МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ДАНГАДЗЕ СЕВЕРІОН ДЖУМБЕРТОВИЧ

УДК 351.746.1(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
Галузь знань 28 Публічне управління та адміністрування

Подається на здобуття ступеня доктора філософії
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ С.Д. Дангадзе

Науковий керівник:
Родченко Ігор Юрійович, кандидат наук з державного управління, доцент

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Дангадзе С.Д. Стратегічні напрями розвитку національної безпеки України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» з галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування». – Міжрегіональна Академія управління персоналом, Київ, 2024.

У дисертаційній роботі було запропоновано можливості розв'язання важливого наукового завдання, спрямованого на всебічний аналіз, оцінку та розробку стратегій у сфері національної безпеки України з урахуванням історичного розвитку, сучасних викликів та майбутніх перспектив.

У першому розділі дисертації *"Теоретичні основи національної безпеки"* зосереджено увагу на еволюції поняття національної безпеки, що відображає історичний розвиток та зміни у сприйнятті цього терміну. Досліджено історичний огляд розвитку концепції національної безпеки, відмічено її значні зміни та розширення з плином часу. Початково обмежена військовими аспектами, ця концепція трансформувалася до більш комплексного розуміння, охоплюючи економічні, екологічні, соціальні та кібернетичні складові. Це розширення відображає вплив глобальних викликів, таких як зміна клімату, пандемії та економічні кризи, що підкреслюють необхідність інтегрованого та глобального підходу до національної безпеки. Здійснено аналіз сучасних підходів до національної безпеки, визначено її як багатогранне поняття, яке охоплює не лише традиційні військові та політичні аспекти, але й соціальне благополуччя, економічну стабільність, збереження культурних та громадянських цінностей. Таке комплексне розуміння безпеки відображає взаємодію між різними аспектами життя держави та її громадян, у тому числі особистісну, державну, громадську, техногенну, екологічну, економічну, енергетичну, інформаційну та кібербезпеку. Вивчено роль національної безпеки у забезпеченні та

зміцненні суверенітету держави, з особливим акцентом на важливість адаптації до сучасних викликів. Відзначено, що ефективне управління національною безпекою вимагає не лише захисту від зовнішніх загроз, але й внутрішнього розвитку у сферах економічної стабільності, політичної злагоди та соціального благополуччя. Підкреслено важливість глобальної кооперації та міждержавної співпраці для вирішення глобальних проблем і забезпечення колективної безпеки. Цей розділ ставить фундамент для розуміння комплексності національної безпеки в сучасному світі, підкреслюючи її роль як ключового елемента у забезпеченні стабільності та розвитку держави.

У другому розділі дисертації *"Аналіз сучасного стану забезпечення національної безпеки України"* здійснюється глибокий аналіз сучасних викликів, з якими стикається Україна, і стратегій, які використовуються для їх вирішення. Основна увага приділяється аналізу внутрішніх та зовнішніх викликів, що впливають на національну безпеку України. Виявлено, що Україна зіткнулася з рядом серйозних внутрішніх викликів, таких як політична нестабільність, економічні труднощі, соціальні напруження, кіберзагрози, а також зовнішніх загроз, включаючи геополітичні напруження, міжнародні конфлікти, економічні санкції та міжнародний тероризм. Для вирішення цих проблем необхідні комплексні стратегії, які охоплюють політичну стабілізацію, економічний розвиток, соціальну підтримку та кібербезпеку, а також активну зовнішньополітичну діяльність та міжнародну інтеграцію. У цьому розділі також систематизовано і оцінено існуючі стратегії національної безпеки України. Зроблено висновок, що ці стратегії ефективно адаптуються до змінних умов, забезпечуючи стабільність в ключових сферах, таких як оборона, економіка, соціальний захист та кібербезпека. Однак існує потреба в подальшому підвищенні гнучкості стратегій та їх оновленні для відповіді на нові виклики. Проведено дослідження можливих загроз національній безпеці, включаючи військові конфлікти, терористичні акти, кібератаки, економічні кризи та політичні

нестабільності. Цей аналіз вказує на необхідність різноманітних стратегій реагування та адаптації, а також на важливість інтегрованого підходу, що поєднує національні зусилля з міжнародною співпрацею для комплексного захисту від загроз. Остання частина розділу присвячена стратегічному плануванню національної безпеки, що включає адаптацію до швидкозмінних міжнародних умов та інтеграцію галузевих та регіональних підходів. Розроблені стратегії охоплюють посилення оборонних спроможностей, кібербезпеки, економічної стабільності та політичної резилієнтності, спрямовані на вирішення сучасних геополітичних викликів. Загалом, другий розділ зосереджений на аналізі поточного стану національної безпеки України, визначенні викликів та розробці комплексних стратегій для забезпечення стабільності та безпеки країни.

У третьому розділі дисертації *"Реалізація стратегічного підходу у зміцненні національної безпеки України"* зосереджено увагу на розробці та аналізі стратегічних напрямків розвитку суспільних відносин, які можуть сприяти підвищенню національної безпеки країни в умовах сучасних викликів. Важливою частиною є оцінка політичної та військової стабілізації. Для політичної стабілізації наголошується на необхідності консолідації демократичних інститутів, забезпечення верховенства права та активного залучення громадян до політичного процесу. У військовій сфері акцент робиться на розвитку стратегій для готовності до зовнішніх загроз, модернізації військових можливостей та співпраці з міжнародними партнерами. Також підкреслюється важливість міжнародної співпраці та дипломатії у вирішенні міжнародних конфліктів та зміцненні глобальної безпеки. Аналізується взаємозв'язок та вплив економічного зміцнення та енергетичної безпеки на національну та глобальну стабільність. Визнано, що економічна та енергетична політика мають важливе значення для забезпечення стабільності, особливо з урахуванням взаємодії економіки та енергетики. Розвиток відновлюваної енергетики, диверсифікація джерел енергії та підвищення ефективності їх використання є ключовими для енергетичної безпеки.

Обговорюється розвиток соціальної сфери та інформаційної безпеки. Підкреслюється значення соціального розвитку, включаючи освіту, охорону здоров'я та культуру, для задоволення основних потреб громадян. Інформаційна безпека виступає як ключовий аспект у захисті приватності та даних від кіберзагроз та дезінформації. Важлива роль приділяється інтегрованим стратегіям, що враховують обидві ці сфери для забезпечення стійкості суспільства. Розглядається вплив міжнародної співпраці та інтеграції у міжнародні структури на стабільність країн. Переваги цих процесів включають підвищення міжнародного співробітництва, сприяння політичній консолідації, економічному зростанню та соціальній інтеграції. Одночасно, існують виклики, як-от необхідність гармонізації національних політик та адаптації до змін у міжнародному контексті. В цілому цей розділ підкреслює важливість комплексного підходу до розвитку національної безпеки, який включає політичну, військову, економічну, соціальну та інформаційну стабілізацію, а також акцентує на значенні міжнародної співпраці та інтеграції.

Ключові слова: національна безпека, стратегічне планування, інституційна стійкість, загрози, соціальна безпека, інформаційна безпека, надзвичайні ситуації, міжнародна співпраця, загрози національній безпеці, геополітичні виклики, євроінтеграція, державна безпека, стратегії реагування на загрози, безпека, ризики, публічна безпека, енергетична безпека, інституційна безпека, публічне управління, війна, гібридна війна.

ABSTRACT

Dangadze S. Strategic directions of development of national security of Ukraine. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in the specialty 281 «Public management and administration» from the field of knowledge 28

«Public management and administration». – Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, 2024.

In the dissertation, "Strategic directions for the development of national security of Ukraine" was successfully implemented, an important scientific task aimed at a comprehensive analysis, evaluation and development of strategies in the field of national security of Ukraine, taking into account historical development, modern challenges and future prospects.

The first chapter of the thesis *"Theoretical foundations of national security"* focuses on the evolution of the concept of national security, which reflects the historical development and changes in the perception of this term. A historical review of the development of the concept of national security was studied, its significant changes and expansion over time were noted. Initially limited to military aspects, this concept has transformed into a more comprehensive understanding, encompassing economic, environmental, social and cyber components. This expansion reflects the impact of global challenges such as climate change, pandemics and economic crises, which highlight the need for an integrated and global approach to national security. An analysis of modern approaches to national security is carried out, it is defined as a multifaceted concept that encompasses not only traditional military and political aspects, but also social well-being, economic stability, and the preservation of cultural and civic values. Such a comprehensive understanding of security reflects the interaction between various aspects of the life of the state and its citizens, including personal, state, public, man-made, ecological, economic, energy, information and cyber security. The role of national security in ensuring and strengthening state sovereignty is studied, with special emphasis on the importance of adaptation to modern challenges. It was noted that effective management of national security requires not only protection from external threats, but also internal development in the areas of economic stability, political harmony, and social well-being. The importance of global cooperation and interstate cooperation for solving global problems and ensuring collective security is emphasized. This chapter lays the

foundation for understanding the complexity of national security in the modern world, emphasizing its role as a key element in ensuring the stability and development of the state.

In the second chapter of the dissertation *"Analysis of the current state of national security of Ukraine"* an in-depth analysis of the modern challenges faced by Ukraine and the strategies used to solve them is carried out. The main attention is paid to the analysis of internal and external challenges affecting the national security of Ukraine. It found that Ukraine faced a number of serious internal challenges, such as political instability, economic difficulties, social tensions, cyber threats, as well as external threats, including geopolitical tensions, international conflicts, economic sanctions and international terrorism. To solve these problems, comprehensive strategies are needed, which cover political stabilization, economic development, social support and cyber security, as well as active foreign policy activity and international integration. This section also systematizes and evaluates the existing national security strategies of Ukraine. It is concluded that these strategies effectively adapt to changing conditions, ensuring stability in key areas such as defense, economy, social protection and cyber security. However, there is a need to further increase the flexibility of strategies and update them to respond to new challenges. Research has been conducted on possible threats to national security, including military conflicts, acts of terrorism, cyber attacks, economic crises, and political instability. This analysis points to the need for multiple response and adaptation strategies, as well as the importance of an integrated approach that combines national efforts with international cooperation for comprehensive threat protection. The last part of the chapter is devoted to strategic national security planning, which includes adaptation to rapidly changing international conditions and the integration of sectoral and regional approaches. The developed strategies cover the strengthening of defense capabilities, cyber security, economic stability and political resilience, aimed at solving modern geopolitical challenges. In general, the second chapter focuses on the analysis of the current state of

national security of Ukraine, identification of challenges and development of comprehensive strategies to ensure the country's stability and security.

In the third chapter of the dissertation *"Strategic directions for the development of the national security of Ukraine"* attention is focused on the development and analysis of strategic directions that can contribute to the improvement of the country's national security in the face of modern challenges. An important part is the assessment of political and military stabilization. For political stabilization, the need for consolidation of democratic institutions, ensuring the rule of law and active involvement of citizens in the political process is emphasized. In the military sphere, the emphasis is on the development of strategies for readiness for external threats, modernization of military capabilities and cooperation with international partners. The importance of international cooperation and diplomacy in solving international conflicts and strengthening global security is also emphasized. The relationship and impact of economic strengthening and energy security on national and global stability is analyzed. It is recognized that economic and energy policies are important for ensuring stability, especially considering the interaction of the economy and energy. The development of renewable energy, diversification of energy sources and increasing the efficiency of their use are key to energy security. The development of the social sphere and information security is discussed. The importance of social development, including education, health care and culture, to meet the basic needs of citizens is emphasized. Information security acts as a key aspect in protecting privacy and data from cyber threats and disinformation. An important role is given to integrated strategies that take into account both these areas to ensure the sustainability of society. The influence of international cooperation and integration into international structures on the stability of countries is considered. The benefits of these processes include increasing international cooperation, promoting political consolidation, economic growth and social integration. At the same time, there are challenges, such as the need to harmonize national policies and adapt to changes in the international context. In general, this section emphasizes the importance of a comprehensive approach to the development

of national security, which includes political, military, economic, social and informational stabilization, and also emphasizes the importance of international cooperation and integration.

Keywords: national security, strategic planning, institutional stability, threats, social security, information security, emergency situations, international cooperation, threats to national security, geopolitical challenges, European integration, state security, threat response strategies, security, risks, public safety, energy security, institutional security, public administration, war, hybrid war.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

1. Дангадзе С.Д. Інституційна стійкість органів державної влади України в контексті забезпечення національної безпеки. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2024. Вип. 41. С. 267-271, https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.41.36, https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2024/41-2024/40.pdf.

2. Могиль, О., & Дангадзе, С. (2024). Євроінтеграційний вектор розвитку публічного управління в умовах надзвичайних обставин в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, (2(74), 56-62. https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-2(74)-8.

Особистий внесок: визначено проблеми забезпечення національної безпеки стратегічного характеру в умовах євроінтеграції в Україні.

3. Leonov, Y., Dangadze, S., Chorna, O., Smentyna, N., & Fialkovska, A. (2024). Examination of strategies and tactics for crisis response in emergency

situations. *Multidisciplinary Reviews*, *7*, 2024spe018, https://doi.org/10.31893/multirev.2024spe018. Scopus.

Особистий внесок: визначено механізми реагування на надзвичайні ситуації та шляхи застосування накопиченого досвіду для розбудови суспільств з виоским рівнем безпеки.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

4. Дангадзе С.Д., Бацман Д.В. Досвід організації та функціонування державної служби в Німеччині. Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції “Інноваційні методи управління економікою в умовах цифровізації бізнесу”: зб. матеріалів конференції (м. Київ, 10 жовтня 2024 р.). С. 134-136.

Особистий внесок: визначені кращі практики професіоналізації кадрів державної служби в контексті посилення безпекових викликів у сучасному світі.

5. Дангадзе С.Д. Розвиток державної служби в Україні: безпековий аспект. Збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції “Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності” (Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 26 травня 2022 р.). 2022, Вип. 14, С. 213-215.

ЗМІСТ

ВСТУП ……...12

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 24

1.1. Історичний огляд розвитку поняття національної безпеки 24

1.2. Сучасні підходи до національної безпеки 40

1.3. Роль національної безпеки у забезпеченні суверенітету держави 58

Висновки до першого розділу 73

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.….....75

2.1. Внутрішні та зовнішні виклики національній безпеці України 75

2.2. Оцінка ефективності існуючих стратегій зміцнення національної безпеки 90

2.3. Сценарії можливих загроз національній безпеці.....104

2.4. Стратегічне планування національної безпеки: галузеві та регіональні аспекти….....127

Висновки до другого розділу.....138

РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПІДХОДУ У ЗМІЦНЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....141

3.1. Напрями політичної та військової стабілізації 141

3.2. Економічне зміцнення та енергетична безпека 154

3.3. Розвиток соціальної сфери та інформаційної безпеки 170

3.4. Міжнародна співпраця та інтеграція в міжнародні структури 183

Висновки до третього розділу 200

ВИСНОВКИ 203

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 2100

ДОДАТКИ 237

ВСТУП

Національна безпека України займає центральне місце у забезпеченні її суверенітету держави та територіальної цілісності країни, особливо на тлі зростаючих зовнішніх і внутрішніх викликів. Глобальні безпекові загрози, регіональні конфлікти, а також спроби зовнішнього втручання у внутрішні справи країни підкреслюють необхідність актуалізації теми національної безпеки. Зміцнення міжнародних альянсів і партнерств, зокрема через інтеграцію в євроатлантичні структури, є ключовим елементом стратегії України у відповідь на ці виклики.

Важливим аспектом є і внутрішньополітична стабілізація, яка передбачає боротьбу з корупцією, економічну реформу та зміцнення соціальної спільноти. Такі кроки спрямовані на підвищення довіри громадян до державних інституцій та на створення надійної основи для розвитку національної безпеки. Водночас, інформаційна безпека стає все більш значущою у світі, де інформація є потужною зброєю. Україна приділяє значну увагу захисту свого інформаційного простору від дезінформації та кібератак, що є важливою складовою її стратегічного оборонного планування.

Енергетична безпека також відіграє критичну роль у стратегії національної безпеки, оскільки енергетична незалежність є важливою для економічної стабільності та політичного суверенітету. Україна прагне до диверсифікації джерел енергопостачання та розвитку відновлювальних джерел енергії, що дозволить зменшити залежність від імпорту енергоносіїв. Оборонна стратегія України передбачає розбудову сучасної, мобільної та ефективної армії, здатної захистити країну від зовнішніх загроз. Реформування оборонного сектору, підвищення професійності військового персоналу та модернізація озброєння є ключовими елементами цієї стратегії.

На завершення, стратегічні напрями розвитку національної безпеки України вимагають комплексного підходу, який охоплює як зовнішні, так і внутрішні аспекти. Виклики, з якими стикається Україна, вимагають не лише негайних реакцій, але й довгострокового планування та стратегічного бачення майбутнього. В цьому контексті, відданість реформам, міжнародна підтримка та зміцнення внутрішньої єдності видаються ключовими для гарантування національної безпеки України на шляху до сталого розвитку та процвітання.

На становлення та розвиток сучасної теорії національної безпеки значний вплив справили дослідники, чиї роботи можна умовно поділити на три ключові теоретичні напрямки, кожен з яких вносить унікальний вклад у розуміння та практичне застосування концепцій національної безпеки. Цей напрямок репрезентують такі науковці, як А. Вулферс, Д. Кауфман, Р. Коен, і М. Міхалка, які акцентують на важливості захисту фундаментальних суспільних цінностей, таких як політична незалежність, економічний добробут, розвиток, та справедливість. Вони стверджують, що національна безпека не обмежується лише обороною цінностей, а також передбачає їх активне просування. Такий підхід підтверджується Стратегією національної безпеки США, яка зазначає, що Сполучені Штати прагнуть поширювати свободу глобально, очолюючи міжнародні ініціативи проти тиранії та за підтримку демократії.

Науковці другого напряму, включно з О. Величком, І. Волощуком, В. Горбуліним, Б. Демидовою, А. Качинським, В. Ліпканом, та Г. Ситником, зосереджують увагу на аналізі взаємодії між національними цінностями та інтересами. Вони підкреслюють необхідність урахування цієї взаємозалежності як ключового фактора у формуванні стратегії національної безпеки, вивчаючи, як культурні, історичні, соціальні, та політичні фактори впливають на національні інтереси, та розробляючи методи захисту та просування цих цінностей та інтересів.

Представники третього напрямку, такі як А. Бетлер, В. Богданович, О. Бодрук, Х. Браун, О. Данільян, О. Дзьобань, Г. Моргентау, та М. Панов,

концентрують свої дослідження на захисті національних інтересів. Вони розробляють концепції національної безпеки, акцентуючи на значущості політичних, економічних, військових, технологічних, та інформаційних аспектів. Їх роботи охоплюють аналіз як зовнішніх, так і внутрішніх загроз, стратегій в областях дипломатії, оборони, та безпеки, а також включають розгляд міжнародної співпраці та глобальної стабільності.

Загалом, внесок дослідників у розвиток теорії національної безпеки безсумнівно великий, оскільки їх роботи поклали основу для розуміння ключових аспектів забезпечення безпеки на різних рівнях − від захисту суспільних цінностей до забезпечення національних інтересів. Проте, попри значні досягнення в цій області, тема національної безпеки залишається відкритою для подальших досліджень. Сучасний глобалізований світ постійно змінюється, привносячи нові виклики та загрози, що вимагають адаптації та розвитку існуючих теорій. Так, глибше дослідження впливу технологічних інновацій, змін клімату, глобальних епідемій та інших факторів може сприяти розробці більш ефективних стратегій національної безпеки, які відповідають реаліям XXI століття. Тому, хоча дослідження цих вчених заклали фундаментальну основу, перед науковою спільнотою стоїть завдання подальшого розвитку та адаптації теорії національної безпеки до постійно змінних умов сучасного світу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано у рамках теми науково-дослідницької роботи ПрАТ “Вищий навчальний заклад “Міжнародна Академія управління персоналом” на тему “Розвиток публічного управління та адміністрування в умовах системних галузевих реформ: соціальні, економічні, безпекові та культурні аспекти” (ДР 0119U100491)”. Внесок здобувача полягає у теоретико-методологічному обгрунтуванні крос-галузевого застосування стратегічного підходу у зміцненні національної безпеки України.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є теоретичне обгрунтування стратегій зміцнення суверенітету держав, України зокрема, у контексті викликів сучасного глобалізованого світу. Дослідження має на меті також ідентифікувати ефективні підходи до забезпечення стабільності та безпеки на національному рівні, враховуючи міжнародні та внутрішні виклики.

Для досягнення поставленої мети визначено такий комплекс *завдань*:

- дослідити еволюцію поняття національної безпеки в історії, з метою виявлення ключових етапів її розвитку та зміни парадигм, які відбувалися під впливом глобальних політичних, соціальних та технологічних змін;
- здійснити аналіз основних аспектів сучасних підходів до національної безпеки, з метою визначення комплексного розуміння цієї концепції, що охоплює широкий спектр аспектів життєдіяльності держави та суспільства;
- вивчити роль національної безпеки у забезпеченні та зміцненні суверенітету держави, з метою оцінки її впливу на стабільність і незалежність національної держави в умовах глобальних викликів;
- провести аналіз та систематизувати внутрішні та зовнішні виклики національній безпеці України, з метою розробки комплексної стратегії, яка б враховувала специфіку українського контексту та дозволила б ефективно реагувати на широкий спектр потенційних загроз;
- систематизувати та оцінити існуючі стратегії національної безпеки, для визначення їх ефективності у відповідь на сучасні виклики та ідентифікації потреби в їх адаптації до змінюваних умов;
- дослідити ідентифіковані сценарії можливих загроз національній безпеці, з метою розробки гнучких і ефективних стратегій реагування, які можуть бути адаптовані до широкого спектру потенційних викликів;
- визначити можливості стратегічного планування національної безпеки, з метою виявлення ефективних практик і методологій, які забезпечують стійкість і гнучкість у відповідь на різноманітні загрози;

- оцінити та визначити ключові напрями для політичної та військової стабілізації, враховуючи сучасні виклики та динаміку міжнародних відносин, з метою забезпечення комплексної безпеки та стабільності національної держави;
- розглянути можливі шляхи зміцнення економіки та енергетичної безпеки, а також визначити їх взаємозалежність і вплив на національну та глобальну стабільність (з метою ідентифікації стратегій, що сприятимуть забезпеченню економічного росту та енергетичної незалежності);
- обгрунтувати та узагальнити розвиток соціальної сфери та інформаційної безпеки, з метою виявлення способів підвищення якості життя громадян та забезпечення захисту інформаційного простору від сучасних загроз;
- провести аналіз впливу міжнародної співпраці та інтеграції у міжнародні структури на політичну, економічну, та соціальну стабільність країн, з метою визначення їх ролі у формуванні глобальної стабільності та безпеки.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі формування та реалізації стратегічних напрямів розвитку національної безпеки.

Предмет дослідження – стратегічні напрями розвитку національної безпеки України.

Методи дослідження. Для реалізації мети дослідження використано комплексний підхід, який об'єднує різноманітні методи аналізу, забезпечуючи глибоке і багатогранне вивчення теми. У рамках аналізу еволюції поняття національної безпеки в історії (п. 1.1.), використовувався історичний метод, що дозволило детально прослідкувати зміни в розумінні та підходах до національної безпеки на різних етапах розвитку людської цивілізації. Це забезпечило здатність ідентифікувати ключові тренди та вектори розвитку поняття національної безпеки в контексті глобальних політичних, соціальних та технологічних змін. При вивченні основних аспектів сучасних підходів до національної безпеки (п. 1.2.), було застосовано комплексний аналіз, який об'єднує як кількісні, так і якісні методи дослідження. Це дало можливість охопити широкий спектр аспектів національної

безпеки, включаючи економічну, соціальну, екологічну та інформаційну безпеку, та оцінити їх взаємодію та вплив на загальну стабільність держави. Дослідження ролі національної безпеки у забезпеченні та зміцненні суверенітету держави (п. 1.3.), здійснювалось з використанням методу кейс-стаді, що дозволило детально розглянути конкретні приклади та випадки, демонструючи, як національна безпека впливає на зміцнення державного суверенітету в умовах різноманітних викликів сучасного світу.

Для дослідження другого розділу було застосовано комплексний методологічний підхід, що включав в себе різноманітні методи аналізу та оцінки. У (п. 2.1), було використано методи аналізу документів, спостереження та досліження подій для систематизації внутрішніх та зовнішніх викликів національній безпеці України. Цей підхід дозволив зрозуміти сутність та масштаби викликів, які стоять перед національною безпекою, та визначити пріоритетні напрямки дій для їх вирішення. В (п. 2.2), застосовувалися методи оцінки документів, експертні оцінки та аналіз досягнень та недоліків для систематизації та оцінки існуючих стратегій національної безпеки. Цей підхід дозволив з'ясувати ефективність та потребу в удосконаленні існуючих стратегій, а також визначити ключові аспекти, які слід враховувати у майбутніх стратегіях національної безпеки. У (п. 2.3), використовувалися методи сценарійного аналізу, експертних консультацій та аналізу сучасних тенденцій для дослідження ідентифікованих сценаріїв можливих загроз національній безпеці. Цей підхід дозволив оцінити потенційні наслідки різних сценаріїв та розробити стратегії їх запобігання та протидії. В (п. 2.4) застосовувалися методи аналізу досвіду, експертних оцінок та аналізу стратегічних документів для вивчення стратегічного планування національної безпеки. Цей підхід дозволив визначити стратегічні цілі та завдання національної безпеки, а також розробити плани дій для їх досягнення з урахуванням внутрішніх та зовнішніх чинників.

Для дослідження третього розділу використовувалися різноманітні методи та підходи з метою оцінки та визначення ключових напрямів для політичної, військової, економічної, соціальної та інформаційної стабільності. Проводилася оцінка політичної та військової стабілізації (п. 3.1.) за допомогою методів аналізу документів, експертних консультацій та аналізу міжнародних відносин. Ці методи дозволили отримати об'єктивну картину сучасного політичного та військового стану, визначити потенційні загрози та ризики, а також зрозуміти динаміку міжнародних відносин, що сприяло розробці ефективних стратегій для забезпечення стабільності.

У п. 3.2. використовувалися методи аналізу досвіду, експертні оцінки та аналіз взаємозалежності для розгляду можливих шляхів зміцнення економіки та підвищення енергетичної безпеки. Зазначені методи дозволиви виявити оптимальні стратегії розвитку економіки та енергетики, враховуючи їхню взаємодію та вплив на стабільність, що сприяло розробці прогностичних сценаріїв та прийняттю раціональних рішень. Методи аналізу соціальної сфери, експертні оцінки та аналіз інформаційної безпеки для обгрунтування розвитку соціальної сфери та інформаційної безпеки, було використано для дослідення (п. 3.3.). Ці методи дозволили ідентифікувати ключові проблеми та потреби суспільства, визначити шляхи покращення якості життя громадян та забезпечення захисту інформаційного простору. Для аналізу впливу міжнародної співпраці та інтеграції у міжнародні структури на політичну, економічну та соціальну стабільність країн, (п. 3.4.) використовувалися методи аналізу міжнародних відносин, експертні оцінки та аналіз взаємодії міжнародних акторів. Використання цих методів дозволило зрозуміти взаємозв'язок міжнародних процесів та внутрішньої стабільності країн, а також визначити можливості та виклики, що стоять перед ними, сприяючи розробці стратегій співпраці та вирішенню конфліктів.

Загальний аналіз використаних методів свідчить про те, що комплексний підхід до дослідження різних аспектів стабільності і безпеки дозволив не лише

з'ясувати сутність проблем, а й чітко визначити пріоритетні напрямки дій. Завдяки цьому було можливо розробити стратегії, які відповідають виявленим висновкам. Використання різноманітних методів не лише забезпечило повноту та об'єктивність аналізу, але й сприяло ефективному управлінню ризиками. Цей підхід має важливе значення для забезпечення стабільності та безпеки на різних рівнях – від національного до міжнародного. В результаті дослідження були сформульовані рекомендації та стратегії, спрямовані на вдосконалення ситуації та забезпечення мирного та стійкого розвитку.

Інформаційна база дослідження формується на основі важливих нормативно-правових документів країни, включаючи Основний Закон − Конституцію України, законодавчі акти, укази Президента України, рішення Уряду, а також наукові праці у формі дисертацій та монографій, що стосуються обраної теми дослідження, а також статистичні дані, стратегічні та програмні документи. У доповнення до цього, до складу інформаційної бази включені наукові статті національних та зарубіжних дослідників, матеріали, розміщені на офіційних веб-сайтах державних установ, громадських організацій, освітніх і наукових закладів, а також аналітичні звіти з різних джерел, з урахуванням міжнародного досвіду та авторських емпіричних досліджень.

Наукова новизна отриманих результатів є результатом спрямованої роботи над розробкою теоретичних засад та практичних заходів щодо зміцнення національної безпеки України. В досліджені представлено глибокий аналіз ролі національної безпеки в забезпеченні стабільності та розвитку держави в умовах сучасних глобальних викликів. Робота відзначається комплексним підходом до вивчення історичного розвитку, сучасного стану та стратегій оптимізації національної безпеки, що дозволяє всебічно оцінити її роль і значення в контексті забезпечення суверенітету та розвитку України. У межах проведеного дослідження виокремлено наступні практичні результати, які окреслюють його наукову новизну:

вперше:

- розроблено структурно-функціональну модель національної безпеки України, яка підкреслює важливість комплексного та інтегрованого підходу до забезпечення безпеки держави. Ця модель забезпечує координацію та взаємодію між різними сферами безпеки, включаючи зовнішню політику та дипломатію, економічну безпеку, внутрішню безпеку, військову оборону, інформаційну безпеку, енергетичну безпеку, екологічну безпеку та соціальну безпеку. Вона включає стратегічне планування, аналіз ризиків та розробку комплексних заходів безпеки, що дозволяє створити ефективну систему, яка забезпечує стабільність та захист на всіх рівнях. Модель підкреслює необхідність злагодженої роботи між різними аспектами безпеки − від соціального розвитку до інформаційної безпеки − для створення ефективної системи, яка забезпечує стабільність та захист на всіх рівнях;
- сформульовано комплексні стратегії реагування на геополітичні зміни та міжнародні конфлікти, спрямовані на зміцнення міжнародного співробітництва та дипломатії, які включають інтеграцію зусиль на різних рівнях міжнародної спільноти для ефективного вирішення глобальних проблем. Підкреслено важливість адаптації до швидкозмінних геополітичних реалій та використання дипломатичних засобів для досягнення стабільності та безпеки. Це передбачає активне залучення до міжнародних переговорів, партнерств з іншими країнами та міжнародними організаціями, а також розробку гнучких стратегій, що можуть ефективно реагувати на виклики сучасного світу. Особлива увага приділяється ролі дипломатії в запобіганні конфліктам та підтримці мирного співіснування держав, що є ключовим фактором забезпечення тривалої безпеки та процвітання на глобальному рівні;

удосконалено:

- розширено зміст поняття “національна безпека”, адаптуючи його до сучасних реалій та викликів, що ставить перед собою глобалізований світ. Це оновлене розуміння охоплює не лише традиційні військові та політичні аспекти, але й акцентує на важливості економічної стійкості, соціальної злагоди, екологічної

безпеки, кіберзахисту, та енергетичної незалежності. Враховуючи ці розширені аспекти, поняття “національна безпека” тепер включає в себе комплексну систему заходів, спрямованих на забезпечення стабільного розвитку та захисту держави в умовах швидкоплинних змін та нових глобальних загроз;

– підходи до розуміння та розвитку національної безпеки шляхом систематизації та оцінки існуючих стратегій. Ретельно проаналізовано та оцінено існуючі стратегічні підходи України до забезпечення національної безпеки, включаючи політичну стабілізацію, економічний розвиток, соціальну підтримку та кібербезпеку, а також активну зовнішньополітичну діяльність і міжнародну інтеграцію. Цей аналіз дозволив визначити сильні та слабкі сторони поточної стратегії та виявити прогалини, що потребують уваги. В результаті було запропоновано шляхи удосконалення та оновлення стратегій національної безпеки для адаптації до змінних умов та відповіді на нові виклики. Особлива увага приділялася необхідності підвищення гнучкості стратегічного планування національної безпеки, з метою ефективнішого реагування на сучасні геополітичні, економічні та соціальні виклики;

набули подальшого розвитку:

– дослідження новітніх методів кіберзахисту, з акцентом на оцінці інноваційних стратегій захисту інформаційних систем держави. Це включає вивчення передових міжнародних практик, впровадження новітніх технологічних рішень та розробку інтегрованих систем кібербезпеки для протидії сучасним загрозам;

– вивчення міжнародного досвіду в сфері національної безпеки відкрило нові напрями для адаптації ефективних моделей управління ризиками та відповіді на міжнародні виклики, з метою зміцнення державного суверенітету і захисту;

– розширення стратегій міжнародного співробітництва та дипломатії сприяло поглибленню двосторонніх та багатосторонніх відносин з ключовими міжнародними партнерами в сфері безпеки, що включає активізацію

дипломатичних зусиль для підвищення ефективності міжнародних угод, сприяючи миру та стабільності на глобальному рівні.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання їх для розробки та впровадження ефективних стратегій і політик в різних сферах діяльності. Аналіз отриманих даних дозволить урядовим інституціям, громадським організаціям та бізнес-структурам приймати обгрунтовані рішення щодо зміцнення політичної стабільності, забезпечення економічного зростання, соціального розвитку та інформаційної безпеки. Отримані результати можуть слугувати основою для розробки програм дій, напрямів реформ та стратегічного планування, спрямованих на досягнення сталого розвитку та підвищення якості життя громадян. Крім того, вони можуть бути використані для підготовки аналітичних звітів, прогнозування та адаптації до змін у міжнародному середовищі та для підтримки прийняття стратегічних рішень на різних рівнях управління.

Особистий внесок здобувача. Особистий внесок здобувача в дисертаційну роботу є значною мірою самостійним. У роботі здобувач провів всі необхідні дослідження та експерименти, що дало можливість отримати результати, які відображені в його публікаціях. Варто зауважити, що в роботі використано виключно власний науковий підхід та методи, і не було використано інтелектуальної власності або розробок інших авторів без належного зазначення джерела.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертації теоретичні положення рекомендації та висновки апробовано на різноманітних щорічних всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, круглих столах, зокрема: II Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні методи управління економікою в умовах цифровізації бізнесу» (м. Київ, 10 жовтня 2024 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції “Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності” (м. Київ, 26 травня 2022 р.).

Публікації. Загальні результати дисертації та її основні ідеї, теоретичні положення, рекомендації та висновки викладено в 5 наукових працях, 2 з яких опубліковано у фахових наукових журналах та збірниках, 1 - у науково-періодичних виданні іншої країни, що входить у наукометричну базу Scopus, 2 - у тезах доповідей на науково-практичних конференціях та круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел (226 найменування), додатків. Повний обсяг дисертації становить 244 сторінок, обсяг основного тексту – 209 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1 Історичний огляд розвитку поняття національної безпеки

На сьогоднішній день питання безпеки є надзвичайно актуальними та важливими. Безпека становить фундаментальну складову для забезпечення стабільності та захисту інтересів держав, організацій та індивідів. Безпека, як поняття, включає в себе не лише фізичний захист від загроз і небезпек, але й економічну, соціальну, політичну, технологічну та кібернетичну безпеку. Вона охоплює широкий спектр аспектів, від управління ризиками та захисту від тероризму до забезпечення економічної стабільності та соціальної гармонії. Забезпечення безпеки є необхідною умовою для розвитку суспільства, збереження миру, розвитку бізнесу та підтримання прав та свобод громадян. У сучасному глобальному світі, де загрози можуть мати транснаціональний характер і виникати з різних джерел, питання безпеки стають ще більш складними та важливими. Вони вимагають комплексного підходу, співпраці між країнами та міжнародними організаціями, а також постійного аналізу та адаптації до змінних умов. Таким чином, безпека є фундаментальним поняттям, яке визначає стабільність та добробут суспільства та індивідів, і вона відіграє ключову роль у сучасному світі.

Поняття національної безпеки є однією з ключових складових сучасного світового порядку, і його розуміння та еволюція в історичному контексті мають велике значення для проведення дисертаційного дослідження. Від давніх часів, коли національна безпека асоціювалася виключно з фізичним захистом території, до сучасного періоду, коли ця концепція охоплює економічні, соціальні, кібернетичні та екологічні аспекти, шлях розвитку цього поняття був довгим та складним [9, с. 45-49]. В даному дослідженні, увага буде зосереджена на історію

розвитку концепції національної безпеки та проаналізуємо різні інтерпретації цього поняття, а також його важливість у сучасному глобальному контексті.

Принагідно звернути увагу на те, що у період приблизно з 3000 до н.е. до 500 н.е., національна безпека була важливим аспектом для різних античних цивілізацій, які існували на територіях Месопотамії, Давнього Єгипту, Греції та Римської імперії. Однак у цей період поняття національної безпеки було в суті вузько пов'язане з фізичним захистом територій і націй від зовнішніх загроз. Месопотамія, розташована між річками Тигр і Євфрат (сучасна територія Іраку), була місцем народження різних античних цивілізацій, таких як Сумери, Вавилон і Ассирія. Ці цивілізації ставали об'єктом вторгнень і нападів з боку сусідніх народів. Отже, їхня безпека полягала у здійсненні фізичного захисту територій і будівництві оборонних стін.

Давній Єгипет, розвиваючись вздовж берегів річки Ніл, відомий своєю високорозвинутою цивілізацією. Фараони та єгипетська армія грали ключову роль у забезпеченні безпеки цивілізації та встановленні контролю над територіями. У Греції існували численні поліси (міста-держави), такі як Афіни і Спарта. Періодичні конфлікти між грецькими полісами і вторгнення інших держав визначали політичну обстановку того часу, і збереження незалежності було ключовим аспектом національної безпеки. Римська імперія стала однією з найбільших і наймогутніших імперій у світовій історії. Вона включала в себе численні території, і забезпечення безпеки і контролю над цими територіями було важливою частиною національної безпеки [28, с. 56-63].

Так, доречно вважати, що національна безпека в той час була вузько спрямована на фізичний захист територій і націй від зовнішніх загроз, і це визначало стратегії та дії античних цивілізацій. Фізичний захист території включав в себе будівництво міцних оборонних споруд, які служили перешкодою для потенційних нападників. Проте з розвитком часу поняття національної безпеки еволюціонувало, а з нею змінювалися і стратегії забезпечення безпеки. Для

подальшого розуміння цього процесу, варто розглянути наступні періоди в історії розвитку поняття національної безпеки [120, с. 42-52].

Слід акцентувати увагу на тому, що фізичний захист території був важливою складовою національної безпеки в античних цивілізаціях, і він виявлявся у будівництві міцних оборонних споруд. Один з яскравих прикладів цього підходу можна спостерігати в Давньому Єгипті. Давній Єгипет, існуючий приблизно з 3100 до н.е. до 30 до н.е., розташовувався вздовж річки Ніл, і його територія регулярно ставала об'єктом бажання завойовників та інших цивілізацій. У зв'язку з цим, єгиптяни розробляли та будували великі оборонні фортеці для захисту від нападів.

Один із найвідоміших об'єктів фізичного захисту в Давньому Єгипті – фортеця Булаґ. Вона розташовувалася на північному заході країни, біля сучасного міста Александрія. Фортеця Булаґ була великим вогнищем єгипетського фізичного захисту. Вона мала міцні стіни і вежі, які робили її майже неприступною для ворогів. Крім фортеці Булаґ, існувало інше оборонне спорудження, таке як фортеця Ель-Гібш або фортеця Телель-Амарна. Ці фортеці не лише використовувалися для захисту від нападів, але і стали символами влади і контролю єгипетських фараонів над територіями. Фізичний захист території в Давньому Єгипті був важливою частиною національної безпеки та забезпечення стабільності цивілізації [35, с. 18-24].

Отже, фізичний захист території в античних цивілізаціях, включаючи Давній Єгипет, відігравав важливу роль у забезпеченні національної безпеки і був однією з перших стратегій фізичного захисту в історії.

Додатково, необхідно відмітити, що фізичний захист території в античних цивілізаціях, таких як Давній Єгипет, був необхідною умовою для забезпечення національної безпеки та виживання цих держав. У першій частині нашої розмови ми обговорили роль формування численних армій, складу військ, та важливість військових лідерів, таких як Ганібал і Юлій Цезар. У Давньому Єгипті, наприклад, фараони мали свої армії, які складалися з різних типів військ. Піхота була основною

силою для більшості операцій і брала участь у обороні кордонів та веденні війн. Кавалерія відігравала важливу роль у стратегічних рухах та битвах, а стратеги розробляли тактичні плани і визначали стратегії військових дій.

Важливою подією для Давнього Єгипту було об'єднання Верхнього та Нижнього Єгипту фараоном Менесом приблизно між 3100 і 2686 роками до н.е. Це об'єднання відзначалося не лише політичною і соціальною єдністю, але й посиленням військової сили, оскільки це дозволяло створити єдиний уряд і зміцнити оборону кордонів. Фараони стали не лише владарями, але і військовими лідерами, що допомогло зміцнити безпеку та стабільність цивілізації [38, с. 601].

У цей період військова сила була важливою стратегією фізичного захисту і використовувалася для забезпечення національної безпеки, а також для досягнення внутрішніх та зовнішніх політичних цілей. Розвиток військової сили в античних цивілізаціях служив фундаментом для подальшого розвитку військових стратегій і технологій, які вплинули на хід світової історії.

Незважаючи на акцент на військовому захисті, в історії античних цивілізацій також важливою складовою була дипломатія та торгівля. Величезні імперії та держави вели дипломатичні переговори з іншими націями з метою досягнення спільних цілей та врегулювання конфліктів. Дипломатичні зусилля сприяли зміцненню міжнародних зв'язків та забезпеченню миру в регіоні. Крім того, торгівля відігравала важливу роль у житті античних цивілізацій. Обмін товарами, ресурсами, технологіями та культурними ідеями був важливим чинником розвитку цих цивілізацій. Торгівельні маршрути пролягали через різні частини світу, дозволяючи різним культурам взаємно впливати одна на одну і розширювати свої знання та горизонти.

Зрозуміло, що дипломатія та торгівля, наряд з військовим захистом, були важливими складовими античної політики та взаємодії між цивілізаціями. Ці аспекти сприяли розвитку не лише безпеки, але і культурного обміну та економічного зростання, що вплинуло на подальший курс історії.

Таким чином, очевидним є те, що “Давній період” представляв собою епоху, де національна безпека була в тісному зв'язку з фізичним захистом територій і активністю в сфері військових дій. Цей період характеризувався розвитком великих імперій і формуванням могутніх армій. Військові лідери відіграли ключову роль у забезпеченні безпеки та захисту цивілізацій того часу. Важливою рисою було формування численних армій, в яких складалися різні види військ, такі як піхота, кавалерія, інженери та інші. Ці армії були використані для захисту кордонів, завоювання нових територій та ведення війн з іншими націями. Величезний обсяг військових операцій і ведення війн стали нормою для Давнього періоду.

Поруч із військовим захистом, важливою складовою була дипломатія та торгівля. Дипломатичні зусилля сприяли вирішенню конфліктів та укладанню міжнародних угод. Торгівля забезпечувала не лише обмін товарами, але і культурними ідеями та технологіями, сприяючи розвитку цивілізацій. Цей період історії служив фундаментом для подальшого розвитку військової стратегії, дипломатії та торгівлі, і його вплив на подальшу історію був значущим, оскільки він визначив ключові аспекти національної безпеки та взаємодії між цивілізаціями [97, с. 230-240].

Необхідно зауважити, що у середньовіччі поняття національної безпеки починає розвиватися, відзначаючи новий етап в історії, де захист вже не обмежувався лише військовим аспектом, але також став більш комплексним, включаючи захист внутрішньої стабільності. Це була епоха феодальних відносин, коли місцеві правителі та феодали прагнули забезпечити захист своїх земель від внутрішніх розбратів та зовнішніх загроз. Середньовіччя, період, що охоплює приблизно V до XV століть, відзначався особливою системою феодального правління. У цій системі лорди та феодали мали значну ступінь самостійності та влади на власних територіях. Кожен феодал мав своє феодальне володіння, яке включало селян та інші соціальні верстви, які залежали від нього. Ці феодали

встановлювали власні закони, правила та системи оборони для забезпечення безпеки своїх підданих та захисту своїх власних інтересів [49, с. 26-32].

Важливою складовою феодальної системи була ідея лояльності та вірності, де феодали складали присягу васалітету вищому феодалові, який в свою чергу обіцяв захищати їх у разі ворожого нападу. Ця взаємозалежність та ієрархічна структура створювали основу для збереження внутрішньої стабільності та порядку на територіях феодалів. Середньовіччя також було часом розмаїтих конфліктів, які виникали між феодалами та внутрішніми суперниками, а також внаслідок вторгнень ззовні. Феодали вели міжфеодальні війни та об'єднували свої сили для захисту своїх володінь від зовнішніх загроз, таких як напади націй-завойовників чи варварів. Зовнішні загрози були надзвичайно актуальними в Середньовіччі, і вони впливали на політичний ландшафт того часу. Міжфеодальні конфлікти, війни та можливі вторгнення інших націй стали невід'ємною частиною життя в середньовічній Європі. Феодали та місцеві правителі були змушені дбати не лише про внутрішню стабільність своїх володінь, але і про захист від зовнішніх ворогів.

Для забезпечення національної безпеки у середньовіччі, правителі та феодали розвивали власні військові сили. Це означало формування регулярних армій, тренування військових одиниць та розробку військової стратегії. Вони також шукали союзи з іншими феодалами, які могли б допомогти в разі ворожого нападу. Такі союзи мали включати в себе взаємні обіцянки допомогти один одному в часи кризи та спільні військові операції. Цей підхід до забезпечення національної безпеки в Середньовіччі був реакцією на постійні загрози від інших феодалів, баронів, королівств і навіть іноземних завойовників. Зберігання незалежності та територіальної цілісності вимагало від феодалів відповідальності за свою безпеку і активну участь у політиці оборони [49, с. 26-32].

Отож, можна вважати, що середньовіччя в контексті національної безпеки визначало перехідний етап у розвитку цього поняття. Відзначивши в собі наслідки феодальних структур, які були на піку свого впливу, воно висувало нові вимоги до

забезпечення безпеки. Національна безпека тепер включала в себе не лише зовнішню оборону від загроз інших націй, але й забезпечення внутрішньої стабільності та контролю над власними територіями. Важливим викликом було підтримання порядку та запобігання внутрішнім конфліктам, що потребувало впровадження систем правосуддя та збереження лояльності підданих. З іншого боку, зовнішні загрози залишалися актуальними, і феодали були змушені підтримувати свої військові сили та шукати союзи для спільної оборони. Середньовіччя позначило початок переходу до більш складного та варіативного підходу до національної безпеки, який розвивався з часом та враховував специфіку історичного контексту.

Особливу увагу слід приділити тому, що під час періоду Нового Часу, який охоплює приблизно 15-й по 18-й століття, відбулися суттєві трансформації, які реформували уявлення про національну безпеку. Великі географічні відкриття та розквіт глобальної торгівлі значно розширили горизонти міжнародних взаємозв'язків між державами. Ця нова реальність вимагала розширення концепції національної безпеки, охоплюючи не лише військовий аспект, але й захист економічних інтересів та забезпечення стабільності в умовах міжнародних торговельних відносин.

Великі морські подорожі та відкриття нових континентів відкрили для держав безліч можливостей. Це означало доступ до нових ресурсів, розширення торгівлі та збільшення впливу на світовій арені. Нові землі та ресурси стали об'єктом бажання для численних держав, і це призвело до зростання конкуренції та можливих конфліктів між ними. У цьому контексті національна безпека вже не обмежувалася лише військовою сферою, а почала включати в себе заходи щодо забезпечення економічної стійкості та захисту економічних інтересів. Держави розуміли, що економічна міць стає важливою для їхнього виживання та успіху в умовах глобалізації та розвитку міжнародних відносин.

Новий Час був періодом, коли національна безпека стала більш розширеною та комплексною. Держави адаптувалися до нових викликів глобалізації та розвитку міжнародних відносин, розглядаючи економічну стійкість та здатність конкурувати на світовій арені як важливу складову національної безпеки. Таким чином, національна безпека стала охоплювати більший спектр аспектів, враховуючи глобальну природу викликів, що стояли перед державами в цьому новому епохальному контексті [69].

Конфлікти, такі як Трьохдцятилітня війна, яка тривала з 1618 по 1648 рік, сягнули розмаху міжнародних конфліктів і мали великий вплив на релігійну та соціокультурну обстановку в Європі. Ці конфлікти спонукали держави розмірковувати про те, як забезпечити внутрішню стабільність та релігійний спокій в умовах різноманітних релігійних переконань та конфесій. Одним із способів забезпечення національної безпеки став захист прав і свобод релігійної спільноти та гарантування релігійного толерантності. Держави шукали способи запобігання подальшим релігійним конфліктам та забезпечення гармонійного співіснування різних релігійних груп. Це стало важливою складовою національної безпеки, оскільки стабільність внутрішнього суспільства була взаємопов'язана зі стабільністю країни та її захистом від зовнішніх загроз [76, с. 37].

Неможливо не зазначити, що наукова революція та філософські рухи Нового Часу глибоко змінили сприйняття національної безпеки та привнесли нові аспекти до її розуміння. Ці історичні події підкреслили важливість освіти, раціональності та свободи думки в суспільному житті, що відобразилося на національній безпеці. Наукова революція, яка почалася приблизно в 16-му столітті, внесла суттєвий внесок у розвиток науки та технологій. Вона сприяла розвитку нових методів дослідження та розумінню природних явищ, що в свою чергу мало велике значення для розвитку технологій та військових можливостей. Освіта та наукові досягнення стали важливими компонентами забезпечення національної безпеки, оскільки

сучасні держави потребують кваліфікованих фахівців та передових технологій для забезпечення своєї обороноздатності.

Філософські рухи Нового Часу, такі як Просвітництво, підкреслювали роль раціонального мислення, свободи думки та індивідуальних прав в суспільстві. Ці ідеї сприяли розвитку освіти та культури, що в свою чергу сприяло створенню освічених громадян, здатних до критичного мислення та раціональних вирішень. Освічене суспільство було менш схильним до релігійних та ідеологічних конфліктів, що вплинуло на загальну стабільність та національну безпеку. Усі ці аспекти разом стали необхідною складовою сучасної концепції національної безпеки, яка враховує не лише військовий аспект, але й розвиток освіти, науки та культури як важливий фактор для стійкості та процвітання держави [94, с. 86].

Загалом, новий Час був періодом, коли національна безпека стала більш комплексною, охоплюючи економічні, релігійні, соціокультурні та інші аспекти життя держави. Це відображає важливість адаптації до нових викликів та забезпечення стійкості та благополуччя нації в умовах постійних змін і розвитку.

Також слід відзначити, що XX століття було періодом, який радикально змінив уявлення про національну безпеку. Перша половина століття відзначилася двома світовими війнами, що призвели до страшних людських жертв і руйнування. Після закінчення цих конфліктів світ стикнувся з новими глобальними викликами, які суттєво вплинули на концепцію національної безпеки [93, с. 489-490].

У XX столітті відбулися значущі зміни у розумінні національної безпеки, які відобразилися в розвитку концепції колективної безпеки. Ця концепція вийшла за рамки традиційного розуміння національної безпеки, яка фокусувалася на захисті інтересів і території окремої держави. Замість цього, вона ставила акцент на підтримці міжнародного миру та стабільності через співпрацю між державами.

Однією з ключових організацій, яка відіграла важливу роль у розвитку концепції колективної безпеки, стала Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН). ООН була створена з метою збереження миру та міжнародної безпеки, сприяння

співробітництву між державами, розвитку економіки, соціальному прогресу та захисту прав людини. Ця організація стала форумом для держав, де вони могли вирішувати міжнародні конфлікти та спільно працювати над рішенням глобальних проблем. Розвиток концепції колективної безпеки відображає зростаючу усвідомленість того, що безпека однієї держави нерозривно пов'язана з безпекою інших держав. Глобальні виклики, такі як збройні конфлікти, тероризм, зміна клімату та поширення ядерної зброї, вимагають спільних зусиль для їхнього вирішення [77, с. 57]. Таким чином, колективна безпека стала ключовою складовою національної безпеки багатьох держав у XX столітті, вимагаючи співпраці та дипломатичних зусиль для забезпечення миру та стабільності на міжнародній арені.

Не можна проігнорувати той момент, що у XX столітті національна безпека стала ще більш складною і різноманітною через кілька ключових факторів. По-перше, виникла ядерна загроза. Після закінчення Другої світової війни декілька держав розробляли та тестували ядерну зброю. Це призвело до страху перед можливою ядерною війною, яка могла би завдати надзвичайно серйозної шкоди всьому світу. Щоб запобігти цьому, багато держав взялися за розробку стратегій денуклеаризації, тобто відмови від ядерної зброї, і збройного контролю, спрямованого на обмеження поширення ядерних збройних систем. По-друге, зміни в технологіях та зв'язках значно вплинули на національну безпеку. Розвиток інформаційних технологій та кібернетичних загроз стали новими аспектами національної безпеки. Кібератаки та кіберзлочини можуть завдати серйозної шкоди державним системам та інфраструктурі. Тому держави були змушені розробляти кіберзахист та кіберполітику, щоб захистити свої інформаційні ресурси та критичну інфраструктуру від потенційних загроз [77, с. 59].

У цьому контексті, національна безпека стала більш інтегрованою та глобальною концепцією, що враховує всі аспекти життя держави і вимагає співпраці на міжнародному рівні для забезпечення стійкості, безпеки та добробуту

суспільства. У світі, який постійно змінюється і розвивається, національна безпека стала важливою складовою для забезпечення миру та стабільності у XX столітті.

Загалом, XX століття відзначилося тим, що національна безпека стала більш комплексною та інтегрованою концепцією, що враховує глобальні виклики та вимагає співпраці між державами для забезпечення стабільності та миру в світі.

Доцільно наголосити, що у період сучасності, який охоплює XX і XXI століття, концепція національної безпеки продовжує розвиватися відповідно до нових глобальних викликів і змін у світовому порядку. Сучасний період відзначається складними інтернаціональними відносинами, стрімким розвитком технологій та новими видами загроз, які вимагають гнучкого та інтегрованого підходу до забезпечення національної безпеки.

Поява нових акторів на міжнародній арені дала початок ситуаціям, коли традиційні форми конфліктів втрачають свою домінантність, і національна безпека стикається з новими викликами та загрозами. Терористичні групи, які діють поза межами держав, можуть організовувати теракти та атаки на населення і інфраструктуру, що ставить під питання фізичну безпеку країн. Міжнародні організації можуть впливати на прийняття політичних рішень і нормування міжнародних відносин, що може впливати на національні інтереси [88, с. 301].

Окрім того, інформаційні війни стали новим аспектом сучасної національної безпеки, де маніпуляція громадською думкою та дезінформація можуть мати серйозні наслідки. Економічні загрози, такі як фінансові кризи та економічні санкції, можуть підірвати економічну стійкість держав. Зростання кіберзагроз та атак також відкрило нові ризики для національної безпеки, оскільки кібератаки можуть призвести до порушення інформаційної інфраструктури, втрати конфіденційної інформації та загрози кібернетичної безпеки [79, с. 109-111].

У такому контексті, сучасна національна безпека повинна бути більш інтегрованою та реагувати на різноманітні загрози, які можуть мати різний характер і джерело. Співпраця між державами та міжнародними партнерами стає ключовою

для вирішення сучасних викликів та забезпечення національної безпеки в умовах глобалізації та світу, який змінюється.

Необхідно звернути увагу також на збільшення глобальних проблем, таких як зміна клімату, пандемії та економічні кризи, відкриває новий горизонт в контексті національної безпеки, оскільки ці проблеми стають джерелом загрози для стійкості та благополуччя громадян. Зміна клімату призводить до екологічних катастроф, природних лих, і збільшує ризик внутрішніх та міжнародних конфліктів через конкуренцію за ресурсами.

Пандемії, подібні до COVID-19, підкреслюють важливість готовності до глобальних біологічних загроз та потребу у спільних зусиллях для їхнього запобігання та контролю. Економічні кризи можуть призвести до безробіття, втрати доходу та соціального невдоволення, що поглиблює суспільні напруження та може стати джерелом нестабільності. У зв'язку з цим, національна безпека сучасних держав потребує більш інтегрованого та глобального підходу, спрямованого на вирішення глобальних викликів та спільне забезпечення стійкості та благополуччя націй. Партнерство між державами, міжнародними організаціями та цивільним суспільством стає ключовим елементом сучасної концепції національної безпеки [83, с. 66-75]. Розглядаючи важливі аспекти сучасної національної безпеки в контексті глобальних проблем, можна виділити ключові складові та їхні взаємозв'язки (див. табл. 1.1.). Ця таблиця узагальнює основні аспекти, які потрібно враховувати при вивченні та розробці концепцій національної безпеки в сучасному світі. Вона допомагає систематизувати інформацію та виділити головні виклики, з якими суспільство та держави стикаються у забезпеченні своєї безпеки та стійкості.

Таблиця 1.1.

Сучасна національна безпека: глобальні виклики та аспекти

Аспекти національної безпеки	*Опис*
Зміна клімату	Включає в себе загрози екологічних катастроф, природних лих та конфліктів за ресурси.

Глобальні пандемії	Вимагає готовності до біологічних загроз та спільних зусиль для запобігання та контролю.
Економічні кризи	Можуть призвести до соціального невдоволення та нестабільності, впливаючи на безпеку.
Кібербезпека	Загрози з боку кібератак та кіберзлочинів стали важливою складовою національної безпеки.
Енергетична безпека	Забезпечення стабільності енергетичних джерел та доставок важливе для економічної безпеки.
Геополітичні конфлікти	Вплив міжнародних конфліктів та напруженості на національну безпеку держави.
Соціальна стійкість	Включає в себе аспекти, пов'язані з забезпеченням соціального добробуту та рівності.
Екологічна безпека	Забезпечення стійкості та збереження природного середовища для майбутніх поколінь.

Розробка автора.

Аналіз таблиці, вказує на надзвичайно складний і взаємопов'язаний характер сучасних викликів та загроз. Для забезпечення стійкості та благополуччя громадян, держави повинні мати комплексні стратегії та співпрацювати на міжнародному рівні. Це вимагає зусиль у сфері природоохоронних заходів, біологічної безпеки, економічного управління, кіберзахисту та багатьох інших аспектів. Глобальний характер сучасних проблем підкреслює важливість співробітництва між державами, міжнародними організаціями та цивільним суспільством у вирішенні цих викликів і забезпеченні національної безпеки в сучасному світі.

Слід також зауважити, що сучасний період в історії світу характеризується значними змінами в структурі та співпраці між державами, а також посиленою увагою до міжнародного співробітництва і ролі міжнародних організацій у забезпеченні миру, безпеки і стабільності. Як, вже зазначалось раніше ООН була створена в 1945 році з метою збереження миру та міжнародної безпеки, сприяння співробітництву між державами, розвитку економіки, соціальному прогресу та захисту прав людини. Вона стала головним форумом для держав, де вони можуть вирішувати міжнародні конфлікти, спільно працювати над рішенням глобальних проблем, таких як зміна клімату та пандемії, і сприяти міжнародній співпраці для забезпечення миру та стабільності [78, с. 77].

В свою чергу Північноатлантичний альянс (далі – НАТО) було створено в 1949 році з метою колективної оборони її членів. Ця організація включає в себе країни-члени, які зобов'язалися прийти на допомогу один одному в разі нападу на одну з них. Вона спрямована на забезпечення безпеки та стабільності в Європі та Північній Америці, і вона також відіграє роль у вирішенні глобальних викликів, таких як боротьба з тероризмом. Крім ООН та НАТО існують інші регіональні та міжнародні організації, такі як:

- Європейський союз (далі – ЄС) є однією з найбільших і найважливіших міжнародних організацій, що об'єднує країни Європи в економічному та політичному співтоваристві. Він створений з метою спільного розвитку, співробітництва та забезпечення миру на європейському континенті. ЄС веде спільну зовнішню політику та спільну політику безпеки, спрямовані на збереження миру і стабільності;
- Африканський Союз (далі – АС) є панафриканською організацією, яка об'єднує більшість країн Африки з метою сприяння миру, безпеці та розвитку на континенті. Він грає важливу роль у вирішенні конфліктів, забезпеченні стабільності та розвитку інфраструктури;
- ШОС (далі ШОС): ШОС є міжнародною організацією, що об'єднує країни Азії та Європи з метою співпраці в політичній, економічній та військовій сферах. Вона спрямована на зміцнення стабільності та безпеки в регіоні [86, с. 89].

Ці організації спільно працюють над вирішенням важливих глобальних викликів, таких як боротьба з тероризмом, зміна клімату, біологічні загрози та економічні проблеми. Вони відіграють ключову роль у забезпеченні миру, безпеки та співробітництва між державами, що сприяє зміцненню національної безпеки країн у їхніх регіонах та на світовому рівні.

Зрозуміло, що сучасний період вимагає від держав гнучкості, інноваційного мислення та здатності адаптуватися до швидко обставин, які змінюються. Концепція національної безпеки стала більш системною і інтегрованою, оскільки

сучасні загрози можуть мати комплексний характер та включати в себе військові, економічні, екологічні, соціальні та кібернетичні аспекти. У цьому контексті національна безпека залишається важливим питанням для кожної держави в умовах світу, який постійно змінюється та розвивається. Держави повинні бути готові до спільної дії та співпраці на міжнародному рівні, оскільки багато з викликів сучасності, такі як глобальні пандемії та зміна клімату, вимагають спільних зусиль для їхнього вирішення. Національна безпека залишається важливою складовою стабільності та благополуччя громадян у сучасному світі.

Після аналізу історичного розвитку поняття національної безпеки була подудована таблиця 1.1, яка відображатиме основні аспекти цієї концепції на різних етапах історії. Ця таблиця може служити зручним інструментом для порівняння та узагальнення еволюції національної безпеки, допомагаючи визначити ключові компоненти та їхню динаміку протягом різних історичних періодів.

Таблиця 1.2.

Еволюція поняття національної безпеки в історичному контексті

Складова національної безпеки	Давній час	Середньовіччя	Новий час	XX століття	Сучасний період
Фізичний захист території	Так	Так	Так	Так	Так
Економічна стійкість	Ні	Ні	Так	Так	Так
Соціокультурна гармонія	Ні	Ні	Так	Так	Так
Релігійний спокій	Ні	Так	Так	Так	Так
Міжнародний мир та співробітництво	Ні	Ні	Так	Так	Так
Ядерна загроза	Ні	Ні	Ні	Так	Так
Інформаційні технології та кіберзахист	Ні	Ні	Ні	Ні	Так
Транснаціональні загрози	Ні	Ні	Ні	Ні	Так

Розробка автора.

Висновок з аналізу таблиці про історичний огляд розвитку поняття національної безпеки демонструє, що ця концепція була піддавалася постійним змінам та розширенню з плином часу. Якщо спочатку вона обмежувалася

військовими аспектами та фізичним захистом територій, то з часом стала більш комплексною, включаючи економічні, соціальні, політичні та інші аспекти. У сучасному контексті, поняття національної безпеки стало більш інтегрованим та системним, враховуючи всі аспекти життя держави. Це свідчить про необхідність адаптації та реагування на різноманітні виклики і загрози, зокрема в сфері економіки, кібербезпеки, екології та інших областях, що впливають на стійкість і добробут суспільства та держави.

При цьому не слід забувати, що розуміння та розвиток поняття національної безпеки були і залишаються важливим завданням для кожної держави. Протягом історії спостерігалися значущі зміни у сприйнятті цієї концепції, які відображають динаміку світових подій та викликів. Від військової оборони до комплексного підходу, що включає в себе економічні, соціальні, політичні та інші аспекти, національна безпека завжди була ключовим питанням для держави.

У сучасному світі, де існують глобальні виклики, такі як кіберзагрози, зміни клімату, торговельні конфлікти та багато інших, національна безпека залишається актуальною та вимагає постійного оновлення та адаптації стратегій та політик. Розуміння минулих досвідів у розвитку концепції національної безпеки допомагає державам аналізувати та реагувати на сучасні виклики, забезпечуючи стійкість, безпеку та добробут свого суспільства та громадян.

Таким чином, історичний огляд розвитку поняття національної безпеки служить важливим джерелом вивчення та розуміння сучасних проблем і завдань у галузі національної безпеки та визначає необхідність у вдосконаленні стратегій та політик для забезпечення майбутнього добробуту та безпеки держави та її громадян.

1.2 Сучасні підходи до обгрунтування національної безпеки

На сьогоднішній день поняття національної безпеки відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності та процвітання кожної країни. Ця концепція включає в себе різноманітні заходи та стратегії, націлені на охорону національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх небезпек. Національна безпека переступає рамки лише військової сили чи оборонних заходів, охоплюючи також аспекти економічної стійкості, політичного суверенітету, соціального добробуту, та збереження культурних та громадянських цінностей.

Термін “безпеки” у цьому контексті набуває ширшого значення. Вона виходить за межі простого фізичного захисту від агресії чи загрози, охоплюючи гарантування економічного зростання, політичної стабільності, соціальної злагоди, та екологічної рівноваги. Таким чином, національна безпека являє собою комплексний термін, який враховує різні сфери життєдіяльності держави та її населення.

Важливо відмітити, що загрози національній безпеці виникають у різних формах та масштабах, включаючи зовнішні воєнні конфлікти, внутрішні політичні кризи, економічні труднощі, кібернапади, терористичні дії, природні катастрофи чи епідемії. Розуміння та ефективне протидія цим загрозам є критично важливими для підтримки державного суверенітету та забезпечення благополуччя населення [114, с. 68-72].

У сучасному світі концепція національної безпеки пройшла значну еволюцію. Вона перестала бути вузькою і обмеженою лише військовою силою або політичним впливом, розширившись до включення широкого спектру важливих аспектів. Тепер вона охоплює глобальні економічні відносини, міжнародне право, екологічну стабільність, технологічний прогрес, та захист інформації. Це розвиток відображає зростаючу інтердепендентність і складність світового ладу, де безпека однієї країни є нерозривно пов'язаною з безпекою інших держав.

Нині існує багато різноманітних визначень національної безпеки, кожне з яких відображає унікальні погляди та підходи авторів до розуміння цього поняття. Наприклад, О. Глазов висвітлює, що національна безпека – це захист життєво необхідних інтересів особистості, суспільства та держави в різних сферах життя від внутрішніх та зовнішніх загроз, який є ключовим для стабільного розвитку країни [37, с. 42-46].

В. Ліпкан пропонує деталізоване бачення терміна “національна безпека”, яке виходить за рамки простого уявлення про стан захищеності. За словами автора, національна безпека представляє собою унікальну сферу існування особистості, держави, нації, культури, традицій, звичаїв та ресурсів. Вона сприяє не тільки глибокому зв'язку між людьми, але й єднає їх з історичною спадщиною та оточуючим світом. У цьому контексті національна безпека пов'язана з збереженням матеріальних і духовних цінностей нації, органічно поєднуючи індивідуальне прагнення до безпеки з можливостями, що надаються як державними, так і недержавними організаціями [102, с. 417].

Доречно додати, що Г. Гордієнко та І. Доронін висувають концепцію національної безпеки як спроможності нації забезпечити задоволення своїх основних потреб, необхідних для самозбереження, розвитку та самовдосконалення, роблячи це з мінімальним ризиком негативного впливу на ключові цінності та сучасний стан суспільства. Цей підхід підкреслює важливість збалансованого та стратегічного підходу до забезпечення національної безпеки, де основна увага зосереджується на стабільності та збереженні ідентичності нації у контексті її сучасних викликів і потреб [47, с. 81-92].

Також варто відзначити думку М. Левицької, яка визначає національну безпеку як стан захисту громадянина, суспільства і держави [98, с. 17]. Водночас Л. Чупрій розглядає національну безпеку з ширшого ракурсу, розуміючи її як стан захисту важливих інтересів та цінностей особистості і громадянина, суспільства та держави. Вона необхідна для гарантування сталого розвитку суспільства, вчасного

виявлення і нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам та запобігання таким загрозам. Це відображає глибокий погляд на національну безпеку, який охоплює не лише фізичний захист, але й забезпечення широкого спектру соціально-економічних і культурних потреб [195, с. 115].

Згідно з підходом В. Циганова, який використовує об'єктно-суб'єктну парадигму національної безпеки, це поняття можна визначити як рівень забезпечення прав і свобод членів суспільства (громадян), в рамках держави, до якої вони належать. Це визначення підкреслює зв'язок між індивідуальними правами та свободами та загальнодержавним контекстом, розглядаючи національну безпеку як міру реалізації та захисту цих основоположних прав у суспільстві [192, с. 86].

У Законі України “Про основи національної безпеки України”, який наразі втратив чинність, було детально визначено поняття національної безпеки як стану, в якому захищаються життєво необхідні інтереси людини і громадянина, суспільства і держави. Такий стан передбачає стабільний розвиток суспільства, а також своєчасне розпізнавання, запобігання і протидію як потенційним, так і реальним загрозам національним інтересам. Охоплюються такі сфери, як правоохоронна діяльність, боротьба з корупцією, прикордонна діяльність, оборона, міграційна політика, охорона здоров’я, дитинства, освіта та наука, науково-технічна та інноваційна політика, культурний розвиток, свобода слова, інформаційна безпека, кібербезпека та кіберзахист, соціальна політика, пенсійне забезпечення, житлово-комунальне господарство, фінансові послуги, захист прав власності, фондові ринки, податкова, бюджетна та митна політика, торгівля, підприємницька діяльність, банківські послуги, інвестиційна політика, ревізійна діяльність, монетарна і валютна політика, захист інформації, ліцензування, промисловість і сільське господарство, транспорт і зв'язок, інформаційні технології, енергетика і енергозбереження, природні монополії, використання надр, земельних і водних ресурсів, корисних копалин, захист екології та навколишнього середовища та інші сфери державного управління, зокрема в контексті реагування на негативні

тенденції, що можуть створити потенційні або реальні загрози національним інтересам.

Закон України “Про національну безпеку України” від 31 березня 2023 року, № 2849-IX, значно лаконічніше сформулював це поняття без переліку національних інтересів: “національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз” [143].

Принагідно звернути увагу на те, що в сучасній теорії національної безпеки можна виділити принаймні три ключові теоретичні підходи. Перший підхід, представлений такими науковцями, зокрема: А. Вулферс [225], Д. Кауфман [214], Р. Коен, М. Міхалка [209] та ін., які фокусується на захисті суспільних цінностей. Вони виділяють такі фундаментальні цінності, як політична незалежність, економічний добробут, розвиток, справедливість та інші. Важливо, що безпека тут розуміється не тільки як оборона національних цінностей, але й як їх активне просування. Цей підхід відображений у Стратегії національної безпеки США, де інші країни оцінюються з огляду на їх ставлення до демократичних цінностей, і в якій зазначається, що “з метою охорони нашої країни та наших цінностей, Сполучені Штати прагнуть поширювати свободу по всьому світу, очолюючи міжнародні ініціативи задля знищення тиранії та підтримки ефективної демократії” [224].

Цей погляд на безпеку та її забезпечення може бути розкритий через аналіз ідей, які висловлюють Ф. Фукуяма у своїй праці “Кінець історії та остання людина” [210] та С. Хантінгтон у “Зіткненні цивілізацій” [213]. Ф. Фукуяма аргументує, що ліберальні демократії не є загрозою одна одній, роблячи війну між справді демократичними країнами малоймовірною. С. Хантінгтон, з іншого боку, вважає, що основні точки конфліктів у майбутньому будуть розташовуватись на межі між різними цивілізаціями, або культурними та ціннісними системами. Однак, такий підхід до забезпечення національної безпеки, який передбачає активне поширення

власних цінностей, навіть за допомогою військової сили, може нести в собі потенціал для конфліктності та деструктивних наслідків.

Додатково, О. Бодрук, український дослідник у галузі національної безпеки та антитерористичної діяльності, відзначає, що такі теоретичні положення базуються на стабільних трендах розвитку суспільств Заходу, таких як ринкова економіка, індивідуалізм та високий рівень розвитку демократії. Однак вони не завжди адекватно відображають сучасні реалії та можуть не враховувати специфіку різних суспільств, особливо тих, що розвиваються в інших культурних та політичних умовах [22, с. 296].

Дослідники другого напряму, включаючи О. Величка [53, с. 501], І. Волощука [53, с. 498], В. Горбуліна [43, С.13-27], Б. Демидова [53, с. 669], А. Качинського [44, с. 265], В. Ліпкана [102, с. 536], Г. Ситника [124, с. 272] та ін. зосереджують свою увагу на вивченні взаємодії між національними цінностями та інтересами в контексті національної безпеки. Вони акцентують на важливості розуміння та урахування цієї взаємозалежності як фундаментального аспекту в дослідженні та підтримці національної безпеки. Їхній підхід охоплює аналіз впливу культурних, історичних, соціальних та політичних цінностей на формування національних інтересів та обговорення методів захисту та просування цих цінностей та інтересів як на національному, так і на міжнародному рівнях у сфері політики безпеки.

Третій напрямок у наукових дослідженнях фокусується на аналізі національної безпеки у контексті захисту національних інтересів. Представниками цього напрямку є вчені як з України, так і з інших країн: А. Бетлер [119, с. 301], В. Богданович [17, с. 401], О. Бодрук [22, с. 271], Х. Браун [208], О. Данільян [50, с. 8-22], О. Дзьобань [59, с. 18], Г. Моргентау [217], М. Панов [51, с. 285] та інші. Вони працюють над розробкою концепцій національної безпеки, акцентуючи на важливості захисту національних інтересів. Їхні дослідження розглядають національну безпеку через лінзи політичних, економічних, військових, технологічних, та інформаційних факторів, досліджуючи методи, якими

національні інтереси можуть бути ефективно забезпечені та відстояні в умовах сучасного глобального світу. Ці наукові роботи охоплюють аналіз як зовнішніх, так і внутрішніх загроз, стратегій в областях дипломатії, оборони та безпеки, а також розглядають питання міжнародної взаємодії та глобальної стабільності.

Цікавим є те, що історично поняття національної безпеки виникло внаслідок потреби держав забезпечити свій власний захист та виживання. В давнину це включало в себе захист від ворожих вторгнень та інших загроз. Поняття національної безпеки також розвивалося в контексті релігійних та культурних цінностей, що визначали ідентичність держави. Протягом історії із зміною геополітичних умов та соціокультурних чинників, поняття національної безпеки також еволюціонувало. Зростання значення економічних та технологічних аспектів вплинули на розуміння безпеки, додавши економічну та кібернетичну безпеку до загального поняття. Так, принагідно відмітити, що у сучасному світі існують різні теоретичні підходи до національної безпеки, які враховують різні аспекти цього поняття, деякі з них включають:

- *інтегрований підхід до національної безпеки* – визнає, що загрози та виклики сучасного світу різноманітні та взаємопов'язані. Він вирішує проблеми безпеки не тільки на військовому рівні, але і в контексті політичних, економічних, соціальних та екологічних аспектів. Цей підхід вимагає врегулювання конфліктів та впровадження стратегій, які б враховували взаємодію між різними сферами національної безпеки. Наприклад, політичні рішення можуть мати великий вплив на економіку та соціальну стабільність, а екологічні проблеми можуть призвести до конфліктів та загрози національній безпеці. Інтегрований підхід наголошує необхідність спільних зусиль усіх галузей для забезпечення національної безпеки та стійкості країни [127 с. 34-39];
- *підхід до аналізу загроз* – може бути різним в залежності від контексту та основних пріоритетів. Деякі теорії спеціалізуються на аналізі конкретних загроз, таких як тероризм, кібератаки, глобальне потепління тощо. Ці підходи глибоко

вивчають природу та характер цих загроз, їхні можливі наслідки та імплікації для безпеки держави та міжнародної спільноти. Вони також розробляють стратегії та політики, спрямовані на боротьбу з конкретними викликами та захист від них. Ці аналітичні підходи дозволяють розробляти ефективні заходи для запобігання та реагування на визначені загрози. Наприклад, стратегії боротьби з кібератаками можуть включати в себе зміцнення кіберзахисту та співпрацю з іншими країнами для виявлення та припинення кіберзлочинців. Тим самим, ці підходи допомагають державам ефективно адаптуватися до сучасних загроз і забезпечувати свою національну безпеку;

– *геополітичний підхід до аналізу національної безпеки* – глибоко досліджує вплив географічного розташування держави на її стратегію та безпеку. Цей підхід наголошує, що геополітичне положення держави визначає її можливості та обмеження у міжнародних відносинах. Він ретельно аналізує геостратегічне значення регіону, де розташована держава, та оцінює потенційні загрози та можливості, які випливають з цього розташування. Крім того, геополітичний підхід розглядає взаємодію держави з іншими акторами, такими як сусідні країни, міжнародні союзи, конкуренти та партнери. Він досліджує дипломатичні та геостратегічні інтереси, які визначають зовнішню політику держави та впливають на її національну безпеку. Геополітичний аналіз допомагає державам розробляти стратегії забезпечення своєї безпеки в умовах геополітичної конкуренції та несприятливих геостратегічних умов. Він також важливий для розуміння динаміки міжнародних відносин та для прийняття обґрунтованих рішень щодо зовнішньої політики та стратегічного планування національної безпеки [165, с. 55-62];

– *підхід до ризиків у контексті національної безпеки* є важливою складовою сучасного стратегічного планування. Його основна мета – систематично ідентифікувати потенційні загрози та ризики, які можуть виникнути для держави, та провести їхню об'єктивну оцінку. Цей процес включає в себе аналіз всіх можливих внутрішніх та зовнішніх чинників, які можуть вплинути на безпеку

держави, включаючи політичні, економічні, соціальні, технологічні та екологічні аспекти. Після ідентифікації ризиків цей підхід спрямований на розробку стратегій та заходів для їхнього запобігання або управління. Держави можуть приймати різноманітні заходи, такі як політичні реформи, економічні заходи, міжнародну співпрацю, зміцнення військової оборони, покращення кіберзахисту, екологічні заходи тощо, залежно від характеру та серйозності ідентифікованих ризиків. Підхід до ризиків сприяє попередженню потенційних кризових ситуацій та розробці стратегій для ефективного управління кризами, якщо вони все ж виникають. Цей підхід допомагає державам бути готовими до різних сценаріїв та забезпечувати національну безпеку в умовах невизначеності та змін [194, с. 96-101].

Враховуючи ці теоретичні підходи, дослідники та політики розробляють стратегії та політики забезпечення національної безпеки, які відповідають поточним викликам та умовам глобального світу.

Отож, аналізуючи вищевказане, можна вважати, що національна безпека, являє собою комплексне та багатогранне поняття, що включає заходи для захисту суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу та безпеки громадян країни. Це включає в себе різноманітні аспекти, такі як політичну, економічну, військову, екологічну та інформаційну безпеку, та забезпечує готовність країни реагувати на різні зовнішні та внутрішні загрози. Стратегія національної безпеки охоплює не тільки відповіді на безпосередні виклики, але й попередження потенційних загроз, зміцнення внутрішньої стабільності, захист прав та свобод громадян, а також активне міжнародне співробітництво для підтримання миру та стабільності у світі.

Доречно зауважити, що на сучасному етапі розвитку науки безпекознавства виокремлюють кілька ключових складників національної безпеки, зокрема:

1. Безпека особистості є одним із центральних елементів загальної безпекової системи країни. Цей аспект охоплює широкий спектр заходів та політик, спрямованих на захист прав і свобод кожної особи. Він включає в себе не тільки

фізичний захист громадян від насильства та злочинності, але й захист від дискримінації, будь то на ґрунті раси, статі, віросповідання, чи соціального статусу. Крім того, цей аспект передбачає захист прав людини в умовах змінних соціальних, економічних та політичних викликів. Забезпечення безпеки особистості також має велике значення у контексті інформаційної безпеки, яка включає захист персональних даних та приватності в цифровому світі. Це важливо в умовах швидкого розвитку технологій та збільшення обсягів цифрової інформації. Водночас, безпека особистості передбачає захист прав на свободу слова та вираження власних думок, що є фундаментальними для демократичного суспільства. Державні органи, неприбуткові організації, та громадські інститути відіграють ключову роль у реалізації політик та ініціатив, спрямованих на зміцнення безпеки особистості. Це включає розробку законодавства, що забезпечує захист прав та свобод, створення ефективних механізмів контролю за їх дотриманням, та активне залучення громадськості до дискусій та процесів прийняття рішень у цій сфері [144, с. 11-12];

2. Державна безпека є фундаментальним аспектом забезпечення стабільності та цілісності країни, охоплюючи широкий спектр заходів для захисту від різноманітних зовнішніх і внутрішніх загроз. Основний акцент у цій сфері робиться на військову оборону, яка передбачає підтримку сучасних, добре оснащених збройних сил, здатних ефективно реагувати на військові виклики та агресії. Захист від шпигунства, тероризму, а також політичної та економічної дестабілізації також є ключовими компонентами державної безпеки. Це включає в себе розробку та впровадження ефективних контррозвідувальних та антитерористичних стратегій, а також заходів проти саботажу та екстремізму. Політична та економічна стабільність вимагає створення міцних демократичних інститутів, а також розробки політик, що сприяють економічному розвитку та зменшують соціальну нерівність [34, с. 43-48].

Крім цього, державна безпека включає заходи з інформаційної безпеки, які направлені на захист від дезінформації, кібератак та інших форм інформаційного

впливу, що можуть підривати національну безпеку. Ефективна протидія інформаційним загрозам вимагає розвитку національних кіберзахисних можливостей, а також освітніх та просвітницьких програм для підвищення обізнаності громадян щодо потенційних інформаційних загроз. Забезпечення державної безпеки вимагає комплексного підходу, який поєднує в собі як традиційні, так і новітні методи та технології. Це включає тісну співпрацю між різними державними органами, міжнародне партнерство, а також постійне адаптування до змінюваних умов і викликів сучасного світу;

3. *Громадська безпека* є ключовим елементом стабільності та благополуччя суспільства, фокусуючись на захисті особистості та суспільства від різноманітних внутрішніх загроз. Це включає в себе заходи проти злочинності, які полягають не тільки в реактивному реагуванні на злочини, але й у профілактиці злочинності через соціальні програми, освіту, та поліпшення умов життя. Захист від публічних заворушень та інших суспільних небезпек вимагає від держави ефективної системи правопорядку та громадського контролю, яка балансує між забезпеченням безпеки та збереженням громадянських прав та свобод. Особливу увагу слід приділяти розробці тактик реагування на кризові ситуації, що включають діалог та взаєморозуміння між владою та громадянами.

Важливим компонентом громадської безпеки є також захист від надзвичайних ситуацій та природних катастроф. Це включає розробку та впровадження планів готовності до надзвичайних ситуацій, забезпечення ефективних систем попередження та реагування на природні катастрофи, та створення резервів ресурсів для надання допомоги постраждалим. Крім того, важливу роль у забезпеченні громадської безпеки відіграє інформаційна прозорість та доступність. Громадяни мають бути обізнані про потенційні загрози, а також про те, як діяти у випадку їх виникнення. Освітні кампанії, публічні інструкції та засоби масової інформації можуть відігравати ключову роль у підвищенні обізнаності громадян та формуванні культури безпеки. Таким чином, громадська безпека

охоплює комплекс заходів, що включає як реактивні, так і проактивні стратегії, спрямовані на створення безпечного та стабільного суспільного середовища [123, с. 56-58];

4. Техногенна безпека є важливою складовою загальної системи безпеки, спрямованою на захист від загроз, які виникають в результаті технологічної діяльності людини. Це охоплює широкий спектр потенційних ризиків, від промислових аварій, таких як витоки хімічних речовин або вибухи на заводах, до аварій на транспорті, включаючи залізничні та авіаційні катастрофи. Забезпечення техногенної безпеки вимагає комплексного підходу, що включає в себе нормативно-правове регулювання, технічне нормування та контроль, а також підвищення рівня безпеки технологій та обладнання, які використовуються в промисловості та на транспорті. Важливим аспектом є також підготовка фахівців, здатних ефективно працювати з високоризиковим обладнанням та умовами.

Особлива увага приділяється попередженню техногенних катастроф. Це включає регулярні перевірки безпеки, моніторинг стану технічних засобів, а також розробку та впровадження сучасних систем раннього попередження про небезпечні умови. Важливим елементом є також планування надзвичайних ситуацій, що включає розробку чітких процедур реагування на аварії, а також організацію тренувань та навчань для забезпечення готовності до ефективних дій у випадку техногенних катастроф.

Зростання складності технологічних процесів та збільшення масштабів виробничої діяльності також вимагає вдосконалення механізмів моніторингу та оцінки ризиків, щоб своєчасно виявляти потенційні небезпеки та запобігати їхнім наслідкам. Інтеграція новітніх технологій, таких як штучний інтелект та автоматизація, може значно підвищити ефективність цих систем. В цілому, техногенна безпека вимагає постійної уваги та адаптації до нових викликів та технологій, а також активної співпраці між урядовими органами, приватним

сектором та науковими установами для розробки ефективних стратегій запобігання та реагування на техногенні ризики [29, с. 14];

5. Екологічна безпека є одним із найважливіших аспектів загальної стратегії національної безпеки, оскільки вона охоплює захист від екологічних загроз і стихійних лих. Ця сфера включає в себе не лише забезпечення сталого використання природних ресурсів, але й захист від забруднення довкілля, наслідків зміни клімату, та інших глобальних екологічних проблем. Розвиток ефективних стратегій екологічної безпеки вимагає комплексного підходу, що включає ретельне планування використання земель, водних ресурсів та інших природних активів, а також розробку та впровадження екологічно безпечних технологій у промисловості. Важливим є також моніторинг та контроль за рівнями забруднення, щоб забезпечити дотримання екологічних норм і стандартів.

Захист від наслідків зміни клімату вимагає глобальної взаємодії та співпраці між країнами, науковими установами та міжнародними організаціями. Це передбачає розробку довгострокових політик, спрямованих на скорочення викидів парникових газів, підтримку відновлюваних джерел енергії та адаптацію до змін клімату, які вже відбуваються. Крім того, екологічна безпека включає заходи щодо попередження та реагування на стихійні лиха, такі як пожежі, землетруси, повені та суховії. Це вимагає розробки та впровадження систем раннього попередження, планування евакуації, надання допомоги постраждалим, та відновлення після катастроф. В цілому, екологічна безпека вимагає інтегрованого підходу, який включає в себе як місцеві, так і глобальні заходи, а також активну участь усіх секторів суспільства – уряду, бізнесу, наукових кіл, громадськості та міжнародних організацій. Все це спрямоване на забезпечення балансу між потребами людини та збереженням природного середовища для майбутніх поколінь [61, с. 219];

6. Економічна безпека є фундаментальним аспектом загальної безпекової стратегії країни, оскільки вона стосується захисту економічної стабільності, забезпечення умов для сталого економічного зростання, фінансової стабільності, а

також протидії економічному шпигунству та іншим формам економічної агресії. Захист економічної стабільності включає в себе розробку та впровадження ефективних макроекономічних політик, які сприяють зростанню ВВП, стабілізації національної валюти, зниженню інфляції, та створенню сприятливих умов для інвестицій та підприємництва. Це також включає розробку політик, які спрямовані на диверсифікацію економіки, розвиток високотехнологічних галузей, та підвищення конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

Фінансова стабільність вимагає ефективного регулювання фінансового сектору, забезпечення стійкості банківської системи, та захисту прав споживачів фінансових послуг. Це також охоплює розвиток механізмів для запобігання та протидії фінансовим кризам, маніпуляціям на ринку, та недобросовісній конкуренції. Захист від економічного шпигунства та інших форм економічної агресії включає заходи для захисту комерційних таємниць, інтелектуальної власності, а також протидію кібератакам на економічну інфраструктуру країни. Важливим є також розвиток міжнародного співробітництва у сфері економічної безпеки, у тому числі через участь у міжнародних економічних організаціях та угодах [27, с. 24-27];

7. Енергетична безпека є одним із важливих компонентів загальної економічної безпеки країни. Вона визначається як здатність країни забезпечувати надійне і стабільне постачання енергоресурсів, необхідних для функціонування суспільства та економіки, а також захист енергетичної інфраструктури від зовнішніх загроз і внутрішніх непередбачених обставин. Забезпечення надійного постачання енергоресурсів є необхідним для забезпечення нормального функціонування підприємств, домашніх споживачів, транспортної системи та інфраструктури загалом. Відсутність енергії може призвести до серйозних ризиків для економіки та суспільства, включаючи припинення виробництва, збій в інфраструктурі та загрози громадській безпеці.

Захист енергетичної інфраструктури стає надзвичайно важливим у сучасному світі, оскільки він забезпечує відсіч від можливих кібератак, терористичних актів і інших форм загроз для систем енергозабезпечення. Захист енергетичної інфраструктури вимагає співпраці між державними і приватними секторами, розробки сучасних технологій та стратегій кібербезпеки, а також постійного моніторингу та аналізу потенційних загроз. Отже, енергетична безпека є важливим аспектом економічної безпеки країни і вимагає комплексного підходу до забезпечення стабільності постачання енергоресурсів і захисту енергетичної інфраструктури від різних видів загроз [82, с. 58-66];

8. Інформаційна безпека відіграє критично важливу роль у сучасному цифровому світі. Вона стосується захисту інформації та інформаційних систем від несанкціонованого доступу, використання, розголошення, зміни, та знищення. Цей аспект безпеки включає в себе широкий спектр практик і технологій, спрямованих на забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності інформації. Конфіденційність забезпечує, що інформація не стане доступною або не буде розкрита неавторизованим особам чи процесам. Цілісність гарантує, що інформація залишається повною та незміненою, а доступність забезпечує, що інформація та її критичні елементи будуть доступні легітимним користувачам, коли вони цього потребують. Важливим компонентом інформаційної безпеки є також розробка політик безпеки, проведення регулярних аудитів та навчання персоналу, щоб забезпечити ефективне і адекватне виконання заходів безпеки [129, с. 59-65];

9. Кібербезпека є ключовим елементом у забезпеченні безпечного цифрового середовища в сучасному світі. Вона фокусується на захисті кіберпростору та кіберінфраструктури, забезпечуючи захист від кібератак, кібершпигунства, та інших форм кіберзлочинності. Сфера діяльності кібербезпеки охоплює різноманітні аспекти, включаючи захист мереж, програмного забезпечення та даних, які зберігаються та передаються через ці системи. Це включає заходи для запобігання несанкціонованому доступу, модифікації, знищенню або перехопленню цінної

інформації. Крім того, кібербезпека займається ідентифікацією та реагуванням на інциденти безпеки, а також відновленням систем після атак. Важливим аспектом є також розробка стратегій протидії кіберзагрозам, що включає аналіз ризиків, планування реагування на інциденти та навчання персоналу. Особлива увага приділяється забезпеченню безпеки критично важливої інфраструктури та систем, які підтримують важливі для суспільства функції, такі як енергопостачання, фінансові служби, охорона здоров'я та урядові служби [131].

Кожен з цих складників має свої унікальні виклики та вимагає специфічних стратегій та політик для їх забезпечення, і всі вони взаємопов'язані у створенні всебічної системи національної безпеки.

Необхідно зазначити, що головними об’єктами національної безпеки є:

- громадяни (їхні права і свободи): основа національної безпеки полягає в захисті прав і свобод кожного громадянина. Це включає свободу слова, свободу зібрань, право на освіту, право на працю, та інші фундаментальні права людини;
- суспільство (його духовні й матеріальні цінності): суспільство складається з культурних, історичних, релігійних та інших духовних цінностей, а також матеріальних ресурсів та досягнень. Захист цих цінностей є важливим для збереження національної ідентичності та культурного різноманіття;
- держава (її конституційний устрій, суверенітет і територіальна цілісність): стабільність державного устрою, суверенітету та територіальної недоторканності є ключовими елементами національної безпеки. Це включає захист від зовнішніх загроз, а також підтримку внутрішньої стабільності та законності [137, с. 18].

Нижче представлена візуальна схема, яка наведена на рис. 1.1., що ілюструє взаємозв'язок між основними об'єктами та чинниками національної безпеки. Рисунок демонструє, як різні аспекти взаємодіють та впливають на загальну безпеку нації.

Рис. 1.1. Структура та взаємозв'язок основних об'єктів і чинників національної безпеки України, *розробка автора*.

Розглядаючи схему національної безпеки України, можна сказати, що національна безпека – це комплексний поняття, що включає в себе багато аспектів і факторів. Громадяни, суспільство і держава виступають як основні об'єкти, які спільно визначають ступінь стабільності і безпеки країни. Головною метою будь-якої системи національної безпеки є забезпечення життєвого комфорту, прав і свобод громадян, а також збереження національних цінностей і територіальної цілісності держави. Для досягнення цих цілей необхідна взаємодія всіх суб'єктів суспільства та уряду.

Успішна національна безпека вимагає відповідальності, спільної праці і стратегічного планування. Незалежно від складності внутрішніх і зовнішніх викликів, нація може забезпечити свою безпеку, дотримуючись цінностей і принципів демократії, правової держави і громадянського суспільства. Взаємодія між громадянами, суспільством і державою відіграє важливу роль у формуванні стійкого механізму національної безпеки, який забезпечує захист прав і свобод кожного громадянина та забезпечує добробут і процвітання всієї нації.

Додатково, принагідно зауважити, що забезпечення національної безпеки – це важлива функція будь-якої держави, що передбачає виконання ряду стратегічних завдань і завдань, спрямованих на збереження стабільності та захист нації [5, с. 185-196]. Основними завданнями забезпечення національної безпеки можна виділити наступні:

- захист державного ладу: це завдання передбачає збереження стабільності та нормального функціонування уряду, а також дотримання конституційних норм і правил. Важливо, щоб державний лад відповідав інтересам і цінностям нації;
- захист суспільного ладу: забезпечення гармонійного функціонування суспільства, запобігання конфліктам і розколам, а також підтримка соціальної спланованості є важливим завданням національної безпеки;
- забезпечення територіальної недоторканності й суверенітету: це завдання передбачає захист територіальної цілісності держави від будь-яких агресивних дій ззовні та збереження суверенітету, тобто незалежності в управлінні своїми справами;
- захист політичної та економічної незалежності нації: це завдання передбачає розвиток національної економіки та зовнішньої політики, що дозволяє країні вільно визначати свої інтереси та шлях розвитку;

- забезпечення здоров’я нації: включає в себе медичну допомогу, профілактику захворювань та управління епідемічними ситуаціями для збереження фізичного і психічного здоров’я громадян;
- охорона громадського порядку: включає в себе забезпечення безпеки та правопорядку в суспільстві, запобігання злочинам і подолання їхніх наслідків.
- боротьба зі злочинністю: забезпечення безпеки громадян включає в себе протидію злочинності, розслідування злочинів і покарання винних;
- забезпечення техногенної безпеки: це завдання передбачає заходи для запобігання техногенним катастрофам і аваріям, а також врегулювання їхніх наслідків;
- захист від загроз стихійних лих: це включає в себе заходи для передбачення і реагування на природні лиха, такі як повені, землетруси, грози і інші стихійні явища [5, с. 185-196].

Таким чином, можна сказати, що вказані завдання є невід'ємною частиною національної безпеки і спільно спрямовані на забезпечення прав і інтересів громадян, стабільності держави та її розвитку.

Загалом, підсумовуючи вищевикладене, варто відмітити, що це дослідження підкреслило складність та багатогранність національної безпеки у сучасному світі. Широкий спектр розглянутих аспектів, включаючи особистісну, державну, громадську, техногенну, екологічну, економічну, енергетичну, інформаційну та кібербезпеку, виявив необхідність комплексного підходу до національної безпеки, що залучає різні сектори суспільства та міжнародні ресурси. Ефективне забезпечення національної безпеки в сучасних умовах вимагає від держави не тільки реагування на негайні загрози, але й довгострокового стратегічного планування та готовності до швидких змін у міжнародному середовищі. Розуміння та адаптація до таких змін, як глобалізація, технологічний розвиток та зміни клімату, є критично важливими для підтримки стабільності та безпеки держави.

1.3 Роль національної безпеки у забезпеченні суверенітету держави

В сучасних умовах життя національна безпека та суверенітет держави є ключовими аспектами сучасного міжнародного порядку. Розуміння суті цих понять та їх взаємозв'язку є важливим завданням для розробки ефективних стратегій забезпечення національної безпеки та підтримання суверенітету держави. У даному пункті дослідження буде проаналізовано визначення суверенітету держави та досліджувати загальний огляд зв'язку між цим поняттям і національною безпекою. Розгляд цих аспектів допоможе краще зрозуміти, як забезпечення національної безпеки впливає на суверенітет держави та навпаки.

Доречно підкреслити, що суверенітет держави – це фундаментальний принцип міжнародного права, який визначає державу як незалежний і суверенний суб'єкт у міжнародних відносинах. Суверенітет передбачає, що держава має владу та контроль над своїми внутрішніми та зовнішніми справами без втручання інших держав. Це означає, що держава має право приймати власні рішення щодо свого політичного, економічного, соціального та культурного розвитку [147, с. 320].

Слід додати, що суверенітет також включає в себе право національного самовизначення, що означає, що нація має право визначати свою політичну долю та форму правління без зовнішнього втручання. Суверенітет держави є основою для встановлення та збереження її незалежності.

Цікавим є те, що національна безпека є фундаментом суверенітету держави та відіграє ключову роль у зміцненні державного суверенітету. Суверенітет держави визначається її незалежністю, територіальною цілісністю і здатністю захищати свої національні інтереси. У цьому контексті національна безпека стає необхідною умовою для забезпечення суверенітету держави [149, с. 171-178].

Суверенітет держави полягає у її праві приймати незалежні рішення та керувати своєю внутрішньою та зовнішньою політикою. Однак цей суверенітет може бути під загрозою внаслідок різноманітних чинників, таких як ворожі

вторгнення, терористичні атаки, економічний тиск, кіберзагрози та інші. Саме тут виступає роль національної безпеки. У контексті національної безпеки суверенітет держави відіграє ключову роль, оскільки забезпечення національної безпеки полягає у збереженні незалежності, територіальної цілісності та захисті національних інтересів. Держава має здатність захищати свою суверенітет від будь-яких загроз, які можуть виникнути як зсередини, так і ззовні.

Внутрішні та зовнішні аспекти національної безпеки тісно взаємодіють у контексті забезпечення суверенітету. Внутрішні аспекти включають управління кризами, збереження соціально-економічної стабільності, зміцнення правопорядку та захист прав громадян. Зовнішні аспекти вимагають підтримки міжнародних відносин, дипломатичних зусиль та здатності до військового відповіді на зовнішні загрози [151, с. 109-110].

Враховуючи це все, можна вважати, що суверенітет держави та національна безпека взаємозалежні концепції, і їх взаємодія визначає здатність держави зберігати свою незалежність та ефективно реагувати на будь-які загрози, що можуть виникнути. Розуміння цієї взаємодії є важливим для розробки стратегій забезпечення національної безпеки та зміцнення суверенітету держави.

Особливу увагу, слід приділити тому, що у контексті забезпечення суверенітету держави важливими елементами національної безпеки є політична стабільність та управління, економічна безпека, військовий аспект та оборонна політика, а також соціокультурні та інформаційні виміри.

Так, важливо відмітити, що політична стабільність та ефективне управління є важливими складовими національної безпеки і мають вирішальний вплив на забезпечення суверенітету держави. Ці два аспекти допомагають забезпечити функціонування державних інститутів та здатність до прийняття рішень у важливих питаннях [154, с. 60-64].

Варто зазначити, що збереження суверенітету держави вимагає не лише політичної стабільності, але й ефективного управління в умовах складності

сучасного світу. Політична стабільність дозволяє уникнути внутрішніх конфліктів та криз, які можуть призвести до втрати суверенітету держави. Коли влада в країні здійснюється стабільно і без перебоїв, це створює сприятливі умови для зміцнення інституційної легітимності та підтримки законності. Окрім того, стабільність у політиці сприяє формуванню передбачуваних умов для бізнесу та інвестицій, що має значний вплив на економічну безпеку країни. Ефективна економічна діяльність сприяє зміцненню суверенітету через створення ресурсів для виконання державних функцій та підтримки національних інтересів. Крім того, політична стабільність забезпечує можливість ефективно реагувати на зовнішні загрози і виконувати дипломатичні функції для забезпечення міжнародного визнання суверенітету держави. Таким чином, політична стабільність і ефективне управління взаємодіють для збереження суверенітету держави та забезпечення національної безпеки.

Слід також зауважити, що запобігання зовнішньому втручанню є однією з ключових функцій політичної стабільності та ефективного управління в контексті забезпечення суверенітету держави. Нестабільність у політиці може створити ситуацію, в якій інші держави або міжнародні актори намагатимуться втрутитися у внутрішні справи країни. Це може призвести до порушення суверенітету та загрози національній безпеці. Збереження стабільності та робота над запобіганням політичним кризам та конфліктам є важливими кроками для мінімізації ризику зовнішнього втручання. Держава, де панує політична стабільність, менш схильна до маніпуляцій та втручання інших суб'єктів у свої справи. Запобігання зовнішньому втручанню передбачає також дипломатичну активність та зусилля з підтримки національних інтересів у міжнародних відносинах. Ефективне використання дипломатичних засобів, укладення міжнародних договорів та встановлення партнерських відносин може сприяти збереженню суверенітету та запобіганню зовнішньому тискові [160, с. 262-266]. Таким чином, можна констатувати, що політична стабільність та запобігання зовнішньому втручанню є

взаємопов'язаними аспектами, які сприяють збереженню суверенітету держави та забезпеченню її національної безпеки.

Не менш важливою є стійкість до криз, яка є ще вагомою складовою національної безпеки, що покликана зміцнювати суверенітет держави. Політична стабільність та ефективне управління впливають на здатність країни легше подолати кризові ситуації, такі як економічні кризи, природні лиха чи загрози безпеці. Для забезпечення стабільності та стійкості у цих умовах необхідно мати систему управління, яка здатна приймати необхідні рішення та реалізовувати ефективні стратегії реагування на кризові ситуації. Ефективне управління ресурсами та прийняття необхідних рішень стають ключовими в аспекті забезпечення стабільності в умовах криз. Компетентне управління дозволяє країні раціонально розпоряджатися ресурсами, забезпечувати необхідні соціальні та економічні функції, а також уникати економічних зрушень, які можуть впливати на суверенітет [169, с. 405]. Так, можна сказати, що стійкість до криз є важливим аспектом політичної стабільності та ефективного управління, який сприяє збереженню суверенітету держави та її національній безпеці.

Заслуговують на увагу також розвиток і процвітання, які є невід'ємною частиною національної безпеки та збереження суверенітету держави. Політична стабільність і ефективне управління сприяють економічному та соціальному розвитку країни. Цей аспект є критичним, оскільки сильна та процвітаюча держава має більше можливостей захищати свої інтереси на міжнародній арені. Економічний розвиток допомагає країні стати більш впливовою гравцем у світовій економіці і зміцнює її суверенітет. Процвітаюча економіка надає країні фінансову стабільність та ресурси для здійснення різних програм та заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки. Соціальний розвиток також важливий, оскільки задоволене та здорове населення є сильною силою країни. Соціальна стабільність сприяє зміцненню суверенітету, оскільки вона допомагає уникнути соціальних конфліктів і забезпечує підтримку громадян для захисту державних

інтересів [177, с. 107-126]. Отже, політична стабільність, ефективне управління та розвиток і процвітання є нерозривною частиною забезпечення національної безпеки та суверенітету держави.

Також слід відзначити, що демократія та права людини є необхідними складовими національної безпеки та суверенітету держави. Політична стабільність може сприяти розвитку демократії та захисту прав людини, що також є важливими аспектами суверенітету та національної безпеки. У демократичних суспільствах громадяни мають можливість виражати свою волю через вибори та участь у політичних процесах. Це сприяє стабільності, оскільки громадяни відчувають свою причетність до прийняття важливих рішень та несуть спільну відповідальність за долю країни.

Захист прав людини є невід'ємною частиною національної безпеки. Демократичні держави активно працюють над забезпеченням свободи слова, права на справедливий суд, права на життя та безпеку особи. Це сприяє зміцненню суверенітету, оскільки держава зобов'язана захищати права своїх громадян як власний інтерес [187, с. 3-8]. Отже, політична стабільність, розвиток демократії та захист прав людини спільно сприяють збереженню суверенітету держави та забезпеченню її національної безпеки.

Враховуючи ці фактори, можна стверджувати, що політична стабільність та ефективне управління є необхідними передумовами для забезпечення національної безпеки та суверенітету держави. Держави повинні розробляти та впроваджувати стратегії, спрямовані на підтримання цих складових національної безпеки, щоб забезпечити свій суверенітет та захистити інтереси своїх громадян.

Ще одним цікавим аспектом економічна безпека, яка відіграє критичну роль у збереженні суверенітету держави та забезпеченні її національної безпеки. Стабільність та стійкість економіки є основою для зміцнення незалежності та суверенітету країни.

Неможливо не зазначити, що зовнішні економічні загрози представляють серйозну загрозу суверенітету держави і можуть створити вагомі наслідки для її незалежності та національної безпеки. Економічний тиск та санкції, застосовані іншими країнами чи міжнародними організаціями, можуть призвести до обмеження суверенних прав держави і втрати її контролю над економічними процесами. Зокрема, економічний тиск може включати в себе тарифи, торгові обмеження, фінансовий тиск і т.д. Санкції, накладені міжнародними спільнотами, можуть обмежувати можливості країни у здійсненні торгових операцій та фінансових операцій з іншими державами [189, с. 110].

Забезпечення стабільності та розвитку економіки стає важливим завданням для зміцнення суверенітету, оскільки економічно стійка держава має більше можливостей захищати свої інтереси та діяти незалежно в міжнародній арені. Однак, національна безпека та суверенітет потребують балансу між економічними і політичними інтересами, і забезпечення цього балансу вимагає ретельного аналізу та стратегічного планування.

Варто звернути увагу на те, що економічна безпека є важливим фактором, який впливає на здатність держави до самозахисту та забезпечення національної безпеки. Стійка економіка надає країні можливість мати відповідні ресурси та можливості для фінансування оборонних та безпекових заходів. Важливою складовою національної безпеки є здатність держави до ефективного самозахисту у випадку зовнішньої агресії чи загрози. Забезпечення необхідними ресурсами, включаючи фінансові, технологічні та інші ресурси для військових потреб, грає ключову роль у здійсненні ефективних оборонних заходів [196, с. 14-24].

Окрім того, стабільна економіка дозволяє державі вести адекватну зовнішню політику, укладати міжнародні договори та співпрацювати з іншими країнами у сфері безпеки. Економічна сила може бути використана як інструмент для досягнення національних цілей та забезпечення суверенітету держави.

Таким чином, очевидним є те, що забезпечення економічної безпеки є важливим завданням для зміцнення національної безпеки та суверенітету держави, оскільки вона впливає на її здатність до самозахисту та виконання своїх обов'язків у сфері безпеки.

Особливу увагу слід приділити військовому аспекту національної безпеки, який є однією з ключових складових оборонної політики держави і тісно пов'язаний з забезпеченням її суверенітету. Здатність до військового відстоювання та ефективного захисту території є важливим елементом забезпечення суверенітету і збереження національної незалежності.

Важливо відмітити, що військова сфера національної безпеки має на меті відстоювання та відповідь на різноманітні загрози, які можуть виникнути ззовні і загрожувати суверенітету держави. Ці загрози можуть приймати різні форми, і важливо мати ефективний механізм реагування на них. Однією з основних загроз є військова агресія, коли інша держава намагається використовувати силу для захоплення території або втручання в справи іншої держави. В цьому випадку, здатність до військового відстоювання і відповіді має вирішальне значення для збереження суверенітету.

Окрім того, сучасні загрози включають інші форми нападу, такі як терористичні загрози і кібератаки. Військові сили також можуть використовуватися для захисту від цих загроз і відновлення національної безпеки. Забезпечення високої готовності та ефективності військових сил стає важливим завданням для забезпечення національної безпеки. Це включає в себе тренування та модернізацію військової техніки, розвиток військової доктрини і стратегії, а також співпрацю з іншими державами для забезпечення колективної оборони [203, с. 194-206]. Зрозуміло, що військова сфера національної безпеки важлива для відстоювання різних форм загроз і збереження суверенітету держави.

Слід також зауважити, що військова сфера національної безпеки може включати співпрацю з іншими державами у сфері безпеки та оборони. Міжнародна

співпраця та альянси стають важливими елементами забезпечення національної безпеки і зміцнення суверенітету держави через колективну оборону. У сучасному світі, коли багато загроз є транснаціональними та міжнародними за своєю природою, співпраця між державами може бути вирішальною для ефективного відстоювання цих загроз. Держави можуть утворювати оборонні альянси, які включають в себе взаємний зобов'язання надавати допомогу в разі агресії на одну з членів альянсу. Це може додатково захищати суверенітет держави і зменшувати загрозу зовнішнього втручання.

Крім того, спільні військові навчання та обмін досвідом допомагають підвищити ефективність військових сил і підготовленість до можливих загроз. Міжнародна співпраця також може включати спільну розробку та виробництво військової техніки, що знижує витрати і підвищує можливості держави для захисту свого суверенітету [1, с. 655].

Таким чином, очевидним є те, що співпраця з іншими державами у сфері безпеки та оборони є важливим чинником для забезпечення національної безпеки і зміцнення суверенітету. Враховуючи це все, можна вважати, що військовий аспект національної безпеки є важливим елементом забезпечення суверенітету держави та відстоювання її національних інтересів у випадку зовнішніх загроз.

Додатково, необхідно звернути увагу на соціокультурні та інформаційні виміри національної безпеки в сучасному світі мають особливе значення. Зміцнення національної ідентичності є важливим аспектом, оскільки це сприяє єдності та відчуттю належності до держави. Коли громадяни відчувають себе частиною спільної нації, вони більш схильні підтримувати суверенітет та захищати національні інтереси.

Неможливо також не зазначити важливим аспектом є освіта, якщо населення має доступ до якісної освіти, це сприяє розвитку громадянської свідомості та усвідомленню важливості суверенітету. Освічена громада здатна краще розуміти політичні процеси та брати активну участь у формуванні національної політики.

Забезпечення доступу до якісної освіти є важливою складовою національної безпеки, оскільки це сприяє підвищенню інтелектуального рівня населення і підготовці кадрів для розвитку держави [4, с. 137-144].

Зокрема, освіта допомагає формувати критичне мислення серед громадян, що робить їх менш вразливими до маніпуляцій та інформаційної пропаганди, які можуть порушити національну безпеку. Навички аналізу, креативного мислення та критичного оцінювання інформації, отримані завдяки освіті, допомагають громадянам розрізняти правдиву інформацію від фейкової та зберігати свою національну ідентичність. Крім того, освіта сприяє розвитку національної культури та мови, що є важливими складовими суверенітету. Освічене населення прагне зберігати та підтримувати свою культурну спадщину, що зміцнює національну ідентичність та відчуття належності до своєї держави. Таким чином, освіта відіграє ключову роль у зміцненні суверенітету та національної безпеки країни.

При цьому не слід забувати про забезпечення інформаційної безпеки, яке також має велике значення в контексті суверенітету та національної безпеки. У цифрову епоху інформація стала цінним ресурсом, і недотримання інформаційної безпеки може відкрити двері для зовнішнього впливу та маніпуляцій, що може серйозно загрожувати національній безпеці та суверенітету держави. Захист інформації та інформаційних систем стають важливими завданнями для збереження суверенітету. Порушення інформаційної безпеки може призвести до кібератак, витоку конфіденційної інформації та інших негативних наслідків [12, с. 92-98].

Тому розвиток та впровадження заходів інформаційної безпеки є критичними для забезпечення стійкості та суверенітету держави. Ці заходи включають в себе кіберзахист, шифрування даних, моніторинг інформаційних потоків, а також освіту населення щодо правил безпечного користування інформаційними технологіями. Тільки за допомогою цих заходів держава може ефективно захищати свою інформацію від зовнішніх загроз і зберігати суверенітет та національну безпеку.

Отож, звернувши увагу на важливість політичної стабільності, економічної безпеки, військового аспекту, а також соціокультурних і інформаційних аспектів у забезпеченні суверенітету держави, доречно перейти до створення таблиці, яка наочно відобразить ці аспекти та їх взаємозв'язок у контексті національної безпеки (див. табл. 1.3.).

Таблиця 1.3.

Аспекти національної безпеки та їх взаємозв'язок у контексті суверенітету

Аспект	*Значення та взаємозв'язок зі суверенітетом*
Політична стабільність	Забезпечує незалежність державних інститутів, що є ключовим для суверенітету.
Економічна безпека	Гарантує економічну стійкість, що важливо для збереження суверенітету.
Військовий аспект	Забезпечує військову готовність та оборонну здатність для захисту суверенітету.
Соціокультурні виміри	Зміцнює національну ідентичність і захищає культурний суверенітет.
Інформаційні виміри	Захищає інформаційний суверенітет та заважає зовнішньому впливу.

Розробка автора.

Враховуючи вищевказане, можна вважати, що усі ці елементи національної безпеки взаємодіють у контексті забезпечення суверенітету держави і вимагають комплексного підходу та стратегічного планування для забезпечення національних інтересів і зміцнення суверенітету. Проте, це завдання ускладняється внаслідок різних викликів та загроз, які ставлять під загрозу як національну безпеку, так і суверенітет держави. Глобальні та регіональні загрози становлять один із основних викликів для національної безпеки та суверенітету. Ці загрози можуть включати геополітичні конфлікти, міжнародні терористичні організації, агресивні зовнішні політики сусідніх держав, торгові конфлікти та інші явища, які мають потенціал підірвати суверенітет і безпеку держави.

Внутрішні виклики та загрози мають велике значення для національної безпеки та суверенітету держави, оскільки вони безпосередньо впливають на стабільність та цілісність державного устрою. Політична нестабільність, наприклад, може включати урядові кризи, конфлікти між різними політичними групами, або

невдоволення громадськості, що може призвести до зниження довіри до влади та загрози демократичним процесам. Економічні кризи, такі як рецесії, висока безробіття, інфляція, або фінансові кризи, можуть підривати економічну стабільність країни, що в свою чергу впливає на національну безпеку. Соціальні протести можуть виникати в результаті невдоволення політикою уряду, економічних умов, соціальної нерівності, або інших соціальних питань, ставлячи під сумнів легітимність влади та можливість соціального консенсусу [20, с. 68-75].

Корупція є однією з найбільш руйнівних внутрішніх проблем, оскільки вона підриває довіру до державних інституцій, знижує ефективність уряду та сприяє нерівності та несправедливості. Внутрішній тероризм, включаючи екстремістські дії, спрямовані проти громадян або державних структур, становить серйозну загрозу для безпеки та стабільності країни. Усі ці внутрішні виклики та загрози вимагають відповідального та ефективного управління з боку уряду, включаючи розробку адекватних політик та стратегій для їх вирішення. Здатність ефективно реагувати на ці виклики є ключовою для забезпечення національної безпеки та підтримки суверенітету держави [26, с. 115].

Окрему увагу, також слід приділити кібербезпеці та новітнім технологічним викликам. З розвитком інформаційних технологій виникають нові загрози у сфері кібербезпеки, які можуть впливати на функціонування важливих систем та інфраструктури держави. Такі атаки можуть ставити під загрозу не лише національну безпеку, але й суверенітет держави.

Отже, з розгляду глобальних та регіональних загроз, внутрішніх викликів та загроз, а також проблем кібербезпеки та новітніх технологій, стає очевидним, що національна безпека і суверенітет держави є взаємопов'язаними і вимагають комплексного та добре обґрунтованого підходу для їх забезпечення та зміцнення.

Також слід відзначити, що розглядаючи вище зазначені виклики та загрози національній безпеці та суверенітету, зрозуміло, що необхідно розробляти та впроваджувати ефективні стратегії та механізми забезпечення національної

безпеки. Національна безпека не обмежується лише військовими аспектами, але також включає економічну стабільність, соціальне благополуччя, збереження громадського порядку, і захист цивільних прав та свобод [161, с. 25-30]. Національна та міжнародна політика безпеки мають ключове значення у формуванні цілісної відповіді на ці загрози.

Держави повинні не лише розробляти, але й постійно оновлювати національні стратегії безпеки, щоб вони відповідали змінним умовам та загрозам. Ці стратегії мають враховувати як внутрішні, так і зовнішні фактори. Внутрішні виклики можуть включати такі питання, як боротьба з тероризмом, кібербезпека, захист критичної інфраструктури та забезпечення громадянських свобод. Зовнішні загрози можуть включати міждержавні конфлікти, глобальні пандемії, міжнародний тероризм, та зміни клімату [152, с. 436-437].

Неможливо не зазначити, що ефективні стратегії безпеки вимагають комплексного підходу, який включає активну участь різних галузей уряду та суспільства. Важливість оборони у цьому контексті є беззаперечною, але не менш значущим є внесок правоохоронних органів, які забезпечують внутрішню безпеку та порядок. Охорона здоров'я, особливо в контексті біологічних загроз та пандемій, стає критичною для національної безпеки. Сфера освіти також відіграє ключову роль, розвиваючи інформоване громадянство та підготовлені кадри. Не можна ігнорувати й внесок приватного сектору, особливо в контексті технологічного розвитку та кібербезпеки [36, с. 175-177].

Додатково, міжнародне співробітництво є невід'ємною частиною цих стратегій, оскільки багато сучасних викликів та загроз не знають кордонів. Транснаціональні виклики, такі як міжнародний тероризм, кібератаки, глобальні епідемії та кліматичні зміни, вимагають об'єднаних зусиль та спільних стратегій. Міжнародні угоди та дипломатія грають вирішальну роль у цьому процесі, допомагаючи формувати стандарти та норми, які сприяють глобальній стабільності. Спільні військові вправи та обмін розвідувальною інформацією дозволяють країнам

ефективно реагувати на загрози, в той час як співпраця у сфері кібербезпеки допомагає запобігати та мінімізувати вплив кібератак. У цілому, такий багатовимірний підхід до національної безпеки, який залучає різні галузі та підтримується міжнародним співробітництвом, є необхідним для адаптації до змінних умов та ефективного вирішення сучасних глобальних викликів [40, с. 15].

Отож, враховуючи важливість адаптивного підходу до національної безпеки, який враховує як внутрішні, так і зовнішні аспекти, а також необхідність активного міжнародного співробітництва, принагідно далі підкреслити значення візуалізації цих стратегій. Для цього розроблено детальну схему, яка представлена на рис. 1.2., що ілюструє, як ці різні елементи взаємодіють та сприяють загальній стабільності та безпеці. Схема забезпечить чітке зображення таких ключових факторів, як оборона, економічна стабільність, соціальне благополуччя, кібербезпека, а також роль різних секторів уряду та суспільства в реалізації національних стратегій безпеки. Це дозволить краще зрозуміти, як внутрішні та зовнішні виклики впливають на кожен з цих аспектів, і як міжнародне співробітництво може підсилити зусилля у вирішенні загальних загроз та викликів.

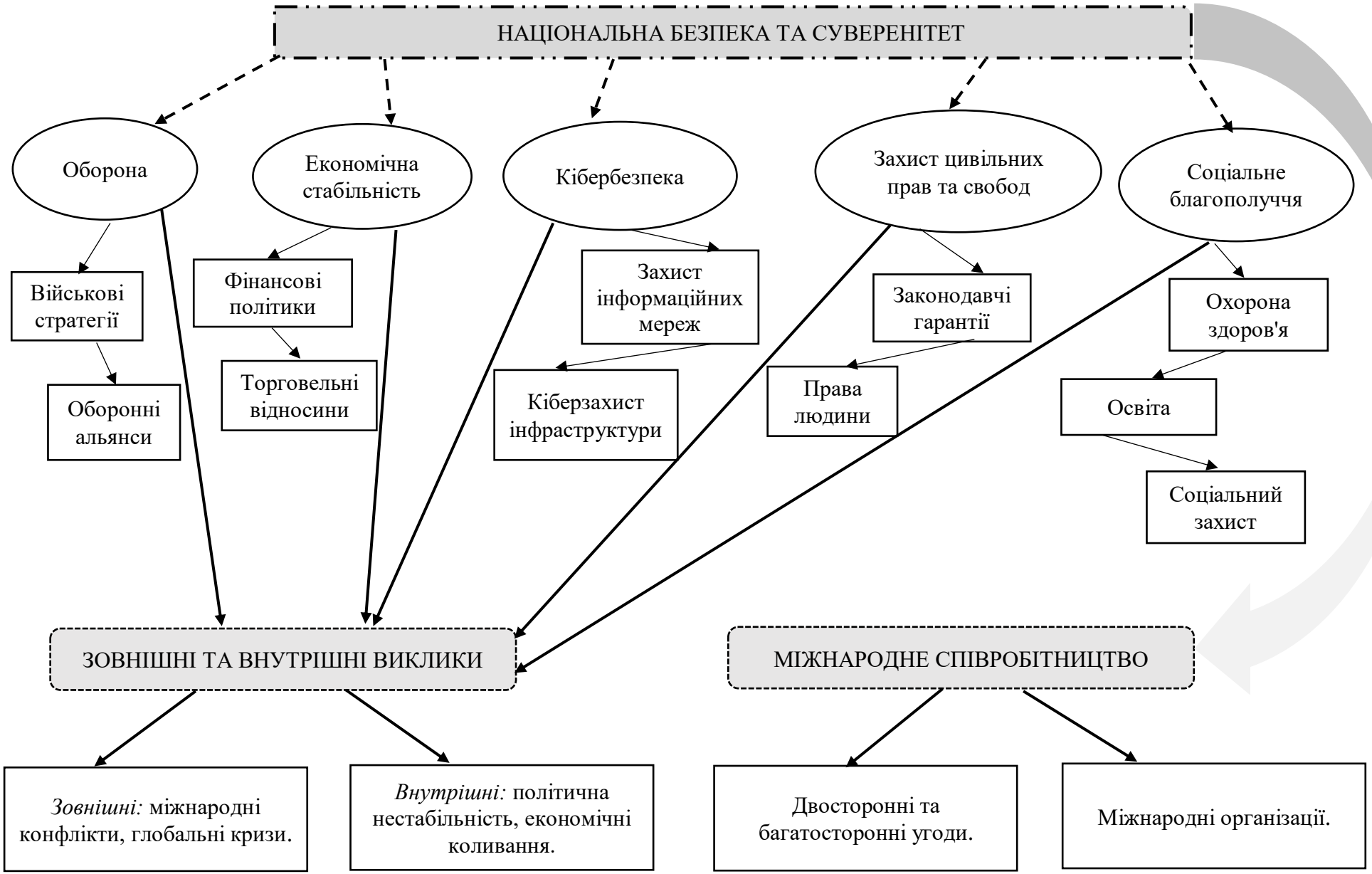

Рис. 1.2. Комплексний підхід до національної безпеки та суверенітету, *розробка автора.*

Так, з рис. 1.2. можна зробити висновок, що ефективне управління національною безпекою вимагає глибокого розуміння та взаємодії між різними аспектами та викликами. Вказаний рисунок 1.2. демонструє, як оборона, економічна стабільність, соціальне благополуччя, кібербезпека, та захист цивільних прав і свобод є взаємопов'язаними та впливають одне на одного. Крім того, вона підкреслює, що як внутрішні, так і зовнішні виклики мають бути враховані при розробці стратегій національної безпеки. Особливе місце в схемі займає міжнародне співробітництво, що вказує на його важливість у вирішенні глобальних викликів та підтримці стабільності та безпеки на міжнародній арені. Загалом, схема підкреслює, що комплексний та мультидисциплінарний підхід є ключовим у забезпеченні ефективної національної безпеки в умовах швидкоплинного та непередбачуваного глобального середовища.

Підсумовуючи вищевказане, слід підкреслити, що національна безпека та суверенітет держави є надзвичайно важливими аспектами сучасного світу. Вони взаємозалежні та потребують комплексного підходу для забезпечення національних інтересів та зміцнення суверенітету. Національна безпека становить фундамент суверенітету держави. Збереження незалежності, територіальної цілісності та захист національних інтересів є неможливим без ефективної системи національної безпеки. Основні елементи національної безпеки, такі як політична стабільність, економічна безпека, військовий аспект та соціокультурні та інформаційні виміри, взаємодіють у контексті забезпечення суверенітету. Кожен з цих елементів вимагає окремих стратегій та механізмів, але їх спільна мета полягає в зміцненні державного суверенітету. Виклики та загрози національній безпеці та суверенітету включають глобальні та регіональні загрози, внутрішні виклики та загрози, а також кібербезпеку та новітні технологічні виклики. До їх подолання необхідні ефективні стратегії та механізми, а також співпраця як національно, так і міжнародно.

Висновки до першого розділу

У першому розділі здійснено аналіз теоретичних основ національної безпеки, що охоплює історичний огляд розвитку поняття, сучасні підходи до національної безпеки, та роль національної безпеки у забезпеченні суверенітету держави.

1. Дослідженння історичного розвитку поняття національної безпеки. Виявило, що це поняття відзначалось постійними змінами та еволюцією з часом. Починаючи з фокусу на військовому аспекті та фізичному захисті територій, воно поступово перетворювалось на більш комплексне та інтегроване поняття, яке враховує різноманітні аспекти життя держави. Національна безпека в сучасному контексті включає в себе військові, економічні, екологічні, соціальні та кібернетичні складові, і вимагає більш інтегрованого та системного підходу до її забезпечення. Зміна природи загроз та викликів, таких як глобальні пандемії, зміна клімату, кібератаки та економічні кризи, підкреслює важливість постійного адаптування та співпраці між державами для вирішення цих проблем. Сучасна національна безпека вимагає глобального підходу та активного міжнародного співробітництва для забезпечення стійкості та благополуччя націй у світі, який постійно змінюється та розвивається. Розуміння та практика національної безпеки залишаються невід'ємною частиною сучасного світового порядку і важливим фактором забезпечення миру та стабільності.

2. В рамках дослідження ключових елементів сучасних підходів до національної безпеки особлива увага була приділена необхідності всебічного підходу до безпеки. Цей підхід включає не лише класичні військові та політичні аспекти, але й фактори соціального добробуту, економічної стабільності, та збереження культурних та громадянських цінностей. Було встановлено, що концепція національної безпеки має багатогранний характер, охоплюючи широкий спектр сфер життєдіяльності держави та її громадян, включаючи особистісну, державну, громадську, техногенну, екологічну, економічну, енергетичну, інформаційну, та кібербезпеку. Роль як державних, так і недержавних організацій у

підтримці національної безпеки була окреслена як важлива. Встановлено, що адаптація до постійно змінюваних умов сучасного світу та регулярне оновлення стратегій та методик забезпечення безпеки є критичними для розробки стійкої та ефективної системи національної безпеки.

3. Дослідження ролі національної безпеки у забезпеченні суверенітету держави виявило, що ці два аспекти сучасного світу є надзвичайно важливими та взаємозалежними. Суверенітет держави передбачає її незалежність, територіальну цілісність та здатність захищати національні інтереси. Однак це можливо лише за наявності ефективної системи національної безпеки. Основні елементи національної безпеки, такі як політична стабільність, економічна безпека, військовий аспект та соціокультурні та інформаційні виміри, взаємодіють у контексті забезпечення суверенітету. Кожен з цих елементів вимагає окремих стратегій та механізмів, але їх спільна мета полягає в зміцненні державного суверенітету. Виклики та загрози національній безпеці та суверенітету включають глобальні та регіональні загрози, внутрішні виклики та загрози, а також кібербезпеку та новітні технологічні виклики. Їх подолання вимагає розвитку комплексних стратегій та механізмів, а також співпраці національно та міжнародно. Забезпечення національної безпеки є важливою передумовою для зміцнення суверенітету держави. Розуміння взаємозв'язку між цими поняттями та розробка ефективних стратегій та механізмів для забезпечення національних інтересів та суверенітету стають ключовими завданнями у сучасному світі.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1 Внутрішні та зовнішні виклики національній безпеці України

Наразі, у сучасному світі, концепція національної безпеки набуває особливої актуальності та складності, особливо для країн зі складним геополітичним положенням, як Україна. Вплив глобалізації, міжнародних конфліктів, економічних криз та технологічного прогресу породжує безліч внутрішніх та зовнішніх викликів, що ставлять під загрозу стабільність і безпеку націй.

Україна, яка переживає період значних змін та викликів, стоїть перед необхідністю адаптуватися до цих умов та ефективно реагувати на них. Внутрішні виклики, такі як політична нестабільність, економічні труднощі, соціальні та етнічні напруження, посилюються зовнішніми загрозами, які включають геополітичні конфлікти, міжнародні та регіональні напруження [3, с. 376]. Аналіз цих викликів та визначення ефективних стратегій їх подолання є не тільки важливим для забезпечення безпеки України, але й для зміцнення її позицій на міжнародній арені Тому, розуміння та оцінка внутрішніх та зовнішніх викликів, що стоять перед Україною, є критично важливими для розробки комплексних та тривалих стратегій національної безпеки.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що політична стабільність відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки будь-якої країни, і Україна не є винятком. Стабільність політичної системи впливає на все від внутрішнього порядку до міжнародних відносин. У випадку України, політична арена часто характеризується значним рівнем нестабільності, яка проявляється у частих змінах уряду, конфліктах між різними гілками влади та політичних кризах [7, с. 16-18]. Ця нестабільність може призвести до ряду негативних наслідків. По-перше, вона

створює невизначеність, яка впливає на економічне середовище та інвестиційний клімат, що, в свою чергу, може погіршити економічну ситуацію в країні. По-друге, політична нестабільність може призвести до соціальних протестів та внутрішніх конфліктів, що загрожує громадському порядку та внутрішній безпеці.

Одним із ключових шляхів забезпечення політичної стабільності в Україні є зміцнення демократичних інституцій та процесів. Це включає забезпечення прозорості урядових рішень, боротьбу з корупцією та вдосконалення виборчої системи. Важливим аспектом є також розвиток ефективних механізмів для мирного вирішення політичних конфліктів та забезпечення голосу різноманітних соціальних груп в політичному діалозі. Крім того, важливим аспектом забезпечення політичної стабільності є розвиток незалежної судової системи, яка забезпечує верховенство права та захист громадянських прав і свобод [14]. Такий підхід не тільки підвищує довіру населення до влади, але й сприяє створенню стабільного фундаменту для економічного та соціального розвитку.

Неможливо також не зазначити, що економічна стабільність є критично важливою для будь-якої держави, адже вона впливає на всі сфери життя суспільства та національної безпеки. Для України економічна стабільність особливо важлива у зв'язку з її геостратегічним положенням та історичними викликами. Країна зіткнулася з рядом економічних проблем, таких як висока зовнішня заборгованість, інфляція та виклики в ефективності державного управління економікою. Висока зовнішня заборгованість обмежує фінансову свободу України, ставлячи країну в уразливу позицію щодо зовнішніх економічних шоків. Інфляція, з іншого боку, може підривати купівельну спроможність громадян, спричиняючи зниження рівня життя. Неефективне управління економікою веде до недоліків у розподілі ресурсів, що може призвести до економічних диспропорцій та соціального невдоволення [24, с. 132-140].

Для підвищення економічної стабільності Україні необхідно зосередити зусилля на кількох ключових аспектах. По-перше, важливим є стимулювання

інвестицій, як внутрішніх, так і зовнішніх, для розвитку ключових галузей економіки. По-друге, реформування економічної політики та управління державними фінансами може допомогти оптимізувати витрати та збільшити ефективність використання ресурсів. Крім того, розвиток внутрішнього ринку, зокрема підтримка малого та середнього бізнесу, може сприяти диверсифікації економіки та створенню нових робочих місць.

Також важливо інтегруватися в глобальну економіку, що дозволить Україні скористатися перевагами міжнародної торгівлі та залучення іноземних інвестицій. Ці заходи допоможуть зменшити економічну нестабільність, покращити економічні показники країни та, відповідно, підвищити рівень національної безпеки.

Особливу увагу слід приділити тому, що соціальні виклики в Україні, такі як демографічні зміни, міграція та соціальні нерівності, мають глибокий вплив на внутрішню стабільність та загальний соціальний клімат у країні. Ці фактори безпосередньо впливають на соціальну згуртованість, економічне благополуччя та політичну стабільність. Демографічні зміни, зокрема старіння населення, створюють виклики для системи охорони здоров'я, пенсійної системи та ринку праці. Зменшення працездатного населення може призвести до дефіциту робочої сили та збільшення навантаження на соціальні системи. Трудова міграція, особливо серед молоді та кваліфікованих фахівців, посилює цю проблему, оскільки веде до “витоку мізків” та зниження економічного потенціалу країни [42, с. 59].

Соціальна нерівність та відсутність рівних можливостей можуть породжувати соціальне невдоволення та напруженість серед різних верств населення. Нерівний доступ до освіти, медичних послуг, та економічних можливостей сприяє збільшенню соціального розриву між різними групами населення, що може вести до соціальних конфліктів. Для вирішення цих соціальних викликів, Україні необхідно розробити та впровадити комплексні соціальні програми, спрямовані на підтримку вразливих груп населення, забезпечення рівних можливостей у сфері освіти та працевлаштування, а також створення умов для повернення мігрантів.

Важливим є також інвестування в систему охорони здоров'я та пенсійну систему, щоб адаптуватися до демографічних змін та забезпечити належний рівень життя для всіх громадян [58, с. 214].

Також слід відзначити, що у сучасному цифровому світі кібербезпека перетворилася на невід'ємний елемент національної безпеки, оскільки зростання кіберзагроз становить серйозний ризик як для державних, так і для приватних інформаційних систем. Хакерські атаки, розповсюдження шпигунського програмного забезпечення та дезінформація в соціальних медіа не тільки підривають довіру до цифрових технологій, але й створюють безпосередні загрози національній безпеці, економіці та демократичним інституціям.

Хакерські атаки можуть вразити важливі державні установи, порушуючи їхню роботу та викрадаючи конфіденційну інформацію. Шпигунське програмне забезпечення може бути використане для збору даних про громадян або ключові економічні об'єкти. Дезінформація в соціальних мережах має потенціал впливати на громадську думку, спотворювати факти та поширювати неправдиву інформацію, що може призвести до соціального невдоволення та навіть до соціальних заворушень [13, с. 120-123]. Для захисту від цих загроз, Україні необхідно здійснити ряд заходів. Перш за все, це зміцнення інфраструктури кібербезпеки, включаючи урядові мережі, критичну інфраструктуру та системи, що забезпечують життєдіяльність країни. Також важливим є підготовка кваліфікованих фахівців у галузі кібербезпеки, оскільки ефективне реагування на кіберзагрози вимагає наявності спеціалізованих знань та навичок.

Окрім того, необхідно розвивати законодавство, яке регулює цифровий простір, захищаючи особисті дані громадян та забезпечуючи відповідальність за кіберзлочини. Підвищення обізнаності громадян щодо кібербезпеки та навчання базовим навичкам захисту в цифровому просторі також є важливими аспектами в боротьбі з кіберзагрозами [113, с. 117-126].

Важливо відзначити, що внутрішній громадянський конфлікт на сході України є одним з найбільш серйозних викликів для національної безпеки країни. Цей конфлікт має глибокі та тривалі впливи, які виходять далеко за межі безпосередньої конфліктної зони.

По-перше, цей конфлікт ставить під загрозу життя та благополуччя громадян, які живуть у зоні конфлікту. Це призводить до людських трагедій, втрати життя та переміщення населення. Внутрішньо переміщені особи та біженці зіштовхуються з численними викликами, включаючи потребу в житлі, роботі, медичному обслуговуванні та освіті.

По-друге, конфлікт впливає на політичну стабільність в Україні. Він викликає напруженість у відносинах між різними політичними та соціальними групами, що може призводити до внутрішньополітичних розбіжностей та конфліктів. Це також впливає на зовнішньополітичні відносини України, зокрема з сусідніми країнами та міжнародними партнерами.

По-третє, конфлікт має великий вплив на економіку України. Витрати на оборону зростають, ресурси перерозподіляються з соціальних та економічних потреб на військові, а економічна активність у регіоні значно знижується. Це веде до зниження загального економічного зростання, інвестицій та розвитку регіону [122, с. 116-121].

Вирішення цього конфлікту та його наслідків вимагає комплексного підходу. Необхідно забезпечити політичне врегулювання, надати допомогу та підтримку внутрішньо переміщеним особам, відновити економічну діяльність у регіоні, а також забезпечити довгострокову безпеку та стабільність в країні. Важливо також залучати міжнародні організації та партнерів для пошуку довготривалого мирного рішення цього конфлікту.

Отож, розглянувши вказані вище внутрішні виклики, які мають важливе значення для національної безпеки України, принагідно далі узагальнити та систематизувати їх у вигляді схеми. Це дозволить не тільки візуально представити

структуру та взаємозв'язки між різними аспектами цих викликів, але й забезпечить краще розуміння їх комплексної природи та впливу на загальний стан безпеки країни. Таке візуальне представлення, наведене на рис. 2.1, воно є важливим інструментом для аналізу, планування та розробки стратегій зміцнення національної безпеки.

На основі представленої схеми на рис. 2.1, можна зробити висновки щодо внутрішніх викликів національній безпеці України. Схема ефективно демонструє взаємозв'язок та взаємозалежність між різними аспектами внутрішніх викликів, таких як політична стабільність, економічна безпека, соціальні проблеми, кібербезпека та внутрішній громадянський конфлікт. Ця взаємодія підкреслює необхідність комплексного та координованого підходу у вирішенні цих викликів. Інтегрований підхід до національної безпеки, який об'єднує всі ці аспекти, є ключовим для розробки ефективної стратегії забезпечення стабільності та захисту України від внутрішніх загроз.

Після детального розгляду внутрішніх викликів і їх взаємодії, доречно далі звернути нашу увагу на зовнішні фактори, які також істотно впливають на національну безпеку України. У глобалізованому світі, міжнародні відносини, геополітичні зміни, військові загрози, економічні санкції, транснаціональна злочинність та діяльність міжнародних організацій мають прямий та опосередкований вплив на безпеку кожної країни, включаючи Україну. Розуміння та адекватна оцінка цих зовнішніх викликів є критично важливими для формування комплексної і збалансованої політики національної безпеки.

Рис. 2.1. Схема взаємозв'язків внутрішніх викликів національній безпеці України, *авторська розробка.*

Слід акцентувати увагу на тому, що міжнародні відносини та геополітичні зміни є суттєвими факторами, які впливають на національну безпеку України. Розташування України на перетині важливих геополітичних інтересів Європи та Росії робить країну ключовим гравцем у регіоні та світі. Від цього контексту залежить формування зовнішньої політики та безпекової стратегії України. Зрозуміння глобальних тенденцій в міжнародних відносинах є важливим аспектом для країни. Україна повинна бути в курсі змін у міжнародній арені, таких як конфлікти, геополітичні розбіжності та зміни в структурі міжнародних організацій. Це дозволяє країні адаптуватися до нових умов та приймати обгрунтовані рішення на міжнародному рівні [25, с. 110-114].

Адаптація до змін у міжнародних альянсах є ще однією ключовою складовою безпекової стратегії. Україна має розвивати партнерства з країнами-сусідами та іншими міжнародними гравцями, співпрацювати у рамках міжнародних організацій та альянсів для забезпечення своєї безпеки та інтересів. Розробка гнучких дипломатичних стратегій стає необхідною для України. Країна повинна мати можливість ефективно взаємодіяти з різними міжнародними партнерами та дипломатично вирішувати конфлікти та питання на світовій арені.

Отже, міжнародні відносини та геополітичні зміни вимагають від України постійного аналізу, адаптації та розвитку дипломатичних стратегій для забезпечення національної безпеки та захисту національних інтересів.

Додатково, необхідно зауважити, що військові загрози становлять серйозний виклик для національної безпеки України, особливо в контексті східного конфлікту. Постійна нестабільність в регіоні та присутність збройних конфліктів надають особливого значення забезпеченню оборонної спроможності країни та реформуванню військового сектору. Розвиток ефективної оборонної стратегії є надзвичайно важливим завданням для України. Ця стратегія повинна включати в себе не лише зміцнення військової потужності, але і модернізацію озброєнь та військової техніки. Постійне підвищення якості та ефективності військових сил

допомагатиме забезпечити країну оборонними можливостями на високому рівні [41, с. 5-12].

Окрім того, варто відзначити, що важливим елементом є підвищення професіоналізму військових. Надання відповідного навчання та підготовки, підтримка ветеранів та створення сприятливих умов для служби в армії є ключовими аспектами, які допомагають зберегти високий рівень військової готовності [219].

Цілком логічно відзначити, що протистояння військовим загрозам вимагає постійних зусиль з боку України у зміцненні оборонної спроможності та розвитку оборонної стратегії, що допоможе забезпечити національну безпеку країни [179, с. 89-94].

Не можна проігнорувати той момент, що економічні санкції та обмеження в міжнародній торгівлі представляють значний вплив на економіку України, особливо на її експортно-імпортні операції. Ці обмеження можуть включати обмеження доступу на ринки деяких країн, заборону торгівлі з певними товарними позиціями, а також фінансові санкції. Все це може призвести до скорочення обсягів міжнародної торгівлі та втрати прибутку для українських підприємств. Зв'язки з ключовими торговельними партнерами мають велике значення для забезпечення економічної стабільності та розвитку України. Розвиток та підтримка ділових відносин з країнами, які є важливими торговельними партнерами, допомагають забезпечити доступ до ринків, розширити експортні можливості та залучити іноземні інвестиції.

Адаптація до міжнародних торговельних стандартів також важлива, оскільки це допомагає забезпечити відповідність українських товарів та послуг вимогам світового ринку. Це може включати в себе вдосконалення якості продукції, впровадження стандартів безпеки та якості, а також підвищення конкурентоспроможності на міжнародному рівні [167, с. 19].

Таким чином, очевидним є те, що збереження та розвиток торговельних відносин з ключовими партнерами та адаптація до міжнародних стандартів є важливими аспектами забезпечення економічної стабільності та розвитку України в умовах економічних санкцій та обмежень.

Доцільно також наголосити, що міжнародний тероризм та транснаціональна злочинність є серйозними загрозами для світової безпеки та стабільності, включаючи безпеку України. Боротьба з цими явищами вимагає від держави та міжнародного співтовариства великих зусиль та співпраці. Тероризм може призвести до актів насильства та терору, що загрожують життю та безпеці громадян. Україна активно співпрацює з іншими країнами та міжнародними організаціями для обміну інформацією, координації дій та спільних операцій для протидії тероризму.

Транснаціональна злочинність, така як контрабанда, незаконна міграція та торгівля наркотиками, також потребує уваги та координації на міжнародному рівні. Ефективна боротьба з цими явищами включає в себе обмін розвідувальною інформацією, спільні операції правоохоронних органів та зміцнення прикордонного контролю [134, с. 20-25].

Отже, співпраця з міжнародними партнерами та ефективне використання ресурсів розвідки та правоохоронних органів є ключовими аспектами боротьби з міжнародним тероризмом та транснаціональною злочинністю для забезпечення не лише національної, але й глобальної безпеки та стабільності.

Особливу увагу слід приділити тому, що участь України в різних міжнародних організаціях є важливим елементом зовнішньої політики та національної безпеки. Ця участь сприяє підтримці стабільності та захисту національних інтересів України на міжнародному рівні, а також відкриває можливості для активного впливу на процеси, що відбуваються у світі. Участь в цих організаціях допомагає Україні зміцнювати свою позицію як важливого гравця на міжнародній арені та реалізовувати свої національні стратегічні цілі [112, с. 59-68].

Важливо відзначити, що Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН) відіграє ключову роль у розв'язанні міжнародних конфліктів, сприяє збереженню світового миру та співпраці між державами. Україна, яка є членом ООН, активно бере участь в роботі цієї важливої міжнародної організації та вносить власний внесок у розв'язання глобальних проблем. Країна співпрацює з іншими членами ООН, роблячи акцент на важливості дипломатії та міжнародного співробітництва для забезпечення стабільності та миру у світі. Україна активно підтримує принципи ООН і долучається до спільних зусиль для досягнення глобальних цілей [99].

Неможливо не зазначити те, що Організація з безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ) є також важливим міжнародним форумом для діалогу та співпраці між європейськими країнами. Участь України в ОБСЄ дозволяє забезпечити моніторинг конфлікту на сході країни та сприяє зусиллям з врегулювання конфлікту, роблячи акцент на дипломатії та мирним переговорам. ОБСЄ виступає важливим каналом комунікації та співпраці між Україною та іншими державами для забезпечення безпеки та стабільності в регіоні Європи. Україна використовує своє членство в ОБСЄ для захисту своїх національних інтересів та сприяння спільним зусиллям у вирішенні проблем безпеки [84, с. 122-134].

Заслуговує на увагу також Північноатлантичний альянс (далі – НАТО), який є стратегічним партнером України у сфері безпеки. Участь України в НАТО сприяє зміцненню оборонної спроможності країни та сприяє інтеграції в євроатлантичну спільноту, допомагаючи Україні забезпечити свою національну безпеку та стабільність. Принагідно слід зауважити, що Європейський Союз (далі – ЄС) є важливим економічним та політичним партнером України. Участь в асоціації з ЄС допомагає Україні впроваджувати реформи, підвищувати стандарти управління та сприяє розвитку економіки країни, сприяючи встановленню тісних зв'язків між Україною та європейськими партнерами [62, с. 117].

Цілком логічно відмітити, що забезпечення зовнішньої підтримки від цих міжнародних організацій, як фінансової, так і політичної, є важливим для України на шляху до забезпечення стабільності, безпеки та розвитку. Україна продовжує розвивати свої міжнародні відносини та зміцнювати своє місце в глобальному співтоваристві для досягнення національних цілей та забезпечення міжнародної безпеки. Взаємодія з цими організаціями відкриває Україні можливості для спільної роботи над рішенням важливих глобальних проблем та сприяє формуванню партнерських відносин у міжнародному співтоваристві.

Так, розглянувши всі зовнішні виклики, що стоять перед національною безпекою України, стає очевидним, що ця країна опиняється в складному та багатогранному контексті. На рисунку 2.2 наведено узагальнену схему цих викликів, яка відображає комплексність сучасного політичного та безпекового середовища України. Ця схема ілюструє взаємозв'язок між міжнародними відносинами, геополітичними змінами, військовими загрозами, економічними санкціями, тероризмом, участю в міжнародних організаціях та іншими факторами, які впливають на національну безпеку країни. Цей графічний зразок надає візуальне представлення складного середовища, в якому Україна працює для забезпечення своєї національної безпеки та визначення стратегій відповіді на ці виклики.

Рис. 2.2. Зовнішні виклики та інтегрований підхід до національної безпеки України, *розробка автора.*

Аналізуючи різноманітні внутрішні та зовнішні виклики, які впливають на національну безпеку України, можна зробити висновок про необхідність інтегрованого підходу до забезпечення стабільності та захисту країни. Рисунок 2.2 ілюструє цей складний контекст та показує, як різні чинники взаємодіють між собою. Для досягнення національної безпеки України важливо розуміти глобальні тенденції, бути готовими до змін у міжнародних відносинах, розвивати ефективні оборонні стратегії, дотримуватися міжнародних стандартів у торгівлі та співпрацювати з міжнародними партнерами. Інтегрований підхід до національної безпеки дозволить країні ефективно протистояти складним викликам і забезпечити стабільність та процвітання для свого народу

Отож, після докладного аналізу окремих внутрішніх та зовнішніх викликів, які Україна зустрічає на шляху до забезпечення своєї національної безпеки, наступним кроком є їхній аналіз та порівняння. Розуміння того, як ці виклики взаємодіють та впливають один на одного, є критично важливим для формування глибокої та комплексної стратегії національної безпеки. Оцінка взаємозв'язків та впливів між внутрішніми та зовнішніми ризиками дозволить Україні краще пристосуватися до змінних умов і ефективно реагувати на різноманітні загрози.

Так, для повного розуміння ситуації в області національної безпеки України, необхідно порівняти та аналізувати внутрішні та зовнішні виклики. Внутрішні виклики, такі як політична нестабільність, економічні проблеми, соціальні напруження, кіберзагрози та внутрішній громадянський конфлікт, часто мають безпосередній вплив на повсякденне життя громадян та внутрішню стабільність. З іншого боку, зовнішні виклики, такі як геополітичні зміни, міжнародні відносини, військові загрози, економічні санкції та міжнародний тероризм, хоч і можуть здаватися менш відчутними на повсякденному рівні, мають глибокі та довготривалі впливи на стратегічну безпеку країни.

Важливою частиною аналізу є розуміння взаємозв'язків між внутрішніми та зовнішніми викликами. Наприклад, зовнішні геополітичні напруження можуть

підсилити внутрішню політичну нестабільність, або економічні санкції з-за кордону можуть спричинити економічні складнощі в середині країни. З іншого боку, внутрішні проблеми, такі як політична нестабільність або соціальні конфлікти, можуть ослабити здатність країни ефективно реагувати на зовнішні загрози. Таким чином, ці два види викликів часто взаємопов'язані та взаємозалежні, формуючи складну мережу факторів, що впливають на загальну національну безпеку.

Зрозуміло, що ефективна стратегія національної безпеки повинна враховувати обидва види викликів та їх взаємозалежність. Тільки інтегрований підхід, що поєднує внутрішні та зовнішні аспекти безпеки, може гарантувати всебічний захист інтересів та стабільності України.

Враховуючи вищевказане, можна вважати, що на сьогоднішній день національна безпека України знаходиться під впливом ряду складних внутрішніх та зовнішніх викликів. Внутрішня політична нестабільність, економічні труднощі, соціальні відмінності та кібербезпека – всі ці аспекти вимагають невідкладної уваги. З іншого боку, зовнішні загрози, такі як геополітичні напруження, міжнародні конфлікти, економічні санкції, та міжнародний тероризм, ставлять додатковий тиск на зовнішню політику та оборонну спроможність країни.

Для підвищення стабільності та захисту національної безпеки України необхідно прийняти комплексні заходи, що охоплюють різні аспекти державного управління та соціального життя. Ключові рекомендації включають посилення демократичних інституцій і боротьбу з корупцією для політичної стабілізації, стимулювання інвестицій та розвиток внутрішнього ринку для економічного зростання, реалізацію програм соціальної підтримки для зниження нерівності та покращення життєвих умов, а також зміцнення кібербезпеки. На зовнішньополітичному рівні важливо активізувати дипломатичні зусилля, зміцнювати альянси, реформувати оборонну сферу та розширювати міжнародну торгівлю та економічну інтеграцію, особливо через взаємодію з Європейським

Союзом. Ці заходи відіграють важливу роль у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх викликів, що стоять перед Україною.

2.2 Оцінка ефективності існуючих стратегій національної безпеки

Національна безпека України зазнала значних трансформацій від моменту здобуття незалежності. Цей процес не лише відображає внутрішні політичні, економічні та соціальні динаміки, але й глибоко впливається зовнішніми геополітичними змінами. Аналіз історії стратегій національної безпеки відкриває унікальне вікно в розуміння як Україна реагувала та адаптувалася до цих викликів, формуючи своє бачення захисту суверенітету і стабільності. Україна, як незалежна держава, зіткнулася з безліччю викликів у сфері національної безпеки, які вимагали розвитку і адаптації різних стратегій.

Від здобуття незалежності в 1991 році, Україна пройшла шлях від створення початкових рамок національної безпеки до відповіді на складні геополітичні та внутрішні виклики. Після здобуття незалежності, основна увага була зосереджена на створенні інституційної основи для національної безпеки. В цей період були сформовані ключові державні органи, законодавчі рамки та перші стратегії, які відображали первинні потреби молодої держави в контексті її суверенітету та територіальної цілісності [45, с. 17].

Принагідно відмітити, що період реформування, який відбувався в 2004-2014 роках характеризується більш активним реформуванням системи національної безпеки. Після Помаранчевої революції в 2004 році, Україна зосередилася на демократизації та євроінтеграції, що мало значний вплив на формування стратегій безпеки. В цей час були здійснені спроби модернізації збройних сил, розвитку кібербезпеки та посилення законодавчої бази.

Варто звернути увагу також на те, що Анексія Криму Росією та подальший збройний конфлікт на сході України (2014 р.) стали критичним моментом, що зажадав глибокого переосмислення стратегій національної безпеки. У відповідь на ці події, Україна значно збільшила військові витрати, посилила співпрацю з НАТО та іншими міжнародними партнерами, а також активізувала реформи в секторі безпеки та оборони. Поряд з військовими аспектами, зросла увага до інформаційної безпеки, кіберзахисту, енергетичної незалежності та розбудови резилієнтності громадянського суспільства [64, с. 230-233].

Після подій 2014 року Україна активізувала процес реформування у багатьох сферах. Зокрема,з період за 2015 по 2020 роки були впроваджені значні зміни в секторах оборони та національної безпеки, включаючи модернізацію збройних сил і підвищення їх боєздатності. Особлива увага була приділена реформам у галузі кібербезпеки та інформаційної війни, що стало відповіддю на зростаючі загрози у цих сферах [104].

Необхідно акцентувати увагу на тому, що Пандемія COVID-19, яка півпадала на 2020-2021 роки представляла новий тип виклику для національної безпеки, акцентуючи на важливості громадського здоров'я та економічної стійкості. Україна, як і більшість країн світу, стикнулася з потребою адаптації своїх національних стратегій для відповіді на ці нові виклики, включаючи забезпечення медичної готовності, соціального захисту та економічного відновлення. З 2021 року Україна продовжує розширювати та поглиблювати стратегічні партнерства, особливо з Європейським Союзом та НАТО. Ці партнерства сприяють не тільки зміцненню оборонних можливостей, але й підтримці демократичних реформ, економічного розвитку та реалізації спільних проектів у сфері енергетики, освіти та науки [105, с. 30-36].

Отже, доречно підкреслити, що кожен з цих періодів відображає унікальні виклики та відповіді національної безпеки, що формували стратегічне бачення та політику України. Аналіз еволюції цих стратегій дозволяє глибше зрозуміти, як

змінилися пріоритети та підходи в умовах швидко змінюваного внутрішнього та міжнародного середовища. Загалом, варто сказати, що вказані вище періоди відображають продовження зусиль України у зміцненні національної безпеки та стабільності, а також її гнучкість та відданість адаптації до змінних глобальних та регіональних умов.

Завершуючи аналіз історичного розвитку стратегій національної безпеки України, можна підкреслити, що кожен період був відзначений своїми унікальними викликами та відповідями, які формували стратегічне бачення країни. Це бачення відображалося не лише у виборі пріоритетів та методів, але й у здатності держави адаптуватися до змінних умов внутрішнього та міжнародного середовища. Важливим кроком у зрозумінні цього розвитку є систематизація ключових моментів, що відображені у таблиці 2.1. Ця таблиця надає зрозумілу візуалізацію різних етапів розвитку стратегій національної безпеки України, відображаючи еволюцію їх змісту та акцентів у відповідь на змінювані умови.

Таблиця 2.1.

Історичний огляд стратегій національної безпеки України

Період	*Ключові події*	*Вплив на національну безпеку*
1991-2004	Створення інституційної основи для національної безпеки, формування ключових державних органів та законодавчих рамок.	Закладання фундаменту національної безпеки, первинний фокус на суверенітет і територіальну цілісність.
2004-2014	Реформування системи національної безпеки, демократизація, євроінтеграція, спроби модернізації збройних сил.	Фокус на євроінтеграцію та модернізацію оборонного сектору, зростання уваги до кібербезпеки.
з 2014	Анексія Криму, збройний конфлікт на сході України, посилення співпраці з НАТО.	Переорієнтація на зміцнення оборонних можливостей, кіберзахисту, енергетичної незалежності, інформаційної безпеки.
2015-2020	Реформування сектора оборони та національної безпеки, модернізація збройних сил, підвищення боєздатності, акцент на кібербезпеку.	Зміцнення оборонних можливостей, відповідь на кіберзагрози, розвиток національних стратегій безпеки.
2020-2021	Вплив пандемії COVID-19, акцент на громадському здоров'ї, економічній стійкості.	Адаптація стратегій національної безпеки до викликів пандемії, забезпечення медичної готовності, соціального захисту.

з 2021	Розширення та поглиблення стратегічних партнерств, зокрема з ЄС та НАТО.	Підтримка демократичних реформ, економічний розвиток, реалізація спільних проектів у різних сферах.

Розробка автора.

Таким чином, з аналізу історичного розвитку стратегій національної безпеки України, можна побачити, що з кожним роком виклики та відповіді держави еволюціонували, відображаючи глобальні та регіональні зміни. Таблиця 2.1. надає чітке візуальне представлення цього процесу, вказуючи на ключові моменти, які сформували поточне розуміння та підходи України до національної безпеки. Цей історичний огляд є не тільки важливим для розуміння минулих подій, але й надзвичайно значущим для прогнозування майбутніх тенденцій та розробки ефективних стратегій відповіді на майбутні виклики.

Завершивши історичний огляд, далі принагідно зосередити увагу на сучасному стані стратегій національної безпеки України. Це дозволить провести глибокий аналіз і оцінку поточних стратегій, враховуючи їх ефективність та відповідність сучасним викликам і загрозам.

Важливо зрозуміти, яким чином Україна використовує свої ресурси та можливості для забезпечення національної безпеки в різних сферах, включаючи оборону, економіку, соціальний захист, та кібербезпеку, та як ці стратегії можуть бути оптимізовані або покращені. Так, проводячи оцінку поточних стратегій національної безпеки України, необхідно розглянути різні аспекти, які є фундаментальними для забезпечення стабільності та безпеки країни.

Слід акцентувати увагу на тому, що оборонні стратегії є однією з основних складових національної безпеки та відіграють визначальну роль у забезпеченні стабільності та захисті суверенітету країни. Сучасні оборонні стратегії охоплюють широкий спектр аспектів, включаючи:

- фізичний розвиток військових сил – це включає в себе модернізацію та розширення арсеналу зброї, техніки та обладнання, а також навчання та підготовку військового персоналу. Сучасні військові технології, такі як беспілотники,

кіберзброя, та сучасні системи комунікацій, стають все важливішими для забезпечення ефективності оборони [127];

- розбудова системи управління обороною – ефективне управління обороною є важливим компонентом оборонних стратегій. Це включає в себе створення інституцій, які здатні координувати та керувати оборонними операціями, а також планувати та впроваджувати необхідні реформи у сфері оборони [164, с. 29];
- підготовка кадрів – у забезпеченні національної безпеки велике значення має підготовка та навчання військового та цивільного персоналу. Це включає в себе навчання військових стратегій та тактик, лідерський розвиток, та забезпечення фахівців у сферах кібербезпеки, медицини, інженерії тощо [175, с. 121];
- модернізація технічного забезпечення – сучасні воєнні конфлікти вимагають сучасного та високотехнологічного озброєння. Тому модернізація технічного забезпечення є важливим аспектом оборонних стратегій. Вона включає в себе розробку та виробництво нових видів зброї та техніки, а також підтримку та ремонт існуючого обладнання [186, с. 19-22];
- співпраця з міжнародними партнерами – Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями та країнами-партнерами, зокрема НАТО. Ця співпраця дозволяє обмінюватися досвідом, надавати підтримку у вигляді експертних консультацій та технічної допомоги, а також підвищувати обороноздатність країни [197, с. 110-114].

Додатково, для детального розуміння та вивчення кожного з ключових аспектів оборонних стратегій, пропонується звернутися до узагальненої таблиці, представленої в (Додатку В). Ця таблиця надає зібрану інформацію та аналіз, що може слугувати цінним джерелом для подальшого дослідження та розробки ефективних стратегічних підходів у сфері національної оборони.

Загалом, усі ці аспекти оборонних стратегій є невід'ємною частиною забезпечення національної безпеки України та вимагають систематичного аналізу, модернізації та підтримки для забезпечення ефективного захисту країни в умовах сучасних викликів та загроз.

В свою чергу економічні стратегії в контексті національної безпеки України відіграють критичну роль у забезпеченні стабільності та здатності країни відповідати на внутрішні та зовнішні виклики. Важливо зазначити, що економічна безпека є невід'ємною частиною загальної національної безпеки, оскільки стан економіки безпосередньо впливає на інші аспекти безпеки, включаючи оборонні та соціальні програми. Далі принагідно, розглянути детальніше ключові аспекти економічних стратегій:

- зростання ВВП: одним із головних показників економічної стійкості є зростання валового внутрішнього продукту (далі – ВВП). Ефективні економічні стратегії спрямовані на підвищення ВВП, що створює можливості для розвитку і розширення соціальних та оборонних програм [201, с. 38];
- стабільність національної валюти: збереження стабільності національної валюти є важливою складовою економічної безпеки. Висока інфляція або девальвація валюти можуть призвести до економічних труднощів і втрати довіри інвесторів [202, с. 119-123];
- контроль інфляції: здатність країни контролювати рівень інфляції є важливою для підтримки стабільності і покращення життєвого рівня населення. Висока інфляція може спричинити знецінення грошей та збитки для громадян і підприємств [216];
- здатність приваблювати іноземні інвестиції: іноземні інвестиції можуть стати джерелом фінансування для розвитку економіки та зміцнення національної безпеки. Ефективні економічні стратегії спрямовані на створення сприятливого інвестиційного клімату та залучення іноземних інвесторів [66, с. 23-27];

- розвиток інфраструктури та технологій: модернізація інфраструктури та впровадження нових технологій можуть підвищити конкурентоспроможність країни та сприяти економічному зростанню [70, с. 80-88].

Зрозуміло, що зазначені вище аспекти вимагають системного підходу та обґрунтованих стратегій для забезпечення економічної безпеки України. Оцінка ефективності цих стратегій базується на даних та дослідженнях, що дозволяє розробляти та коригувати напрямки розвитку відповідно до змін у внутрішньому та міжнародному середовищі.

Ще одним важливим аспектом, слід вважати соціальну стабільність та згуртованість суспільства, яка є критичним чинником для забезпечення внутрішньої безпеки країни. Успішна реалізація соціальних стратегій включає в себе кілька важливих аспектів. Доцільно створити умови для підвищення рівня життя громадян. Це означає підтримку економічного зростання, створення робочих місць, підвищення доходів населення та зменшення бідності. Забезпечення економічної стабільності впливає на соціальний клімат та сприяє сприятливим умовам для розвитку суспільства [90, с. 129].

Також важливо, щоб країна створила умови, за яких різні соціальні групи та категорії громадян можуть бути активними учасниками суспільства. Це включає в себе заходи для врахування інтересів меншин, виключених груп та осіб з інвалідністю. Крім того, доступність освіти та медичних послуг є важливими аспектами соціальних стратегій. Інвестиції в освіту допомагають підготувати кадри для сучасного ринку праці та сприяють розвитку інноваційного потенціалу країни. Забезпечення доступності медичних послуг та програми здоров'я дозволяють забезпечити фізичне та психічне благополуччя населення [108, с. 83-89].

На останньому етапі необхідно враховувати соціальний захист найбільш уразливих верств населення. Це включає в себе систему соціальних пільг, допомогу дітям, літнім громадянам, безробітним та іншим категоріям, які потребують

особливої уваги та підтримки. Забезпечення соціального захисту є важливим кроком у створенні сильного та згуртованого суспільства.

Додатково, далі особливу увагу приділити кібербезпеці, яка стала однією з найважливіших складових стратегій національної безпеки в сучасному цифровому світі. У цьому контексті, стратегії в області кібербезпеки мають на меті забезпечити надійний захист країни від кіберзагроз та кібератак. Однією з ключових складових таких стратегій є захист критичної інфраструктури, яка включає в себе елементи, такі як електроенергетика, транспорт, комунікації та інші сфери, без яких неможливий нормальний функціонування суспільства. Заходи з кіберзахисту критичної інфраструктури спрямовані на запобігання можливим кібератакам та забезпечення стійкості цих систем [118, с. 27].

Неможливо не зазначити, що стратегії в області кібербезпеки включають в себе протидію кіберзлочинності, що охоплює розслідування та припинення кіберзлочинних дій, а також співпрацю з іншими країнами та міжнародними організаціями для обміну інформацією та координації заходів з кіберзахисту. Зокрема, розвиток національних систем кіберзахисту є важливим аспектом стратегій у цій сфері. Це включає в себе створення і підтримку спеціалізованих організацій та структур, які відповідають за моніторинг, виявлення та відповідь на кіберзагрози.

Оцінка ефективності стратегій кібербезпеки передбачає аналіз реакції країни на кіберзагрози та здатність ідентифікувати та виявляти потенційні загрози вчасно. Крім того, важливо забезпечити безпеку персональних даних громадян та державних інституцій, оскільки їх уразливість може призвести до серйозних наслідків для національної безпеки.

Розглядаючи кожен з цих компонентів, які є вирішальними для загальної стратегії національної безпеки, доцільно додати, що кожен з них має свої особливі виклики та обмеження. Завдяки всебічному аналізу та оцінці кожного аспекту,

можна отримати чітке уявлення про сучасний стан справ і можливі напрямки подальшого розвитку та вдосконалення стратегій національної безпеки України

Так, принагідно, відмітити, що геополітична ситуація та відносини з сусідніми країнами належать до фундаментальних факторів, що впливають на національну безпеку України. Особливо актуальним є конфлікт на сході країни та анексія Криму Росією. Ці події створили надзвичайно складну геополітичну обстановку, яка вимагає наявності ефективних стратегій, спрямованих на забезпечення безпеки та відстоювання національних інтересів.

Україна, як суверенна країна, зобов'язана враховувати геополітичні ризики та загрози, які існують в регіоні. Важливо розуміти, що геополітичні зміни можуть мати значний вплив на стратегії національної безпеки, і вони повинні бути адаптовані до нових реалій. Конфлікт на сході та анексія Криму породили потребу в посиленні військової готовності та обороноздатності країни. Україна також повинна враховувати взаємовідносини з міжнародними партнерами, зокрема з НАТО та Європейським союзом [131, с. 112]. Співпраця з цими організаціями в сфері безпеки та оборони є важливим аспектом стратегії національної безпеки, і вона сприяє зміцненню обороноздатності України.

Загалом, геополітична складність сучасного світу вимагає від України ретельного аналізу та постійного оновлення стратегій національної безпеки, щоб забезпечити стійкість та захист національних інтересів.

Варто також зазначити, що у сучасному цифровому світі, кіберзагрози стали важливим викликом для національної безпеки. Україна регулярно стикається з кібератаками, що може загрожувати не лише інформаційній безпеці, а й фізичній. Цей факт підкреслює важливість захисту від кіберзагроз та розвитку ефективних стратегій кібербезпеки. Кібератаки можуть мати різні цілі, включаючи злам інформаційних систем, викрадення конфіденційної інформації, завдання збитків критичній інфраструктурі, а також спроби вплинути на вибори та державний устрій. Отже, кіберзагрози мають потенціал для серйозних національних безпеки.

Захист від кіберзагроз вимагає розробки та впровадження сучасних стратегій кібербезпеки, включаючи технічні заходи, які спрямовані на запобігання кібератакам, виявлення їх та реагування на них. Паралельно з цим, важливо підвищувати інформаційну грамотність та кіберсвідомість серед громадян, щоб зменшити ризики соціально-інженерних атак [198, с. 152-159]. Враховуючи постійний розвиток кіберзагроз і їхню складність, Україна повинна постійно адаптувати свої стратегії кібербезпеки та співпрацювати з міжнародними партнерами для обміну досвідом та спільного протидії кіберзагрозам.

Ще одним важливим аспектом є економічна стійкість країни, яка має безпосереднє відношення до її національної безпеки. Зовнішні та внутрішні економічні виклики, такі як пандемія COVID-19, можуть міцно впливати на стабільність та безпеку. Отже, розробка стратегій національної безпеки повинна обов'язково враховувати економічний аспект та сприяти сталому розвитку. Пандемія COVID-19 стала живим прикладом того, як економічні кризи можуть впливати на національну безпеку. Зниження економічної активності, втрата робочих місць, зменшення доходів громадян − все це може призвести до соціальних напружень та загрози громадському порядку. Таким чином, ефективні стратегії національної безпеки повинні включати заходи для забезпечення економічної стійкості та розвитку в умовах економічних викликів [46, с. 168-176].

Неможливо не зазначити, що зовнішні економічні чинники, такі як санкції, торговельні конфлікти або залежність від імпорту, можуть впливати на національну безпеку країни. Тому стратегії національної безпеки повинні включати аналіз та заходи для зменшення ризику зовнішньої економічної уразливості. Забезпечення економічної стійкості та розвитку в умовах економічних викликів є важливим завданням для забезпечення національної безпеки України.

Необхідно також акцентувати увагу на тому, що соціальна стабільність та згуртованість суспільства є важливими складовими внутрішньої безпеки країни. Економічні виклики, соціальна нерівність та інші аспекти можуть призвести до

нестабільності та соціальних конфліктів, що загрожує національній безпеці. У цьому контексті стратегії національної безпеки мають бути спрямовані на підтримку соціальної стабільності. Соціальна стабільність включає в себе різні аспекти, такі як доступ до освіти та медичних послуг, рівень життя, адекватний соціальний захист та можливості для соціальної інтеграції [149, с. 71-78].

Забезпечення цих аспектів є важливим завданням для стратегій національної безпеки, оскільки вони сприяють створенню сприятливого соціального середовища та запобігають соціальним напруженням. Окрім того, стратегії національної безпеки мають враховувати можливість виникнення кризових ситуацій та конфліктів у суспільстві. Спрямованість на зміцнення соціальної стабільності допомагає зменшити ризик виникнення таких конфліктів та сприяє забезпеченню внутрішньої безпеки країни.

Таким чином, соціальні стратегії національної безпеки мають фокусуватися на підтримці соціальної стабільності та згуртованості суспільства, що в свою чергу сприяє загальній національній безпеці України.

Слід також зауважити, що співпраця з міжнародними партнерами, зокрема НАТО та Європейськими союзами, відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки. Вона дозволяє обмінюватися досвідом, ресурсами та інформацією, спрямованими на підвищення обороноздатності та загальної безпеки країни. Проте ця співпраця може стикатися з різними політичними обмеженнями та вимогами, які мають враховуватися.

- по-перше, важливо враховувати, що співпраця з міжнародними союзами, такими як НАТО, може включати певні політичні зобов'язання та обмеження. Країна може зобов'язатися діяти відповідно до загальних стратегій та цілей союзу, що може обмежити її автономію в прийнятті окремих рішень щодо національної безпеки;
- по-друге, співпраця може також включати вимоги щодо стандартів та процедур, які країна повинна дотримуватися. Це може включати вимоги щодо

оборонної готовності, обміну інформацією та використання певних технологій [57, с. 85].

Попри ці обмеження, співпраця з міжнародними партнерами залишається важливою складовою національної безпеки. Вона дозволяє країні отримувати підтримку та ресурси в разі потреби, а також активно сприяє обміну досвідом та знаннями для покращення стратегій та заходів безпеки. Тому важливо збалансувати співпрацю з міжнародними партнерами з урахуванням національних інтересів та обмежень.

Окрему увагу, слід приділити інформаційним війнам та поширенням дезінформації, які представляють серйозний виклик для сучасної національної безпеки. У світі, насиченому інформацією та засобами масової комунікації, зміст та поширення інформації можуть використовуватися для впливу на суспільство та дестабілізації країни. Зокрема, інформаційні агенти, включаючи державні та недержавні суб'єкти, можуть активно використовувати соціальні мережі, медіа та інші засоби для поширення дезінформації, фейків та маніпуляції громадською думкою. Це може призвести до соціальної нестабільності, загрози громадському порядку та навіть внутрішніх конфліктів [89, с. 15].

Захист від інформаційної агресії та розвиток протидійних стратегій стають необхідністю в умовах сучасного інформаційного середовища. Країна повинна розробити ефективні механізми виявлення та відповіді на дезінформацію, а також підвищити медійну грамотність громадян. Також важливо співпрацювати з міжнародними партнерами для обміну інформацією та координації заходів щодо захисту від інформаційних загроз. Враховуючи зростання інформаційної агресії, важливо активно розвивати та вдосконалювати стратегії національної безпеки в інформаційній сфері для забезпечення стабільності та безпеки країни.

Зазначені вище аспекти ілюструють складність завдань перед стратегіями національної безпеки та вимагають уважного аналізу та розробки ефективних стратегій. Так, доречно перейти до вивчення міжнародних практик та проведення

порівняльного аналізу із стратегіями інших країн. Оцінка того, як міжнародні тенденції та стандарти впливають на українські стратегії, є важливою складовою для національної безпеки України. Цей аналіз допоможе зрозуміти, як національна безпека України вписується в міжнародний контекст і як можна використовувати світовий досвід для покращення стратегічного планування і реалізації національних стратегій.

Важливо відзначити, що різні країни у світі стикаються з загрозами та викликами для своєї національної безпеки. Кожна з них розвиває власний досвід та використовує унікальні методи та стратегії для боротьби з різними видами загроз. Вивчення досвіду цих країн є надзвичайно важливим, оскільки це дозволяє ідентифікувати ефективні підходи та стратегії, які можуть бути успішно використані і впроваджені в Україні з метою підвищення рівня національної безпеки.

Наприклад, Сполучені Штати Америки (далі – США) мають значний досвід у боротьбі з тероризмом, та їхні підходи до протидії цій загрозі можуть слугувати важливим джерелом для вивчення та аналізу для України. Враховуючи довгий період боротьби з терористичними організаціями, США розробили різноманітні стратегії, які можуть бути корисними для розробки власних методів боротьби з цією загрозою в Україні. Ізраїль є лідером у сфері кіберзахисту та має значний досвід у впровадженні систем кібербезпеки. Їхній досвід та практики можуть послужити прикладом для України у покращенні кібербезпеки та захисту від кібератак [96, с. 6].

У свою чергу, Японія, розробила ефективні стратегії у сфері економічної безпеки та сталого розвитку. Україна може вивчити їхні методи та підходи для зміцнення власної економічної стійкості та забезпечення національної безпеки. Цікавим також слід вважати досвід Литви, яка активно розвиває стратегії для захисту від інформаційної агресії та дезінформації. Вони використовують методи виявлення фейкових новин, розвиток медіаграмотності серед громадян, та

співпрацю з міжнародними партнерами для боротьби з цією загрозою [100, с. 64-67].

Такий порівняльний аналіз допоможе Україні ідентифікувати найкращі практики з різних сфер національної безпеки та використовувати їх для розробки та вдосконалення власних стратегій національної безпеки. Так, зокрема, можна сформулювати ряд рекомендацій з метою покращення національної безпеки України:

- адаптація до нових загроз: враховуючи зміни в сучасному світі, рекомендується переглянути та адаптувати стратегії національної безпеки України, зосереджуючи увагу на нових та емерджентних загрозах, таких як кіберзагрози, гібридна війна та інші;
- застосування успішних практик: на основі успішних практик інших країн, рекомендується впроваджувати ефективні методи та стратегії у власних стратегіях безпеки. Наприклад, можна взяти на увагу досвід США у боротьбі з тероризмом або підходи Ізраїлю до кіберзахисту;
- співпраця з міжнародними партнерами: рекомендується активно співпрацювати з міжнародними партнерами, зокрема НАТО та Європейськими союзами, для обміну досвідом та ресурсами у сфері національної безпеки;
- вдосконалення правової бази: для ефективного впровадження стратегій безпеки рекомендується вдосконалити правову базу, зокрема, у сфері кіберзахисту та боротьби зі злочинністю;
- соціальна стабільність: забезпечення соціальної стабільності є важливим аспектом національної безпеки, тому рекомендується розробити стратегії, спрямовані на підтримку соціальної стабільності та врегулювання конфліктів у суспільстві;
- економічна стійкість: посилення економічної стійкості країни є важливим фактором національної безпеки, тому рекомендується розвивати

стратегії для сталого економічного розвитку та відповідної реакції на економічні виклики;

- інформаційна безпека: захист від інформаційної агресії та розвиток протидійних стратегій є важливими завданнями, тому рекомендується розвивати інформаційну безпеку країни.

Отже, доречно підкреслити, що ці заходи не лише допоможуть Україні адаптуватися до сучасних викликів, але й сприятимуть її зміцненню як незалежної та стійкої країни на міжнародній арені. Впровадження рекомендацій з покращення національної безпеки підвищить довіру міжнародних партнерів до України, що може сприяти розвитку співпраці та підтримці від інших країн. Крім того, це також вплине на якість життя населення, забезпечуючи стабільність, економічний розвиток і захист інтересів громадян. Таким чином, реалізація цих рекомендацій сприятиме загальному добробуту та безпеці України в сучасному світі.

2.3 Сценарії можливих загроз національній безпеці

У контексті забезпечення національної безпеки, ключовим аспектом є ідентифікація та класифікація потенційних загроз. Це не лише допомагає у формуванні ефективних стратегій протидії, але й забезпечує гнучкість та адаптивність системи національної безпеки у відповіді на широкий спектр можливих викликів. Розуміння та класифікація загроз є важливими для створення прозорих та обґрунтованих підходів до управління ризиками та підготовки відповідних відповідей.

Варто звернути увагу на те, що військові загрози є одними з найбільш прямих та очевидних форм міжнародних конфліктів. Вони традиційно охоплюють збройні конфлікти, які можуть виникати з різних причин, включаючи територіальні спори, ідеологічні розбіжності, або боротьбу за ресурси. Такі конфлікти часто ведуть до

значних людських та економічних втрат, а також можуть мати далекосяжні геополітичні наслідки. Ще одним аспектом військових загроз є військові вторгнення, які можуть бути спровоковані бажанням однієї країни розширити свій вплив або контроль над іншими територіями. Це часто веде до міжнародної напруженості та може спричинити втручання з боку інших держав або міжнародних організацій [6, с. 144-148].

Мілітаризація та змагання у військових технологіях також є значною частиною військових загроз. Розвиток нових видів озброєнь та військових технологій може призвести до збройних перегонів, підвищуючи ризик виникнення військових конфліктів. Це створює необхідність у постійному моніторингу військових потенціалів потенційних агресорів, а також відпрацюванні ефективних стратегій оборони та відсічі [16, с. 33-39]. Враховуючи ці загрози, країни часто інвестують значні ресурси в розвиток своїх військових потенціалів, намагаючись забезпечити себе засобами для ефективного захисту від потенційних зовнішніх загроз. Військова підготовка та готовність до відсічі є ключовими для підтримки національної безпеки та стабільності.

Необхідно також акцентувати увагу терористичні загрози, які є одними з найскладніших та найнепередбачуваніших викликів для сучасної безпекової політики. Традиційні акти тероризму часто включають напади, здійснені радикальними групами або індивідуальними терористами, метою яких є викликання страху, дестабілізація ситуації в країні, а також досягнення політичних, ідеологічних або релігійних цілей через насильство. Сучасні форми тероризму, такі як біотероризм та кібертероризм, становлять нову і особливо тривожну загрозу. Біотероризм означає використання біологічних агентів, таких як віруси, бактерії або інші патогени, для викликання захворювань або смерті серед населення [23, с. 11]. Ця форма тероризму є особливо небезпечною через високий потенціал масових жертв та складності у виявленні та запобіганні таких атак.

Кібертероризм, з іншого боку, включає атаки на інформаційні системи, з метою завдання шкоди економіці, порушення критично важливої інфраструктури або викрадення важливої інформації. Цей вид тероризму стає все більш розповсюдженим у зв'язку з зростаючою залежністю сучасного суспільства від цифрових технологій. Для протидії терористичним загрозам важливо не тільки вдосконалювати методи розвідки та контртерористичні заходи, але й сприяти міжнародному співробітництву, оскільки тероризм не знає кордонів. Зусилля з попередження тероризму включають в себе також і роботу з громадами, щоб запобігти радикалізації осіб та груп. Саме через свою багатогранність та здатність адаптуватися, терористичні загрози вимагають комплексного підходу у вирішенні.

Особливу увагу слід приділити кібернетичним загрозам, які стали одним з найбільш актуальних викликів в цифрову епоху, що впливає як на приватні, так і на державні структури. Кібератаки на критичну інфраструктуру, таку як енергетичні системи, транспортні мережі, фінансові інститути, та охорона здоров'я, можуть призвести до величезних збитків та дестабілізації суспільства. Зловмисники можуть використовувати різноманітні техніки, включаючи віруси, троянські програми, фішингові атаки, та інші методи кібершпіонажу, для отримання доступу до критичних систем [68, с. 44-58].

Крадіжка даних є ще однією серйозною кібернетичною загрозою. Зловмисники можуть викрасти конфіденційну інформацію, таку як особисті дані користувачів, комерційні секрети або державні секрети, що призводить до великих фінансових втрат та порушення приватності. Окрім того, велике значення набуває поширення дезінформації через цифрові канали. Використання соціальних мереж, інтернет-платформ, та інших цифрових засобів комунікації для розповсюдження неправдивої інформації може мати за мету вплив на громадську думку, дестабілізацію політичних процесів, або навіть підрив національної безпеки.

Протидія кібернетичним загрозам вимагає комплексного підходу, який включає в себе розробку та впровадження передових технологій кібербезпеки,

посилення законодавства у сфері кібербезпеки, а також підвищення обізнаності та навичок кібергігієни серед користувачів [117, с. 30-37]. Особлива увага приділяється зміцненню захисту критичної інфраструктури та розробці стратегій для протистояння кібератакам та маніпуляціям інформацією.

Не можна проігнорувати також економічні загрози, які відіграють ключову роль у контексті національної безпеки, адже економічна стабільність є основою для політичної стабільності та соціального добробуту. Однією з основних форм економічних загроз є глобальні фінансові кризи. Вони можуть виникати через різноманітні фактори, такі як коливання на світових ринках, нестабільність валют, або невдалих інвестиційних рішень. Фінансові кризи можуть призводити до масштабних економічних наслідків, включаючи високий рівень безробіття, зниження ВВП, та збіднення населення. Економічні санкції, які можуть бути накладені однією країною або групою країн на іншу, також становлять значну економічну загрозу. Санкції можуть включати торгові обмеження, замороження активів, або інші фінансові обмеження [147, с. 89]. Хоча санкції зазвичай спрямовані на вирішення політичних конфліктів, вони також можуть мати значний вплив на економіку країни-мішені, викликаючи економічні труднощі та соціальну нестабільність.

Економічний шпіонаж є ще однією формою економічної загрози, яка полягає у крадіжці конфіденційної комерційної інформації, патентів, торгових секретів, або інших даних, які мають важливе економічне значення. Такі дії можуть вести до втрати конкурентних переваг, фінансових втрат, та порушення ринкової рівноваги. Для протидії економічним загрозам необхідно розвивати міцну економічну політику, здатну мінімізувати вразливість перед фінансовими кризами, зміцнювати систему фінансової безпеки, та вести активну міжнародну дипломатію [171, с. 200]. Також важливою є робота спеціальних служб з протидії економічному шпіонажу, що включає захист важливої комерційної та державної інформації.

Додатково, важливо загострити увагу на тому, що політичні загрози становлять серйозний виклик для будь-якої країни, оскільки вони можуть підірвати стабільність та легітимність політичних систем. Однією з найбільш важливих форм політичних загроз є спроби дестабілізації політичної системи [15]. Це може включати внутрішній політичний зрив, спроби державного перевороту, або активність екстремістських груп, які прагнуть змінити існуючий порядок. Такі дії часто призводять до політичної нестабільності, що може мати серйозні наслідки для державного управління та суспільного порядку.

Внутрішні політичні кризи, такі як глибокі політичні розбіжності, соціальні протести, або корупція у вищих ешелонах влади, також становлять значну загрозу. Вони можуть підривати довіру населення до політичних інститутів та лідерів, створюючи вакуум, який може бути заповнений нестабільністю та хаосом. Міжнародні політичні конфлікти та напруженість, зокрема, можуть виникнути в результаті територіальних спорів, ідеологічних розбіжностей, або конкуренції за глобальний вплив. Такі конфлікти не тільки створюють ризик військових зіткнень, але й можуть призвести до міжнародної ізоляції, економічних санкцій, та інших форм дипломатичної напруженості. Для протидії політичним загрозам важливо підтримувати міцні, прозорі та легітимні політичні інститути, забезпечувати регулярне та справедливе виборче процес, та вести ефективну внутрішню та зовнішню політику [145, с. 96-202]. Зміцнення демократії, прав людини, та верховенства права є ключовими елементами у забезпеченні політичної стабільності та зменшенні ризику політичних криз.

Ще однією важливою загрозою, можна вважати природні катастрофи представляють собою значну загрозу національній безпеці, оскільки вони можуть привести до величезних людських, матеріальних та економічних втрат. Землетруси, повені, цунамі – це лише декілька прикладів природних катастроф, які можуть спричинити серйозні руйнування та велику кількість жертв. Землетруси є однією з найбільш руйнівних природних катастроф, особливо в регіонах, що розташовані

біля тектонічних розломів [146, с. 170-75]. Вони можуть спричинити значні руйнування будівель, інфраструктури та можуть призвести до великої кількості людських жертв.

Повені, які можуть бути спричинені тривалими зливами, таненням снігу або циклонами, також становлять значну загрозу. Вони можуть викликати масштабні затоплення, руйнування будинків та інфраструктури, а також призвести до втрати врожаю та криз водопостачання. Цунамі, які часто викликані підводними землетрусами або вулканічними виверженнями, можуть мати руйнівний вплив на прибережні райони, знищуючи міста та села та викликаючи величезні людські та матеріальні втрати [2, с. 24-28].

В контексті зміни клімату ризик природних катастроф зростає. Зміна клімату може призводити до збільшення частоти та інтенсивності таких явищ, як урагани, засухи та екстремальні погодні умови, що посилює загрозу для національної безпеки. Для протидії наслідкам природних катастроф важливо розвивати системи раннього попередження, підготовку та планування надзвичайних ситуацій, а також забезпечувати адекватну реакцію на катастрофи. Також необхідно вживати заходів для адаптації до зміни клімату та зменшення її негативного впливу на навколишнє середовище та суспільство.

Після детального опису основних типів загроз національній безпеці, наступним кроком є встановлення об'єктивних критеріїв для їх класифікації та оцінки. Визначення цих критеріїв є критично важливим для розробки ефективних стратегій протидії та управління ризиками. Критерії допомагають не тільки у систематизації та категоризації загроз, але й у оцінці їх потенційного впливу на національну безпеку [21, с. 291-296]. Це дає можливість більш точно визначити пріоритети у протидії загрозам та розробці відповідних заходів безпеки.

Наприклад, природні катастрофи можуть мати низьку ймовірність, але високі потенційні наслідки, тоді як кібернетичні загрози, хоч і є більш частими, можуть мати різний ступінь серйозності. Масштаб та серйозність загроз визначають

величину потенційного збитку або наслідків. Військові конфлікти та терористичні акти, наприклад, можуть мати величезні людські та економічні втрати, в той час як політичні кризи можуть впливати на стабільність уряду та довіру громадян. Складність та тривалість загрози відіграють ключову роль у визначенні здатності країни виявляти та протидіяти їй, а також у часі, необхідному для відновлення після неї. Кібернетичні загрози, наприклад, можуть бути складними у виявленні та вимагати тривалого часу для відновлення зруйнованих систем, в той час як економічні кризи можуть мати тривалі вплив на економіку та соціальну сферу.

Геополітичний контекст також грає важливу роль у визначенні рівня та характеру загроз. Міжнародні відносини та політика можуть значно впливати на такі аспекти, як військові конфлікти, політичні напруження та економічні санкції, тим самим змінюючи ландшафт загроз, з якими стикається країна. Внутрішньодержавні фактори, такі як внутрішня політика, економічні умови та соціальна стабільність, також відіграють ключову роль у вразливості країни до загроз [52, с. 17-21]. Наприклад, сильна економіка та стабільний політичний режим можуть зменшити вплив зовнішніх та внутрішніх викликів, в той час як економічні та соціальні проблеми можуть збільшити вразливість країни до таких загроз, як тероризм та політичні кризи.

Таким чином, комплексний підхід до оцінки та протидії різним видам загроз є життєво важливим для забезпечення національної безпеки та стабільності. Це означає не тільки виявлення потенційних загроз та розробку стратегій їх усунення, але й створення гнучких систем, які можуть адаптуватися до постійно змінюваних умов та нових викликів. Важливість такого підходу полягає у здатності ефективно реагувати на широкий спектр загроз, від природних катастроф до кібератак, військових конфліктів, економічних криз та політичних змін. Це включає в себе інтеграцію різних галузей – таких як розвідка, оборона, наука, технології, громадське здоров'я та економіка – для створення багатогранної оборонної стратегії. Наприклад, у сфері кібербезпеки це може означати використання передових

технологій для захисту інфраструктури та приватних даних, тоді як у сфері оборони – розробку тактик та засобів протидії традиційним військовим загрозам.

Крім того, комплексний підхід включає активне сприяння міжнародній співпраці та дипломатії, оскільки багато загроз не знають кордонів і можуть бути ефективно вирішені лише шляхом спільних зусиль різних країн. Така співпраця може включати обмін розвідданими, спільні наукові дослідження, економічні партнерства та координацію політичних зусиль. Особливу увагу варто приділяти також внутрішнім факторам, таким як соціальна стабільність, політична легітимність та економічна стійкість, які є фундаментом для ефективного відповіді на зовнішні та внутрішні загрози [63]. В цьому контексті, підтримка добробуту громадян, гарантування прав людини та підтримка верховенства права стають не просто внутрішніми завданнями, а важливими складовими національної безпеки. Такий всебічний підхід до національної безпеки вимагає неперервного аналізу, планування, та вдосконалення, щоб забезпечити ефективний захист від різноманітних загроз у динамічному та непередбачуваному світі.

Завершивши розгляд критеріїв класифікації та оцінки рівня загроз, наступним етапом аналізу є розуміння глобального та регіонального контексту, в якому ці загрози існують та розвиваються. Глобальні тенденції та міжнародні відносини мають прямий вплив на безпекову ситуацію, формуючи нові виклики та можливості. Особливої уваги заслуговують регіональні конфлікти, які можуть мати значні наслідки для національної безпеки, включаючи створення нових безпекових загроз або посилення існуючих. У цьому розділі буде здійснено аналіз таких аспектів, враховуючи їх комплексний вплив на загальну безпекову ситуацію.

Важливо відзначити, що глобалізація має значний вплив на сучасний світ, зокрема на спосіб, яким країни взаємодіють та реагують на різноманітні виклики та загрози. Однією з ключових особливостей глобалізації є зростання взаємозалежності між країнами, що призводить до того, що події в одній частині світу можуть мати негайні та значні впливи на інші регіони. Економічні кризи є

яскравим прикладом цього явища. У глобалізованому світі фінансові ринки та економічні системи країн тісно взаємопов'язані [92, с. 56]. Це означає, що економічні потрясіння в одній країні можуть швидко розповсюджуватися по всьому світу, впливаючи на глобальні ринки, інвестиції, та економічну стабільність інших країн.

При цьому не слід забувати про те, що політичні невизначеності та міжнародні конфлікти також виявляються більш значущими в умовах глобалізації. Політичні кризи, такі як державні перевороти, військові конфлікти, або внутрішні протести, можуть впливати не тільки на країну, де вони відбуваються, але й на міжнародні відносини та глобальну стабільність. Це може призвести до зміни балансу сил, перерозподілу геополітичного впливу, та внесення змін у міжнародні альянси та партнерства. Крім того, глобалізація сприяє поширенню інформації та ідей, що може мати як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, це сприяє культурному обміну, поширенню інновацій та знань. З іншого боку, це також може призвести до розповсюдження екстремістських ідей, дезінформації, та кібернетичних загроз. Цілком логічно відзначити, що в умовах глобалізації, важливим є розуміння того, що події та рішення, прийняті в одній країні, можуть мати широкі та непередбачувані наслідки по всьому світу [103, с. 1036]. Це вимагає від урядів, міжнародних організацій та інших ключових акторів прийняття виважених рішень, які враховують ці глобальні взаємозв'язки та потенційний міжнародний вплив.

Доречно зауважити, що міжнародні конфлікти та альянси відіграють вирішальну роль у формуванні глобальної стратегічної ситуації. Військові альянси, як інструменти геополітичних ігор сил, можуть бути використані як для стримування потенційних загроз, так і для проекції сили. Наприклад, НАТО або Організація Шанхайської співпраці є ключовими прикладами таких альянсів, які впливають на міжнародні відносини та безпеку. Відкриті міжнародні конфлікти, такі як військові зіткнення або міждержавні війни, відразу привертають увагу

світової спільноти через їх безпосередній вплив на міжнародну стабільність та безпеку. Такі конфлікти не тільки призводять до людських та матеріальних втрат, але й часто змінюють геополітичний ландшафт, створюючи нові безпекові виклики.

Однак, не менш важливими є “холодні” геополітичні конфронтації, які не включають відкритого військового протистояння. Це може бути економічне протиборство, політичне втручання, кібернетичні атаки, або інформаційна війна. Такі види конфліктів часто мають довгостроковий характер і можуть змінювати міжнародні відносини та впливати на внутрішньополітичну ситуацію в країнах. В цьому контексті, роль міжнародних альянсів та організацій стає особливо важливою. Вони можуть виступати як інструменти для забезпечення колективної безпеки, врегулювання конфліктів, а також як платформи для дипломатичного діалогу та співпраці [109, с. 10-15]. Таким чином, міжнародні альянси та організації допомагають формувати більш стабільне та передбачуване міжнародне середовище.

В цілому, міжнародні конфлікти та альянси мають складний та багатовимірний вплив на глобальну геополітику, вимагаючи від країн гнучкого підходу та здатності адаптуватися до швидко умов, які змінюються. Вони визначають геополітичний ландшафт, впливають на безпеку та стабільність, а також визначають курс міжнародних відносин. Тому важливо, щоб країни дотримувалися дипломатичних методів вирішення конфліктів та співпрацювали в рамках міжнародних альянсів для забезпечення миру та стабільності на світовому рівні.

Доречно додати, що зміна клімату та пов'язані з нею екологічні проблеми стають все більш актуальними в сучасному світі і мають потенційно серйозні наслідки для національної безпеки багатьох країн та всієї міжнародної спільноти. Однією з головних причин цього є зростання температур на Землі, що спричинене викидами парникових газів у атмосферу, такими як вуглекислий газ і метан. Це

призводить до різноманітних екологічних проблем, які можуть погіршити безпеку та стабільність у світі.

Один з основних аспектів зміни клімату – це збільшення частоти та інтенсивності природних катастроф. Урагани, повені, лісові пожежі та інші стихійні лиха можуть завдати значних збитків економіці та інфраструктурі, призводити до гібелі людей та вимагати значних ресурсів для ліквідації наслідків. Це може порушити економічну стабільність країн і створити соціальну напругу. Паралельно з природними катастрофами, забруднення довкілля є іншим серйозним наслідком зміни клімату. Забруднення повітря, води та грунту може впливати на здоров'я людей і екосистеми, обмежуючи доступ до чистих ресурсів та загрожуючи продовольчій безпеці [111, с. 93-98]. Це може призвести до конфліктів через конкуренцію за обмежені ресурси і загострити напругу між країнами.

Нарешті, водні кризи стають все більш поширеними в умовах зміни клімату, коли погіршується доступ до прісної води через висихання джерел і забруднення водойм. Конфлікти через водні ресурси можуть виникати між країнами і внутрішньо в країнах, загрожуючи безпеці та спричиняючи міжнаціональні суперечки [116, с. 72]. Усі ці аспекти зміни клімату та екологічних проблем можуть мати серйозні наслідки для національної безпеки, економічної стабільності та соціальної гармонії, і вимагають ретельного вивчення та спільних міжнародних зусиль для розв'язання.

Після аналізу загального глобального контексту та його впливу на національну безпеку, важливо зосередитися на конкретних регіональних конфліктах та їх потенційних наслідках. Регіональні конфлікти мають унікальну специфіку та часто прямо впливають на безпекове середовище сусідніх країн. Цей розділ зосереджується на вивченні механізмів цього впливу, розглядаючи, як внутрішні та міждержавні конфлікти в одному регіоні можуть спричинити ланцюгові реакції, впливаючи на політичну, економічну та соціальну стабільність інших країн, зокрема на безпеку та стабільність України.

Регіональні конфлікти, що розгортаються недалеко від кордонів країни, можуть мати негайний і важливий вплив на її національну безпеку. Цей вплив проявляється у ряді аспектів, які варто враховувати. По-перше, регіональні конфлікти можуть спричиняти значний наплив біженців до сусідніх країн. Люди, що втекли від конфлікту, шукають безпеки та притулку, і це може призвести до гуманітарних криз та масових міграційних потоків. Такий наплив може створити соціальні та економічні труднощі для приймаючих країн і вимагати ресурсів для надання допомоги біженцям.

По-друге, регіональні конфлікти можуть призвести до поширення озброєнь та військової техніки в регіоні. Це створює загрозу для безпеки країни, оскільки ці зброї можуть потрапити в руки терористичних груп або інших небажаних суб'єктів. Розповсюдження озброєнь може призвести до загострення конфлікту та зростання загрози тероризму. По-третє, існує ризик розповсюдження конфлікту через його вплив на сусідні країни. Регіональні конфлікти можуть ескалюватися швидко і включати сусідні держави в конфронтуючі дії. Це може призвести до спільної відповіді на конфлікт і навіть до втручання військ інших країн. Такі дії можуть мати серйозний вплив на національну безпеку та міжнародні відносини [115, с. 1230-1233].

Отже, регіональні конфлікти є важливим елементом стратегії безпеки країни і вимагають уважного моніторингу та аналізу. Країни повинні бути готові до реагування на подібні виклики, співпрацювати з міжнародними партнерами та приймати заходи для запобігання ескалації конфлікту та забезпечення стабільності в регіоні.

Не менш важливими є те, що міграція та гуманітарні кризи, які спричиняються регіональними конфліктами, представляють серйозні виклики для країн, що приймають біженців. Ці кризи можуть мати значний вплив на соціальну та економічну структуру цих країн і створювати додатковий тиск на їхні ресурси та інфраструктуру:

- по-перше, масові міграційні потоки можуть призвести до збільшення чисельності населення в приймаючих країнах, що може створити напругу в галузі житлового будівництва, освіти та охорони здоров'я. Країни повинні забезпечити біженцям доступ до житла, освіти та медичних послуг, що може вимагати значних фінансових ресурсів;
- по-друге, міграція може впливати на ринок праці приймаючих країн. Велика кількість біженців, які шукають роботу, може змінювати конкурентну ситуацію на ринку праці та впливати на заробітну плату і умови праці місцевого населення;
- по-третє, гуманітарні кризи викликають необхідність надання гуманітарної допомоги та медичного обслуговування біженцям, що може бути дорогим та ресурсомістким завданням. Країни повинні співпрацювати з міжнародними гуманітарними організаціями та іншими країнами для забезпечення належної допомоги біженцям та легалізованим мігрантам [121, с. 288-293].

Отже, регіональні конфлікти і супроводжуючі їх міграційні та гуманітарні кризи вимагають від країн спроможності вирішувати соціальні та економічні виклики, а також співпраці з міжнародними партнерами для забезпечення стабільності та гідного ставлення до біженців та мігрантів.

Не можна проігнорувати той момент, що регіональні конфлікти мають потенціал для тривалого впливу на регіональну стабільність і можуть створювати серйозні наслідки для безпеки та розвитку в регіоні. Цей вплив може проявлятися в декількох ключових аспектах, включаючи невизначеність, поширення загроз та можливість нових конфліктів:

- по-перше – регіональні конфлікти створюють невизначеність і невпевненість в регіоні. Недостатня стабільність та надмірна напруга можуть призвести до того, що бізнес і інвестори утримуються від вкладень в регіон, що обмежує економічний розвиток та може призвести до економічних труднощів;

- по-друге – регіональні конфлікти можуть стимулювати поширення загроз, таких як тероризм і транснаціональна злочинність. Конфлікти можуть створювати умови, в яких незаконні збройні групи мають можливість діяти в регіоні та виконувати свої цілі. Це може включати терористичні акти, контрабанду зброї та наркотиків, а також інші види злочинності;
- по-третє – регіональні конфлікти можуть залишити наслідки, які можуть призвести до нових військових конфліктів або рецидиву насильства. Невирішені проблеми, внутрішні розбіжності та неврегульовані територіальні спори можуть залишати після себе підґрунтя для подальших конфліктів [126, с. 114].

Враховуючи зазначане, доцільно сказати, що усі ці аспекти підкреслюють важливість превентивних дій, міжнародного співробітництва та дипломатичних зусиль для врегулювання регіональних конфліктів та забезпечення тривалої стабільності в регіоні. Попередження та вирішення конфліктів є ключовими кроками у забезпеченні миру та безпеки. Слід підкреслити, що в (Додатку Г), представлена вичерпна таблиця. Вона детально описує, як регіональні конфлікти впливають на національну безпеку та стабільність, включаючи аналіз потенційних наслідків таких конфліктів та пропонує обґрунтовані стратегії реагування. Цей додаток містить систематизовану інформацію про соціально-економічні виклики, що виникають в результаті масового припливу біженців, ризики, пов'язані з поширенням озброєнь, та необхідність міжнародної співпраці для запобігання ескалації конфліктів. Цей матеріал може слугувати цінним ресурсом для розробки ефективних стратегій національної безпеки.

Принагідно, також далі акцентувати увагу на внутрішніх чинниках, які відіграють важливу роль у формуванні національної безпеки. Неможливо не зазначити, що політична стабільність, економічний розвиток та соціальні фактори є ключовими елементами, що визначають здатність держави протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам. Аналіз цих факторів допоможе виявити як

вразливі місця, так і потенційні резерви країни, які можуть бути мобілізовані для забезпечення ефективної безпекової політики.

Так, доцільно наголосити, що політична стабільність є надзвичайно важливим чинником для забезпечення національної безпеки та долання різноманітних внутрішніх і зовнішніх загроз. Вона створює фундамент для ефективного управління та функціонування державних інститутів, що в свою чергу допомагає забезпечувати стабільність та безпеку в країні. Принагідно, далі розглянути докладніше, як політична стабільність впливає на безпеку:

- стабільність уряду – наявність стабільного та легітимного уряду є важливою умовою для ефективного забезпечення національної безпеки. Уряд повинен мати контроль над територією країни, здатність приймати стратегічні рішення та вживати заходів для запобігання конфліктам і реагування на них [54, с. 19-28];
- довіра населення до державних інститутів – політична стабільність сприяє підвищенню довіри громадян до державних органів і інститутів. Якщо населення вірить уряду і владним структурам, вони більш схильні сприяти впровадженню безпекових заходів і співпрацювати у разі кризових ситуацій [135, с. 16-23];
- ефективність політичних процесів – політична стабільність допомагає забезпечити ефективність політичних процесів, включаючи прийняття законів, регулювання економіки та розвиток стратегій національної безпеки. Відсутність політичної нестабільності може призвести до затримок у прийнятті важливих рішень та послабити реакцію на загрози [110, с. 88];
- міжнародна дипломатія – політична стабільність сприяє ефективній зовнішній політиці та міжнародній дипломатії. Країни зі стабільними політичними системами мають більше можливостей для розв'язання конфліктів мирними засобами та співпраці в різних глобальних ініціативах [110, с. 89].

Зрозуміло, що політична стабільність є невід'ємною частиною забезпечення національної безпеки, і вона сприяє створенню умов для ефективного вирішення різноманітних внутрішніх та зовнішніх викликів. Політична стабільність дозволяє країні більш ефективно реагувати на кризові ситуації та забезпечити довгострокову безпеку та стабільність.

Цілком логічно додати, що виклики та ризики політичної нестабільності можуть мати серйозний вплив на національну безпеку країни. Політичні кризи, конфлікти між політичними силами, корупція та недоліки у політичній системі створюють умови для різних загроз, які можуть підірвати безпеку та стабільність країни. Доцільно далі розглянути ці виклики та ризики більш докладніше:

- зовнішнє втручання – політична нестабільність може відкривати двері для зовнішнього втручання внутрішніх або регіональних суб'єктів. Інші країни можуть спробувати впливати на внутрішню політику, використовуючи різні методи, включаючи дипломатичний тиск, інформаційну війну або навіть військову агресію;
- внутрішні конфлікти – політична нестабільність може сприяти виникненню внутрішніх конфліктів та громадянських війн. Різні політичні групи можуть боротися за владу або виразити свою незгоду з офіційними владними структурами. Це може призвести до насильства та руйнування [128, с. 26-34];
- корупція – в політиці може підірвати довіру громадян до владних інститутів та влади. Надмірна корупція може призвести до втрати ефективності державних структур, а також до нерівності та соціального напруження;
- політичні напруження – конфлікти між політичними силами можуть сприяти загостренню політичних напружень та поділу в суспільстві. Це може призвести до недостатньої спроможності уряду діяти ефективно та приймати важливі рішення [193, с. 277-283].

Усі ці виклики та ризики підкреслюють важливість забезпечення політичної стабільності та демократичних інститутів в країні. Сприяння демократії, правовій

державності та боротьба з корупцією можуть допомогти зменшити ці ризики і забезпечити національну безпеку та стабільність.

Окрему увагу, варто також приділити зв'язку між економікою та безпекою, який є несумнівним і важливим аспектом національної безпеки кожної країни. Економічний розвиток відіграє ключову роль у забезпеченні ресурсів для різних аспектів національної безпеки, а також впливає на соціальну стабільність та рівень вразливості країни до зовнішніх загроз. Економічний розвиток необхідний для надання країні необхідних ресурсів для справляння з обороною та забезпеченням безпеки. Він дозволяє виділяти фінансові ресурси на обладнання, тренування військового персоналу та розвиток оборонної інфраструктури. Зростання економіки також може сприяти інвестиціям у критичну інфраструктуру, таку як енергетика, транспорт та телекомунікації, що є важливими для національної безпеки.

Стабільний економічний ріст також є ключовим фактором для забезпечення соціальної стабільності в країні. Високий рівень безробіття та інфляції може призвести до соціальних протестів та недовольства населення, що може створювати соціальну напругу і загрожувати національній безпеці. Крім того, залежність від зовнішніх ринків може робити країну вразливою до зовнішніх економічних шоків, таких як світові фінансові кризи або санкції з боку інших країн [178, с. 107-111]. Ця залежність може обмежувати здатність країни реагувати на економічні загрози та підірвати її безпеку.

Нарешті, економічна нерівність може призводити до соціальної дисгармонії та нерівності, що може створювати ризики для національної безпеки. Висока нерівність може підірвати довіру до владних інститутів та призвести до соціальних конфліктів. Отже, економіка та безпека взаємодіють між собою в складному способі. Забезпечення стабільного економічного розвитку та зменшення економічних викликів та вразливостей є важливими завданнями для забезпечення національної безпеки.

Необхідно загострити свою увагу на тому, що на сьогоднішній день надзвичайно важливою для забезпечення національної безпеки та попередження соціальних конфліктів є роль соціальної злагоди та когезії в суспільстві. Соціальна стабільність, яка базується на справедливості, соціальному забезпеченні та інклюзивності, є фундаментом для сприяння побудові сильного та єдного суспільства. Вона дозволяє громадянам відчувати, що їхні потреби та права уважно розглядаються та захищаються, що, в свою чергу, зменшує ризик соціальних конфліктів і радикалізації [56, с. 407].

Проте існують внутрішні соціальні виклики, які можуть підірвати соціальну стабільність та національну безпеку. Соціальна нерівність, наприклад, може призводити до недовіри до владних інститутів та влади, що може розгорнути соціальні конфлікти та протести. Крім того, міграційні потоки та дискримінація можуть породжувати міжетнічні або міжконфесійні конфлікти, що можуть загрожувати стабільності суспільства.

Забезпечення соціальної когезії та вирішення соціальних викликів стає важливим завданням для забезпечення національної безпеки. Інклюзивна політика, яка враховує потреби різних груп суспільства, може допомогти зменшити соціальну нерівність та підвищити ступінь соціальної справедливості. Запобігання дискримінації та сприяння інтеграції мігрантів можуть сприяти зменшенню соціальних напружень. Отже, соціальна стабільність та когезія відіграють ключову роль у забезпеченні національної безпеки, і вирішення внутрішніх соціальних викликів є важливим завданням для кожної країни.

Принагідно, далі звернути увагу на аналіз внутрішньої вразливості та резервів країни, який є важливим етапом у забезпеченні національної безпеки. Цей процес включає в себе ідентифікацію вразливих секторів та оцінку резервів та потенціалу для підвищення рівня безпеки країни. Одним із ключових кроків є визначення слабких місць у політичній, економічній та соціальній сферах, які можуть стати об'єктом експлуатації зовнішніми та внутрішніми загрозами. Це можуть бути такі

аспекти, як корупція в уряді, недостатність інфраструктури, соціальні напруження, слабкість правоохоронних органів тощо [133, с. 108-111]. Аналіз цих вразливих секторів допомагає визначити потенційні джерела загроз та виявити слабкі місця, які потребують зміцнення.

Другий крок полягає у визначенні ресурсів та можливостей, які можуть бути мобілізовані для підвищення рівня національної безпеки. Це може включати в себе оцінку людського капіталу, тобто навичок та знань населення, які можуть бути використані для підтримки безпеки. Крім того, економічні ресурси, наявні технологічні інновації та інші фактори, які можуть бути використані для підвищення безпеки, також важливі для оцінки.

Доцільно зауважити, що аналіз вразливостей та резервів допомагає країні розробити стратегії та заходи для зміцнення своєї національної безпеки. Він дозволяє уряду та іншим зацікавленим сторонам ідентифікувати пріоритети та ресурси, які слід спрямовувати на запобігання загрозам та підвищення рівня захисту.

Після всебічного аналізу зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на національну безпеку, наступним важливим етапом є розробка сценаріїв потенційних загроз. Цей процес передбачає не лише визначення можливих загроз, але й розробку детальних сценаріїв, які допоможуть в передбаченні та плануванні адекватних реагувань. Методологія моделювання різних сценаріїв загроз включає в себе аналіз потенційних джерел небезпеки, їх імовірних наслідків, а також різних варіантів розвитку подій. Це дасть змогу краще зрозуміти, які кроки слід вжити для ефективного управління ризиками та забезпечення стійкості країни у випадку реалізації цих загроз.

Цілком логічно відзначити, що розробка сценаріїв загроз є важливим кроком у забезпеченні національної безпеки та вимагає систематичного підходу. Процес цей можна розглядати у трьох основних етапах:

– *ідентифікація потенційних джерел небезпеки* – передбачає визначення можливих джерел загрози для національної безпеки. Це можуть бути зовнішні фактори, такі як міжнародні конфлікти, напруження у відносинах з іншими країнами, природні катастрофи, терористичні атаки, або внутрішні проблеми, такі як політична нестабільність, економічні кризи, антигромадянські рухи. Ідентифікація цих потенційних джерел небезпеки допомагає зрозуміти, з чим може стикнутися країна у майбутньому [208, с. 117];

– *аналіз імовірних наслідків* – включає оцінку можливих наслідків цих загроз для національної безпеки. Аналізується, які можливі наслідки можуть виникнути у випадку реалізації кожного потенційного сценарію загрози. Оцінка враховує різні аспекти, такі як економічні втрати, загрозу громадській безпеці, вплив на політичну стабільність, соціальні наслідки та інші фактори. Цей етап дозволяє краще розуміти можливі ризики і потенційні втрати [208, с. 119];

– *розробка варіантів розвитку подій* – на цьому етапі розробляються різні сценарії розвитку подій, кожен з яких передбачає послідовність можливих подій та реакцій на них. Кожен сценарій має свої особливості і може включати різні дії, стратегії та рішення для управління загрозою і забезпечення національної безпеки. Розробка цих сценаріїв допомагає країні бути готовою до можливих загроз та визначити найкращий спосіб їхнього управління [60].

Важливо відзначити, що усі зазначені етапи разом складають процес розробки сценаріїв загроз, який допомагає країні краще розуміти потенційні ризики, готуватися до них та реагувати відповідно, забезпечуючи стійкість та захищаючи національні інтереси. Розглядаючи різні сценарії загроз для національної безпеки, важливо аналізувати їхні можливі наслідки. Так, зокрема, перший з розглянутих сценаріїв – це можливий військовий конфлікт, що може призвести до серйозних втрат людей та матеріальних ресурсів, порушити соціальну та економічну стабільність та вплинути на дипломатичні відносини. Інший сценарій, який потребує уваги, – це економічна криза, яка може спричинити збільшення безробіття,

зменшення доходів громадян та загальний економічний тиск. Це може призвести до соціальних напружень та викликати нестабільність у суспільстві.

Також важливо розглядати можливість кібератак на критичну інфраструктуру, таку як енергетичні системи та фінансові установи, оскільки це може призвести до порушень в роботі цих систем і великих економічних та соціальних наслідків. Нарешті, природні катастрофи, такі як землетруси або повені, можуть мати руйнівний вплив на інфраструктуру та життя громадян. Аналіз можливих наслідків цих природних катастроф допомагає враховувати ризики та готувати відповідні плани реагування.

Розглядаючи кожен з цих сценаріїв, слід зауважити, що вони вносять свої унікальні виклики та можливі наслідки для національної безпеки. Важливо провести аналіз цих сценаріїв, оскільки це є ключовим кроком для забезпечення стабільності та захисту країни. Однак, концентруючись на механізмах виявлення, оцінки та протидії загрозам у контексті національної безпеки, системи раннього попередження відіграють основоположну роль. Розробка та впровадження таких систем допомагає національним владам вчасно ідентифікувати потенційні джерела небезпеки та надавати відповідну реакцію на них. Це важливо для того, щоб забезпечити передбачуваність та ефективну реакцію на можливі загрози.

Цікавим є те, що системи раннього попередження використовують різні джерела інформації, включаючи аналіз соціальних, політичних, економічних та екологічних індикаторів [151, с. 436-437]. Також вони враховують дані зі спостережень, даних з супутників та інших джерел, що допомагають вчасно виявляти потенційні загрози. Використання технологій штучного інтелекту та аналізу великих даних робить цей процес більш ефективним та точним.

Оцінка ризиків – це наступний важливий крок у управлінні загрозами. Вона включає в себе аналіз потенційних наслідків загроз та їх імовірності. Під час оцінки ризиків враховуються можливі втрати, які можуть виникнути внаслідок загрози, а також ймовірність їх виникнення. Це допомагає визначити, наскільки серйозною є

загроза та які ресурси потрібно вкласти в її протидію. Стратегії протидії та реагування розробляються з урахуванням аналізу ризиків. Це може включати розробку конкретних планів дій для різних типів загроз, від військових до цивільних. Важливо мати готовість до ефективного реагування на найбільш імовірні та серйозні загрози для національної безпеки [159, с. 12-20]. Окрім цього, системи раннього попередження, оцінка ризиків та стратегії протидії повинні бути постійно оновлюваними та адаптованими до змінюючихся умов та нових загроз.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що планування заходів з мінімізації ризиків та відновлення після криз є критично важливими аспектами забезпечення національної безпеки країни. Ці стратегії допомагають зменшити можливі наслідки різних загроз та забезпечують швидке відновлення після кризових ситуацій. У рамках стратегій мінімізації ризиків розробляються та впроваджуються конкретні плани та заходи, спрямовані на зменшення можливого впливу загроз. Це включає в себе підвищення стійкості критичних інфраструктур, які є життєво важливими для функціонування суспільства, таких як енергетичні системи, транспорт та комунікації. Також проводяться заходи для підтримки економічної та політичної стабільності, що допомагає зменшити загрози для національної безпеки. Навчання населення навичкам виживання та першої допомоги також є необхідною складовою готовності до реагування на різні типи загроз.

Планування відновлення після криз передбачає розробку стратегій для швидкого відновлення після кризових ситуацій. Після кризи важливо швидко відновити економіку країни, відшкодувати завдані збитки та стимулювати інвестиції для подальшого розвитку. Реставрація та підтримка критичної інфраструктури, яка включає в себе енергетичні мережі, транспортні системи та телекомунікації, є важливим аспектом відновлення. Навчання та підготовка населення до ефективного реагування після кризи також сприяють швидкому відновленню та забезпечують стійкість країни до подібних викликів [153, с. 140]. Ці стратегії є невід'ємною частиною комплексної системи національної безпеки,

спрямованої на зменшення вразливості країни до потенційних загроз та на забезпечення швидкого та ефективного відновлення після можливих криз.

На основі вищезазначеного, можна зробити висновок, що існуючі стратегії безпеки мають певні сильні сторони, особливо у сферах швидкого реагування на непередбачені загрози та управління кризовими ситуаціями. Однак, також існують області, які потребують подальшого вдосконалення, зокрема у плані адаптації до змінюваних глобальних тенденцій та забезпечення стійкості до нових видів загроз, таких як кібербезпека та гібридна війна. Так, в таблиці 2.2. доречно наведено пропозиції щодо подальшого вдосконалення національної безпекової політики.

Таблиця 2.2.

Пропозиції щодо поліпшення національної безпекової політики

№	*Пропозиція*	*Опис*
1	Підвищення адаптивності та гнучкості.	Розробка механізмів для швидкої адаптації до змінних умов та нових загроз.
2	Зосередження на профілактиці загроз.	Зміцнення прогнозування та попередження можливих загроз через системи раннього виявлення та аналітичні центри.
3	Розвиток кібербезпеки та протидія гібридним загрозам.	Посилення захисту критичної інфраструктури та підвищення ефективності у сфері кібербезпеки.
4	Підвищення рівня соціальної згуртованості та включення.	Зміцнення соціальної єдності та включеності різних соціальних груп у національну безпекову політику.
5	Навчання та підготовка	Проведення регулярних навчальних програм для забезпечення готовності структур та населення до реагування на загрози.

Авторська розробка.

Отож, у підсумку, варто констатувати, що національна безпекова політика має свої сильні сторони, особливо в сферах швидкого реагування на непередбачені загрози та управління кризовими ситуаціями. Проте, існують області, які вимагають подальшого вдосконалення та адаптації до змінюваних глобальних тенденцій та нових видів загроз, таких як кібербезпека та гібридна війна. Пропозиції, наведені в таблиці 2.2., вказують на шляхи покращення національної безпекової політики, зокрема шляхом підвищення адаптивності, профілактики загроз, розвитку

кібербезпеки та зміцнення соціальної єдності. Це допоможе забезпечити більш ефективний захист країни в умовах зростаючих викликів та небезпек.

2.4 Стратегічне планування національної безпеки: галузеві та регіональні аспекти

На сьогоднішній день стратегічне планування національної безпеки набуває особливої актуальності в контексті швидкого розвитку глобальних подій та зростаючих викликів. У світі, де міжнародні відносини та геополітичні реалії змінюються з неймовірною швидкістю, здатність держави адекватно реагувати та адаптуватися стає ключовим фактором її безпеки та стабільності. Від протидії гібридним загрозам до мінімізації ризиків природних катастроф та пандемій, стратегічне планування охоплює важливі аспекти, які визначають здатність держави захищати свої національні інтереси та забезпечувати добробут громадян.

У цій динамічній атмосфері, галузеві та регіональні аспекти національної безпеки вимагають особливої уваги. Різноманітність галузей, від технологічного розвитку до міжнародної торгівлі, та унікальність кожного регіону з їх специфічними потребами та викликами, вимагають індивідуалізованого підходу в стратегічному плануванні. Так, забезпечення цілісного підходу до національної безпеки, який враховує всі ці аспекти, є суттєвим для створення ефективної та гнучкої стратегії, здатної відповідати на широкий спектр потенційних загроз. В сучасних умовах, коли світ стикається з різноманітними глобальними викликами, галузевий підхід у стратегічному плануванні національної безпеки набуває особливої ваги. Забезпечення безпеки країни в сучасному світі вимагає комплексного підходу, що охоплює не тільки традиційні сфери, як оборона і економіка, але й сучасні виклики, такі як кібербезпека та енергетика. Кожна з цих галузей вимагає специфічних знань та підходів для розробки ефективних стратегій.

Доречно підкреслити, що у галузі оборони, яка є вирішальним компонентом національної безпеки, ключовим аспектом стає розвиток сучасних військових технологій та систем. Це означає не лише оновлення озброєння та військової техніки, але й інвестування в розробку новітніх технологій, здатних відповідати на зростаючі загрози. Особливу увагу приділяється таким напрямам, як безпілотні літальні апарати, кібероборона, а також розвиток космічних та гіперзвукових технологій. Поряд з технічним оновленням, критично важливим є також питання підготовки військових кадрів, здатних ефективно використовувати та керувати цими сучасними системами [8, с. 80-82]. Навчання та професійний розвиток військовослужбовців набуває нових аспектів, з акцентом на високотехнологічні навички та здатність швидко адаптуватися до нових форм ведення війни.

Окрім цього, важливість адаптації до нових форм ведення війни, як-то кібервійна та інформаційні операції, не може бути недооцінена. У сучасному світі, де інформаційний простір і кіберпростір стають аренами для нових видів конфліктів, забезпечення кібербезпеки та розвиток засобів інформаційного впливу стають такими ж важливими, як традиційні військові здібності. Тому, сучасна оборонна стратегія вимагає комплексного підходу, що включає як розвиток фізичних військових можливостей, так і зміцнення кібероборони та інформаційної безпеки.

Економічний аспект національної безпеки в сучасному глобалізованому світі набуває особливої ваги, оскільки економічна стабільність країни безпосередньо впливає на її загальну безпеку та добробут. У світі, де економічні кризи та ринкові коливання можуть миттєво поширюватися між країнами, здатність країни витримувати зовнішні фінансові шоки та підтримувати внутрішню економічну стабільність стає вирішальною. Макроекономічне планування є ключовим інструментом у цьому процесі, оскільки воно включає стратегічне управління державним бюджетом, грошово-кредитною політикою, податковими стимулами та іншими економічними параметрами. Це дозволяє урядам прогнозувати економічні

тенденції, мінімізувати вплив економічних коливань та ефективно реагувати на фінансові кризи [18, с. 211].

Розвиток внутрішнього ринку та зосередження на інноваційних індустріях також мають значне значення для забезпечення економічної стабільності. Це включає підтримку малого та середнього бізнесу, стимулювання підприємництва, інвестиції в дослідження та розвиток, а також розвиток секторів високих технологій. Зменшення залежності від зовнішніх ринків та посилення внутрішніх економічних потужностей сприяють підвищенню резилієнтності країни до глобальних економічних викликів.

Окрім цього, важливо звертати увагу на соціальні аспекти економічної стабільності, такі як забезпечення зайнятості, соціальний захист населення, та зменшення соціальної нерівності. Соціальна стабільність та задоволення основних потреб громадян є фундаментом для підтримки внутрішнього порядку та безпеки. Таким чином, економічний аспект національної безпеки охоплює широкий спектр заходів та стратегій, що поєднують макроекономічне планування, розвиток внутрішнього ринку та інновацій, а також забезпечення соціальної стабільності та рівності. Все це спрямовано на створення сильної, стабільної та економічно незалежної держави, здатної ефективно протистояти зовнішнім та внутрішнім викликам.

Додатково, забезпечення зайнятості та соціальної стабільності є не менш важливим. Високий рівень безробіття та соціальна нерівність можуть призвести до внутрішніх соціальних напружень, що підривають національну безпеку. Тому, створення робочих місць, інвестиції в соціальні програми та забезпечення справедливого розподілу доходів стають ключовими елементами стратегічного планування в економічній сфері [30, с. 18]. Так, можна констатувати, що економічний аспект національної безпеки вимагає багатогранного підходу, який включає як макроекономічні стратегії, так і політики, спрямовані на підтримку внутрішньої економічної робастності та соціального добробуту.

Ще одним вагомим аспектом, є кібербезпека, яка у нинішньому світі, де цифрові технології проникають у всі сфери життя, стає однією з ключових складових національної безпеки. Урядам необхідно розробляти всеосяжні стратегії, які забезпечують захист не тільки критичної інфраструктури, але й особистих даних громадян від кібератак та інших загроз. Цей підхід передбачає не лише впровадження передових технологічних рішень для кіберзахисту, але й розвиток законодавчої бази, яка регулює цю сферу.

Окрім технічних заходів, важливим аспектом є також освітні та правові ініціативи. Навчання та підвищення обізнаності населення з питань кібербезпеки відіграє важливу роль у запобіганні кіберзлочинам та забезпеченні безпечного використання інтернету. Це може включати проведення інформаційних кампаній, організацію навчальних курсів та семінарів, а також розробку освітніх програм для шкіл та університетів. Правові ініціативи, зі свого боку, мають забезпечити чітке законодавче регулювання у сфері кібербезпеки, встановлюючи відповідальність за кіберзлочини та захист даних [39, с. 53-56]. Важливо створити законодавчу базу, яка б не тільки карала за порушення, але й стимулювала бізнес та громадян до застосування кращих практик у галузі кібербезпеки. Таким чином, підхід до кібербезпеки має бути багатогранним, об'єднуючи технічні, освітні та правові аспекти для створення всебічної та ефективної системи захисту від кіберзагроз.

Не слід забувати про енергетику, як ключовий аспект національної безпеки, відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності та незалежності країни. У сучасному світі, де енергія є одним з основних факторів економічного розвитку та міжнародної політики, енергетична безпека набуває особливого значення. Забезпечення енергетичної незалежності, яке включає зменшення залежності від імпортованих енергоресурсів та розвиток внутрішніх джерел енергії, є ключовою стратегією на шляху до забезпечення національної безпеки. Розвиток альтернативних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова та гідроенергія, стає важливим напрямком у зменшенні залежності від традиційних джерел енергії, які

часто є предметом міжнародних політичних маніпуляцій та коливань цін [65, с. 66-79]. Це також сприяє екологічній стабільності, зменшуючи викиди вуглекислого газу та інших шкідливих речовин.

Додатково, модернізація та розширення національної енергетичної інфраструктури, підвищення енергетичної ефективності, та впровадження новітніх технологій у сфері виробництва та розподілу енергії також відіграють значну роль у забезпеченні енергетичної безпеки. Це допомагає не тільки забезпечити стабільне постачання енергії, але й знижує вразливість країни до зовнішніх шоків, таких як енергетичні кризи або політичні конфлікти [72, с. 47-51]. Таким чином, енергетика як компонент національної безпеки вимагає комплексного підходу, який включає різноманітні стратегії – від розвитку альтернативних джерел енергії до модернізації інфраструктури та підвищення енергетичної ефективності.

Отже, інтеграція різних галузевих стратегій є ключовою для ефективного управління національною безпекою. Цей підхід створює синергію між різними секторами, забезпечуючи глибше розуміння та відповіді на складні питання безпеки. Важлива взаємодія охоплює оборонні можливості, економічну стабільність, розвиток кібербезпеки та енергетичну незалежність. Для наочності та кращого розуміння цих зв'язків та взаємодій, розроблена схема, яка представлена на рис. 2.3. що демонструє галузевий підхід у стратегічному плануванні національної безпеки.

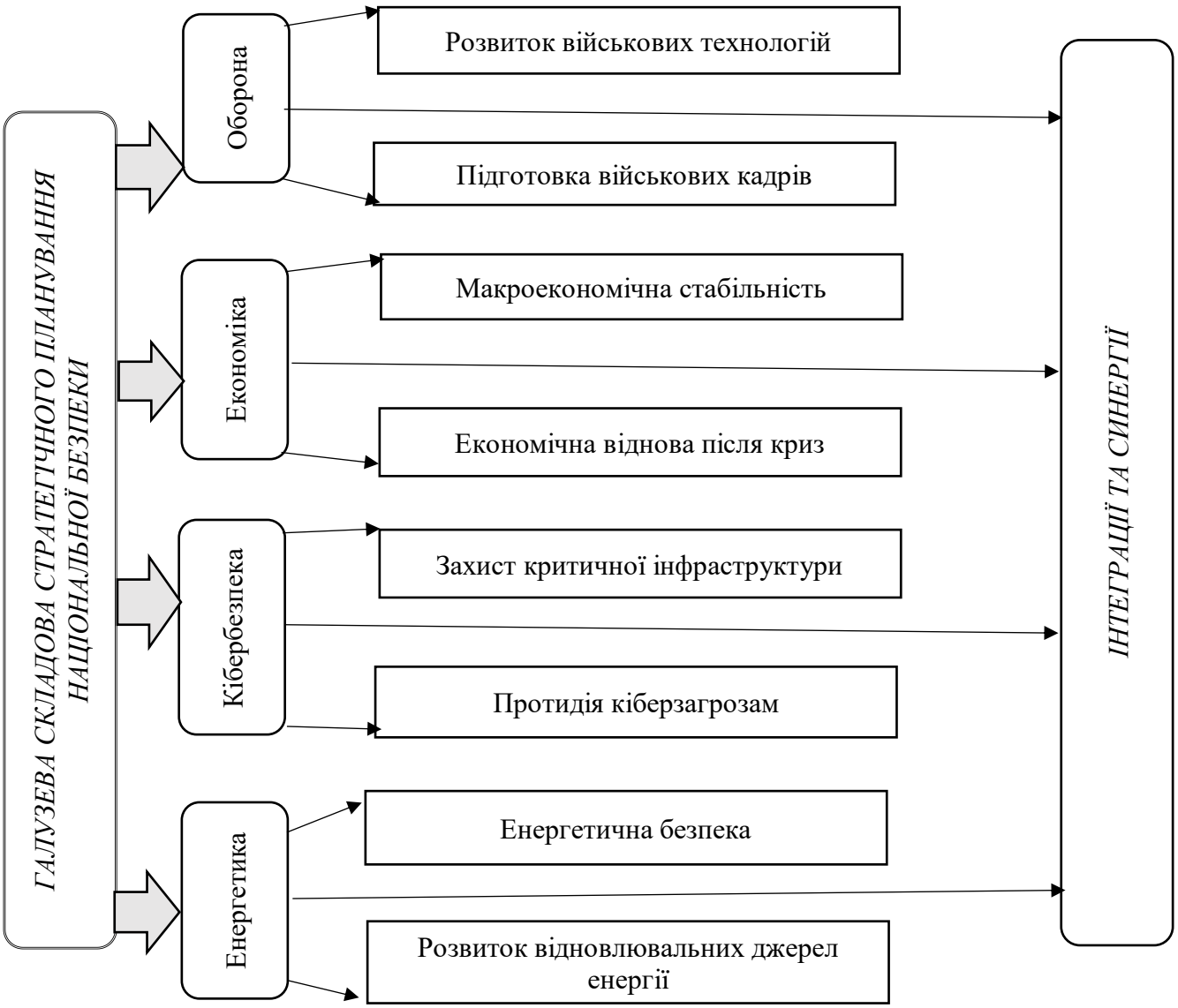

Рис. 2.3. Структура галузевої інтеграції у стратегії національної безпеки, *розробка автора*.

Отож, представлений рисунок 2.3. чітко відображає, як різні галузі, від оборони до енергетики, взаємодіють та впливають на стратегічне планування національної безпеки. Кожна галузь зі своїми унікальними викликами та потребами вносить важливий вклад у формування загальної стратегії безпеки. За допомогою такої інтегрованої моделі можна ефективніше вирішувати складні питання безпеки, адаптуючись до швидкозмінних умов сучасного світу. Вищезазначений рис. 2.3. слугує як нагадування про необхідність балансу та координації між різними

секторами, підкреслюючи важливість голістичного підходу в плануванні та впровадженні національних безпекових стратегій.

Доцільно далі, акцентувати увагу на регіональний аспект стратегічного планування національної безпеки, який також вимагає детального аналізу та врахування специфічних умов та викликів, що існують у різних регіонах країни. Це включає оцінку географічних особливостей, економічного потенціалу, культурних характеристик та політичної обстановки в окремих регіонах [87, с. 119]. Врахування цих факторів дозволяє розробляти більш цілеспрямовані та ефективні стратегії безпеки, які відповідають конкретним потребам і реаліям кожного регіону.

Наприклад, прибережні регіони, які відіграють ключову роль у морській безпеці країни, стикаються з рядом унікальних викликів, що вимагають спеціалізованих заходів безпеки. Посилення берегової охорони є однією з основних потреб, оскільки це допомагає запобігати нелегальній діяльності, такій як контрабанда чи незаконне рибальство. Це може включати встановлення додаткових патрульних пунктів, розвиток технічних засобів спостереження, а також проведення регулярних патрульних місій. Розвиток морського патрулювання також має велике значення для забезпечення безпеки на водах, особливо у випадку протидії морському піратству та незаконному рибальству. Це включає в себе не тільки збільшення кількості патрульних суден, але й використання сучасних технологій, таких як дрони та супутникове спостереження, для моніторингу морських територій.

Зміцнення інфраструктури, яка підтримує морську безпеку, є ще одним важливим аспектом. Це може означати модернізацію портів, розвиток спеціалізованих центрів контролю та координації, а також покращення системи зв'язку та обміну інформацією між різними службами, задіяними в забезпеченні морської безпеки. Окрім цього, розвиток морської рятувальної служби та засобів реагування на екологічні катастрофи є життєво важливим. Це включає забезпечення наявності спеціалізованих рятувальних суден, підготовку висококваліфікованих

рятувальних бригад, а також створення ефективних планів дій на випадок екологічних чи інших надзвичайних ситуацій на морі [95, с. 95-98]. Так, забезпечення морської безпеки в прибережних регіонах вимагає комплексного підходу, який поєднує посилення берегової охорони, розвиток морського патрулювання, модернізацію інфраструктури та розвиток систем екстреного реагування, з метою ефективного протистояння різноманітним викликам, що характерні для цих регіонів.

Слід також зауважити, що прикордонні території, які часто стають фронтовими лініями міжнародної безпеки, стикаються з унікальними викликами, серед яких міграційна безпека та протидія транскордонній злочинності виокремлюються як особливо актуальні. Ефективне управління кордонами вимагає не лише фізичного зміцнення кордонів через посилення охорони та інфраструктури, але й розробки інтелектуальних систем спостереження, які можуть виявляти та запобігати нелегальному перетину кордонів, контрабанді та іншим незаконним діям. Покращення міжнародної співпраці з прикордонними службами сусідніх країн є ключовим фактором у боротьбі з транскордонними загрозами. Це включає обмін інформацією, спільні тренування та операції, а також координацію у розробці та впровадженні спільних стратегій безпеки. Важливим аспектом також є розвиток технологічних рішень, як-от дрони, сенсори та камери спостереження, що дозволяють ефективніше контролювати великі ділянки кордону [123].

Окрім безпосередньої охорони кордонів, важливим аспектом є також управління міграційними потоками. Це включає розробку політик та процедур, що регулюють легальну міграцію, забезпечують гуманне та ефективне поводження з біженцями та шукачами притулку, а також ефективно протидіють нелегальній міграції. Важливо також забезпечити інтеграцію мігрантів, що законно проживають у країні, через освітні програми, доступ до соціальних послуг та сприяння їх соціальному включенню [165]. Таким чином, регіональний аспект стратегічного планування на прикордонних територіях передбачає комплексний підхід, який

включає зміцнення фізичної безпеки кордонів, розвиток міжнародної кооперації, впровадження технологічних інновацій, а також ефективне управління міграційними процесами.

Важливо відмітити, що у внутрішніх регіонах країни пріоритети стратегічного планування можуть значно відрізнятися від зовнішніх або прикордонних територій. Основна увага тут зосереджується на забезпеченні економічної стабільності, розвитку інфраструктури та вирішенні соціальних питань, що сприяють підвищенню загального рівня життя та соціальної безпеки. Особливу увагу в таких регіонах необхідно приділяти економічному розвитку, особливо у місцях з високим рівнем безробіття або обмеженими економічними можливостями. Це може включати стимулювання малого та середнього бізнесу, приваблення інвестицій, підтримку місцевих підприємств та створення нових робочих місць. Розвиток інфраструктури також відіграє ключову роль, включаючи модернізацію транспортних мереж, будівництво соціальних об'єктів та покращення комунальних послуг, що сприяє зростанню економіки та покращенню якості життя.

Вирішення соціальних питань є не менш важливим, особливо у регіонах з високим рівнем соціальної напруженості або нерівності. Це може включати розробку програм соціального захисту, забезпечення доступу до якісної освіти та охорони здоров'я, ініціативи з підвищення соціальної інтеграції та зменшення нерівності. Такі програми допомагають не тільки підвищити рівень життя населення, але й сприяють соціальній стабільності та зниженню ризиків соціальних конфліктів [169, с. 147]. Отже, стратегічне планування в внутрішніх регіонах вимагає всебічного підходу, який враховує економічні, соціальні та інфраструктурні аспекти, спрямований на створення умов для сталого розвитку та забезпечення високого рівня життя громадян.

Враховуючи вищезазначене, можна вважати, що регіональний аспект стратегічного планування передбачає розробку диференційованих підходів та стратегій, які враховують унікальність кожного регіону, його потенціал та виклики,

щоб забезпечити ефективну та всебічну національну безпеку. Далі, особливу увагу слід приділити, міжнародним аспектам стратегічного планування національної безпеки, які охоплюють широкий спектр питань, що вимагають від країни високого рівня гнучкості та спроможності реагувати на зміни в глобальному контексті. Це включає аналіз міжнародних тенденцій, як-от геополітичні зміни, економічні та технологічні нововведення, зміни в міжнародному праві, а також динаміку міждержавних відносин. Одним з ключових елементів є розвиток та підтримка відносин з іншими країнами. Це може включати створення альянсів, участь в міжнародних організаціях та угодах, а також двостороннє співробітництво у сферах безпеки, економіки, та культури. Ефективне дипломатичне спілкування та співпраця із зовнішніми партнерами є важливими для забезпечення міжнародної підтримки та сприяння мирному врегулюванню конфліктів.

Адаптація до глобальних викликів, таких як міжнародний тероризм, кіберзагрози та світові епідемії, вимагає комплексного підходу, що включає як внутрішні, так і міжнародні зусилля. Протидія міжнародному тероризму, наприклад, включає не тільки боротьбу з терористичними групами, але й запобігання фінансуванню тероризму, обмін розвідувальною інформацією з іншими країнами, та участь у міжнародних антитерористичних ініціативах.

Кібербезпека на міжнародному рівні також вимагає особливої уваги, оскільки кіберзагрози не знають кордонів і можуть мати глобальні наслідки. Співпраця в галузі кібербезпеки може включати обмін знаннями та кращими практиками, спільні дослідження та розробку, а також координацію дій у відповідь на кібератаки. Реагування на світові епідемії, як показала пандемія COVID-19, вимагає міжнародної координації у сферах охорони здоров'я, досліджень та розробки вакцин, а також забезпечення глобальної доступності медичних ресурсів [172, с. 117].

Загалом, міжнародні аспекти стратегічного планування національної безпеки вимагають від країни активної участі на міжнародній арені, адаптації до

швидкозмінних умов глобального середовища та розробки стратегій, які забезпечують ефективну взаємодію з іншими державами у вирішенні спільних глобальних викликів.

Принагідно додати, що у контексті постійно змінюваної світової політики та стрімкого розвитку технологій, стратегічне планування національної безпеки вимагає гнучкого та динамічного підходу. Це означає, що існуючі стратегії та підходи повинні регулярно переглядатися та оновлюватися, щоб адекватно відповідати на нові виклики та загрози. Така постійна оцінка дозволяє країні швидко адаптуватися до змін, що відбуваються у міжнародній політиці, економіці, технологіях, а також до внутрішніх соціально-економічних змін.

Одним з аспектів такого перегляду є оновлення розвідувальних оцінок та аналіз ризиків, що включає оцінку потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз. Це також вимагає інтеграції нових технологічних розвідок та методів у сферу безпеки, наприклад, розвиток кіберзахисту, використання штучного інтелекту для аналізу даних, та модернізація військових технологій [175, с. 20]. Ще одним ключовим елементом є гнучкість у міжнародних відносинах, що дозволяє країні ефективно реагувати на зміни у глобальному балансі сил, розвивати нові альянси та партнерства, а також адаптуватися до змін у міжнародному праві та нормах. Постійне оновлення стратегій національної безпеки також включає в себе внутрішню адаптацію, таку як реформування сил безпеки, оновлення законодавства, та впровадження нових соціально-економічних програм. Це сприяє підвищенню готовності країни до різних викликів, від природних катастроф до терористичних загроз, та забезпечує більшу стабільність та безпеку [182, с. 125]. Отож, стратегічне планування національної безпеки у сучасному світі вимагає постійного моніторингу, аналізу, адаптації та гнучкості, щоб використовувати нові можливості для зміцнення власної безпеки та стабільності в умовах непередбачуваної глобальної динаміки.

В кінцевому підсумку, стратегічне планування національної безпеки є складним процесом, який вимагає всебічного підходу, що охоплює галузеві, регіональні, та міжнародні аспекти, та здатності адаптуватися до постійно змінюваного світового ландшафту.

Висновки до другого розділу

У другому розділі проведено детальний аналіз внутрішніх та зовнішніх викликів, оцінено ефективність існуючих стратегій національної безпеки, досліджено потенційні загрози та визначено стратегічні напрямки для їх протидії.

1. Визначено, що на сьогоднішній день Україна стикається з комплексом внутрішніх та зовнішніх викликів, що впливають на її національну безпеку та стабільність. Серед внутрішніх викликів особливо важливими є політична нестабільність, яка підриває економічне зростання та соціальний спокій, економічні труднощі, включаючи високу інфляцію та зовнішню заборгованість, а також зростаючі кіберзагрози та внутрішні соціальні напруження. Зовнішні виклики охоплюють геополітичні напруження, особливо з огляду на стратегічне положення України, міжнародні конфлікти, які впливають на регіональну безпеку, а також виклики, пов'язані з міжнародним тероризмом та економічними санкціями. Для реагування на ці виклики, Україні потрібно реалізувати стратегії, які передбачають зміцнення політичної стабільності, стимулювання економічного розвитку, забезпечення соціальної гармонії, посилення кібербезпеки, активне ведення зовнішньої політики та зміцнення міжнародних альянсів. Це включає розвиток демократичних інститутів, боротьбу з корупцією, заохочення інвестицій, підтримку малого та середнього бізнесу, а також поглиблення співпраці з міжнародними організаціями, такими як ЄС та НАТО.

2. Систематизовано та оцінено існуючі стратегії національної безпеки, що дозволило глибоко зрозуміти їх роль у відповіді на сучасні виклики. Аналіз показав, що стратегії національної безпеки ефективно враховують різні аспекти внутрішньої та зовнішньої політики, особливо у сферах оборони та кібербезпеки. Проте виявлено потребу у додаткових зусиллях для забезпечення більшої прозорості та включення громадськості у процес розробки та оцінки цих стратегій. Висновок підкреслює значення неперервної адаптації та оновлення стратегій національної безпеки, щоб вони відповідали швидкозмінному глобальному середовищу та новим безпековим загрозам.

3. Вивчено різні сценарії потенційних загроз для національної безпеки з метою оцінювання їх впливу на ключові аспекти національної оборони та безпеки. Виявлено, що кожна загроза має свої специфічні характеристики та потенціал впливу, що вимагає відповідного рівня готовності та гнучких методів реагування. Особливо актуальним стало розуміння взаємозв'язку між різними видами загроз, наприклад, як політичні нестабільності можуть спричинити економічні кризи чи як кібератаки можуть впливати на військову безпеку. Це підкреслює важливість комплексного планування та взаємодії різних відомств та органів влади. Наголошується також на значенні превентивних заходів і постійного моніторингу загроз, що дозволяє своєчасно виявляти та нейтралізувати потенційні ризики. Завдяки дослідженню сформульовані ключові рекомендації для покращення стратегій національної безпеки, враховуючи сучасні тенденції та глобальні виклики.

4. Вивчено ключові аспекти національної безпеки, зосереджуючись на ідентифікації та розробці стратегій для ефективного реагування на глобальні та регіональні виклики. При цьому виявлено, що стратегічне планування національної безпеки зосереджене на адаптації до швидко змінюваних міжнародних умов, глибокій інтеграції галузевих та регіональних стратегій, а також на постійному моніторингу та аналізі потенційних загроз. У процесі були розроблені комплексні

стратегії, які включають зміцнення оборонних можливостей, розвиток кібербезпеки, забезпечення економічної стабільності, та підтримка політичної резилієнтності, спрямовані на відповідь на широкий спектр викликів у сучасному геополітичному середовищі. Особливу увагу приділено розвитку гнучких, адаптивних підходів, які дозволяють оперативно реагувати на нові загрози та виклики, забезпечуючи при цьому ефективне взаємодію на міжнародному рівні та координацію з міжнародними партнерами.

РОЗДІЛ 3
СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1 Напрями політичної та військової стабілізації

Політична стабілізація та військова стабілізація є важливими поняттями в контексті забезпечення миру та розвитку в сучасному світі. Політична стабілізація визначається як процес збереження, утримання або відновлення стабільності у політичній системі країни чи регіону. Це означає зменшення політичних конфліктів, забезпечення правопорядку, демократичного управління та врегулювання суперечностей шляхом мирних засобів. З іншого боку, військова стабілізація вказує на стан, коли військова діяльність або конфлікт зменшується або припиняється, сприяючи відновленню миру та нормального функціонування суспільства. Це може бути результатом перемир'я, дипломатичних угод, миротворчих операцій чи інших заходів, спрямованих на припинення військових дій.

Важливість стабілізації для сприяння миру та розвитку в сучасному світі не може бути недооцінена. Політична стабілізація є основою для функціонування суспільства і економіки. Коли політична система стабільна, люди відчувають більше віру в правовий порядок, відкритість і можливість виразити свою думку. Це сприяє довірі до уряду та розвитку демократії [223]. Без політичної стабілізації неможливо досягти тривалого миру та стабільного розвитку.

При цьому не слід забувати про те, що військова стабілізація є важливою для припинення насильства та зниження людських втрат в конфліктних областях. Вона дозволяє громадянам повернутися до нормального життя, отримувати доступ до основних послуг та розпочати процес відновлення. Без військової стабілізації може тривати конфлікт, що призводить до гіршої гуманітарної ситуації та відсутності

можливостей для розвитку. Отже, політична та військова стабілізація є важливими елементами сприяння миру та розвитку в сучасному світі, і їх важливість важко переоцінити [10, с. 306]. Досягнення стабільності в політичних та військових аспектах створює основу для покращення якості життя людей та просування суспільства вперед.

Слід акцентувати увагу на те, що політичні інституції відіграють важливу роль у забезпеченні стабільності в країні. Вони включають в себе парламент, уряд, судову систему, виборчі комісії та інші органи влади, які здійснюють контроль і здійснюють прийняття рішень на різних рівнях управління. Політичні інституції встановлюють правила гри в політиці, забезпечують владу поділу та рівновагу, і є гарантоми додержання конституційних норм та законів. Їхня правильна робота сприяє уникненню конфліктів та забезпеченню стабільності в політичній системі країни [74, с. 800]. Для кращого розуміння ролі цих інституцій і їхнього впливу на стабільність, доречно далі розглянути їх функції та важливість у вигляді таблиці 3.1., яка відображає їхню функціональність та внесок у політичну стабільність країни.

Таблиця 3.1.

Роль політичних інститутів у забезпеченні стабільності в країні

Політичні інституції	*Функції та важливість*
Парламент	Прийняття та зміна законів.
	Представлення інтересів громадян.
	Забезпечення контролю над владою.
Уряд	Виконання законів та реалізація політики.
	Управління економікою та соціальними програмами.
Судова система	Розгляд справ та винос рішень у судових процесах.
	Захист прав та свобод громадян.
Виборчі комісії	Організація виборів та гарантування їхньої чесності.
	Підтримка демократичних процесів.
Інші органи влади	Виконання спеціалізованих функцій у сфері безпеки, фінансів тощо.

Розроблено автором.

Підсумовуючи наведену таблицю 3.1., можна визначити, що роль політичних інститутів у забезпеченні стабільності в країні є надзвичайно важливою. Ці

інституції виконують різноманітні функції, що спрямовані на забезпечення правового порядку, захист прав громадян і контроль за діяльністю влади. Парламент приймає та змінює закони, уряд виконує політику та управляє економікою, судова система розглядає справи і забезпечує справедливість, а виборчі комісії організовують вибори та гарантують їхню чесність. Ці інституції є гарантами демократії та правопорядку, і їхня правильна робота сприяє уникненню конфліктів та забезпеченню стабільності в політичній системі країни. Важливо підтримувати їх функціонування та розвиток для забезпечення миру та процвітання суспільства.

Додатково, варто підкреслити, що демократія та правова держава відіграють вирішальну роль у політичній стабілізації, а їхні взаємодіючі принципи визначають засади сучасного демократичного суспільства. Демократія, яка означає гарантування прав та свобод громадян, відкритий обмін ідеями та участь у прийнятті рішень через вибори та демократичні процеси, відкриває можливість громадянам активно виражати свої погляди, вибирати своїх представників та контролювати діяльність уряду [91, с. 81]. Ця активна громадянська участь сприяє зниженню соціальної напруги та підвищенню легітимності уряду, що важливо для політичної стабільності.

Правова держава, у свою чергу, передбачає додержання закону та конституційних норм всіма гілками влади, включаючи законодавчу, виконавчу та судову. Це забезпечує стабільність, рівноправ'я та відсутність беззаконня в суспільстві. Всі громадяни, незалежно від їхнього статусу чи посади, повинні підкорятися однаковому закону, що гарантує справедливість та захист прав кожного. Правова держава є необхідним елементом, який допомагає уникнути корупції, произволу та порушень прав громадян, що можуть призвести до соціальної нестабільності [107, с. 274]. Загалом, демократія та правова держава взаємопов'язані та спільно сприяють політичній стабілізації, створюючи умови для миру, законності та розвитку суспільства.

При цьому не слід забувати про міжнародну співпрацю та допомогу, які грають важливу роль у забезпеченні політичної стабілізації і можуть мати величезний вплив на подолання політичних криз та конфліктів у різних країнах. Країни можуть спільно працювати над розв'язанням політичних конфліктів, встановленням демократичних інститутів та сприянням правовій державі через діалог та обмін досвідом. Міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз, Організація з безпеки та співробітництва в Європі та інші, відіграють важливу роль у вирішенні глобальних проблем та підтримці стабільності. Вони можуть надавати експертну підтримку, фінансову допомогу та миротворчі сили для врегулювання конфліктів, виборів та встановлення демократичних процесів [138, с. 421]. Міжнародна співпраця створює можливості для обміну досвідом та ресурсами для досягнення спільних цілей у забезпеченні політичної стабільності.

Додатково, міжнародна гуманітарна допомога відіграє важливу роль у забезпеченні гуманітарних аспектів політичної стабілізації. Постачання гуманітарної допомоги та захист цивільних населення в умовах конфліктів і криз може сприяти зменшенню горя та несправедливості, а також сприяти процесу миру та відновлення. Таким чином, міжнародна співпраця та допомога є необхідними інструментами для забезпечення політичної стабільності та розвитку, сприяючи врегулюванню конфліктів, встановленню демократії та підтримці гуманітарних потреб.

Принагідно далі, окрему увагу приділити військовій стабілізації, яка стає необхідною у відповідь на різні причини конфліктів та загрози миру, які можуть виникати з різних джерел і мати серйозні наслідки для стабільності та безпеки. Однією з таких причин є етнічні конфлікти, які можуть виникати внаслідок напружених відносин між етнічними групами, конкуренції за ресурси чи територію [163, с. 57]. Такі конфлікти можуть вимагати військового втручання для припинення насильства та відновлення миру.

Тероризм є іншою серйозною загрозою миру, і військова стабілізація може бути необхідною для боротьби з терористичними групами та захисту національної безпеки. Територіальні суперечки між країнами, релігійні напруження та боротьба за доступ до природних ресурсів також можуть призвести до конфліктів, де військові операції можуть бути необхідними для відновлення стабільності [182, с. 100].

Порушення прав людини та гуманітарна криза, які супроводжуються масовими переміщеннями населення та стражданням цивільного населення, також можуть стати причиною для втручання з метою відновлення миру та гарантування безпеки. У таких ситуаціях військова стабілізація може бути необхідною для надання гуманітарної допомоги, захисту громадян та відновлення порядку.

Отже, військова стабілізація є важливим інструментом для реагування на різноманітні загрози миру і стабільності, і вона може бути використана в ситуаціях, де інші засоби та дипломатичні зусилля можуть бути недостатніми для вирішення конфлікту та забезпечення миру. Після викладення інформації про потребу у військовій стабілізації та причини конфліктів і загрози миру, доцільно звернути увагу на таблицю 3.2., що ілюструє приклади сучасних конфліктів, які вимагають військової стабілізації.

Таблиця 3.2.

Приклади сучасних конфліктів, які вимагають військової стабілізації

Назва конфлікту	*Фактори та причини конфлікту*	*Потреба в військовій стабілізації*
Громадянська війна в Сирії	Політичні розбіжності, релігійні напруження, змагання за владу, економічні труднощі.	Тероризм, масові переміщення населення, гуманітарна криза.
Конфлікт в Ємені	Етнічні та релігійні розбіжності, боротьба за владу, геополітичні інтереси.	Гуманітарна криза, тероризм, голод.
Конфлікт в Південному Судані	Етнічні суперечки, боротьба за ресурси, змагання за владу.	Голод, гуманітарна криза, масові біженці

Конфлікт в Україні	Територіальні суперечки, підтримка з боку інших країн, національні питання.	Порушення територіальної цілісності, гуманітарна криза.

Розробка автора.

Представлені в таблиці приклади сучасних конфліктів, які вимагають військової стабілізації, підкреслюють різноманітність факторів та причин, які призводять до виникнення конфліктів у різних країнах та регіонах світу. Ці конфлікти включають в себе політичні, релігійні, етнічні, економічні та геополітичні аспекти, які взаємодіють та впливають на загальний стан стабільності та безпеки в цих регіонах. Важливо зауважити, що військова стабілізація не є єдиним рішенням для вирішення конфліктів, але у деяких випадках вона може бути необхідною, особливо коли інші засоби та дипломатичні зусилля не призводять до вирішення конфлікту та відновлення миру. У таких випадках військова стабілізація може забезпечити умови для подальших дипломатичних зусиль, гуманітарної допомоги та процесу відновлення, сприяючи досягненню стабільності та миру в постраждалих регіонах.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що міжнародні організації та миротворчі місії відіграють ключову роль у військовій стабілізації і вирішенні військових конфліктів. Їхня діяльність спрямована на мирне врегулювання конфліктів, підтримку міжнародної безпеки та відновлення стабільності у постраждалих регіонах.

Так, зокрема ООН відіграє ключову роль у міжнародній військовій стабілізації та вирішенні військових конфліктів. Ця міжнародна організація вже протягом десятиліть виконує функції по збереженню миру та безпеки в світі. Основні аспекти ролі ООН у військовій стабілізації включають:

- миротворчі місії: ООН висилає миротворчі місії на конфліктні території для спостереження за дотриманням перемир'я, збереженням миру та встановленням стабільності. Ці місії можуть включати в себе розміщення миротворців, які виконують функції моніторингу та запобігання порушенням перемир'я [80, с. 87];

- посередництво та мирні переговори: ООН сприяє проведенню мирних переговорів між конфліктуючими сторонами. Вона може виступати в ролі посередника та надавати підтримку для досягнення мирних угод та врегулювання конфліктів [101, с. 500];
- гуманітарна допомога: ООН також забезпечує гуманітарну допомогу населенню, яке постраждало від конфлікту. Ця допомога включає в себе постачання їжі, медичних припасів, проживання та інших необхідних ресурсів [138, с. 120];
- забезпечення міжнародної безпеки: ООН сприяє забезпеченню міжнародної безпеки шляхом координації зусиль держав-членів та інших міжнародних акторів. Вона може приймати резолюції, які закликають до заходів щодо вирішення конфліктів.

ООН володіє авторитетом та впливом на міжнародній арені та є невід'ємною частиною світового спільноти у забезпеченні військової стабілізації та підтримці миру. Її роль полягає в спрямуванні зусиль до врегулювання конфліктів, зменшенню насильства та забезпеченню безпеки та стабільності у світі.

Також важливо враховувати те, що НАТО грає важливу роль у забезпеченні військової стабілізації та безпеки у світі. Ця міжнародна об'єднана організація має на меті забезпечити колективну оборону своїх членів та дотримання принципів міжнародної безпеки. Основні аспекти ролі НАТО у військовій стабілізації включають:

- колективна оборона: однією з головних функцій НАТО є гарантування колективної оборони своїх членів. Це означає, що в разі агресії проти одного члена альянсу, інші члени зобов'язані надавати допомогу та підтримку відповідно до статуту альянсу. Ця принципова підтримка є важливою для запобігання воєнним конфліктам та збереження миру;
- миротворчі місії та стабілізація регіонів: НАТО також може розгортати миротворчі місії для врегулювання конфліктів та відновлення стабільності у різних частинах світу. Це включає в себе надання допомоги у встановленні миру,

виконання миротворчих функцій, та забезпечення безпеки в постраждалих регіонах;

- партнерство та співпраця: НАТО також співпрацює з іншими міжнародними організаціями та країнами для забезпечення міжнародної безпеки та стабільності. Вона може обмінюватися інформацією, розробляти спільні стратегії, та співпрацювати в рамках миротворчих місій [139, с. 175].

В всою чергу НАТО володіє великими військовими ресурсами та експертизою, і його роль у військовій стабілізації полягає в запобіганні конфліктам, допомозі в їх врегулюванні та забезпеченні міжнародної безпеки. Ця організація займає важливе місце серед міжнародних акторів у забезпеченні військової стабільності та миру.

ЄС є ще однією важливою міжнародною організацією, яка відіграє ключову роль у забезпеченні військової стабілізації та підтримці миру. Основні аспекти ролі ЄС у військовій стабілізації включають:

- миротворчі місії: ЄС може розгортати свої власні миротворчі місії для врегулювання конфліктів та підтримки стабільності. Ці місії можуть бути спрямовані на забезпечення миру та безпеки в регіонах, де виникають конфлікти;
- підтримка мирних процесів: ЄС активно співпрацює з іншими міжнародними акторами, такими як ООН та НАТО, для підтримки мирних процесів та врегулювання конфліктів. Він може надавати фінансову підтримку, експертну допомогу та інші ресурси для досягнення мирних угод;
- гуманітарна допомога: ЄС також активно займається гуманітарною допомогою та підтримкою для населення, що постраждало від конфліктів. Це включає в себе надання гуманітарної допомоги, медичних послуг, житлових умов та інших необхідних ресурсів;
- дипломатична діяльність: ЄС виконує роль дипломата та посередника у вирішенні конфліктів. Він може організовувати мирні переговори, сприяти діалогу між сторонами та підтримувати мирні процеси [140, с. 700].

Європейський Союз володіє значними ресурсами та політичним впливом, що робить його важливим гравцем у забезпеченні військової стабільності та підтримці миру. Його роль полягає в спільних зусиллях з іншими міжнародними партнерами для досягнення спільних цілей у забезпеченні стабільності та миру в світі. Принагідно відмітити, що в (Додатку Д), наведено розширену інформацію про роль міжнародних організацій у військовій стабілізації та вирішенні військових конфліктів. Цей додаток містить розгорнуті дані щодо діяльності ООН, НАТО та Європейського Союзу, включаючи їхні основні аспекти, методи діяльності та значення в контексті забезпечення миру та стабільності.

Також слід відмітити, що миротворчі місії є важливим інструментом міжнародних організацій у забезпеченні військової стабілізації та миру. Ці місії відіграють вирішальну роль у врегулюванні конфліктів та сприянні стабільності регіонів. До основних аспектів миротворчих місій, доречно віднести:

- розміщення миротворців: миротворчі місії можуть включати в себе розміщення миротворців на конфліктних територіях. Це дозволяє створити присутність міжнародних сил, які спостерігатимуть за дотриманням перемир'я та забезпечать безпеку для цивільного населення;
- спостереження за правами людини: миротворці також можуть виконувати функцію спостереження за правами людини на конфліктних територіях. Це включає моніторинг порушень прав людини та звітування про них, що допомагає припиняти беззаконня та забезпечувати захист прав населення;
- встановлення довіри: миротворчі місії можуть сприяти встановленню довіри між конфліктуючими сторонами. Вони можуть допомагати у веденні діалогу, врегулюванні суперечок та сприянні мирному врегулюванню конфлікту;
- гуманітарна допомога: крім того, миротворчі місії можуть забезпечувати гуманітарну допомогу та підтримку громадянам, які постраждали від конфлікту. Це включає в себе постачання харчів, медикаментів, житлових умов та інших необхідних ресурсів для тих, хто потребує допомоги [73, с. 88-96].

Миротворчі місії створюють можливість для міжнародного співробітництва та покладаються на принципи спільної дії для досягнення мети забезпечення миру та стабільності у світі.

Таким чином, очевидним є те, що усі вищезазначені зусилля мають на меті зменшити напругу, прискорити врегулювання конфліктів та сприяти відновленню стабільності в районах, які стали жертвами військових конфліктів. Роль міжнародних організацій та миротворчих місій у військовій стабілізації є важливою для досягнення цих цілей.

Необхідно акцентувати увагутакож на тому, що під час військової стабілізації, гуманітарні аспекти стають однією з ключових складових успішного врегулювання конфлікту та відновлення стабільності. Забезпечення гуманітарної допомоги та захист цивільного населення від насильства та злочинів мають рішуче значення для забезпечення гідності та безпеки тих, хто постраждав внаслідок конфлікту.

Гуманітарні організації спільно з військовими силами можуть сприяти наданню медичної допомоги, постачанню харчів, води та притулку для тих, хто опинився в складних життєвих обставинах через війну [169, с. 500]. Крім того, вони можуть сприяти відновленню інфраструктури та надавати психологічну підтримку тим, хто пережив травми та стреси внаслідок конфлікту.

Важливо, щоб військова стабілізація враховувала інтереси та потреби цивільного населення, забезпечуючи їхню безпеку та допомогу у важкий час. Гуманітарний підхід до військової стабілізації сприяє не лише відновленню миру, а й відновленню життя та спільнот після завершення конфлікту.

Розглянувши політичну та військову стабілізацію, важливо відзначити, що приклади успішних випадків надають можливість вивчати, аналізувати та розуміти складні механізми та стратегії, які дозволяють країнам і регіонам вирватися зі стану політичної чи військової кризи та досягти стабільності. Ці приклади розкривають фактори, які сприяли процесу відновлення миру і порядку, а також підкреслюють

ефективні підходи та практики, що можуть бути використані для подолання подібних викликів у майбутньому. У світлі цього, доцільно далі проаналізувати двух конкретних прикладів – Південної Кореї та Косова – і розглянути, які чинники сприяли їхній політичній та військовій стабілізації після складних періодів кризи.

Так, доречно зауважити, що один із прикладів успішної політичної стабілізації, який варто докладніше розглянути, – це історія Південної Кореї, яка пережила складний історичний шлях, починаючи з поділу після Другої світової війни та завершуючи війною в Кореї у 1950-1953 роках. Сполучивши зусилля з міжнародним співтовариством та використовуючи стратегію економічного розвитку, Південна Корея зуміла досягти вражаючого рівня стабільності та вибудувати сильну демократію та економіку, які дозволили їй займати важливе місце на світовій арені [176, с. 240-244]. Ця успішна історія стабілізації Південної Кореї включає в себе ряд важливих аспектів, які заслуговують на увагу. Спершу, ефективна демократична система стала фундаментом політичної стабілізації, надаючи громадянам можливість вибирати своїх представників через вибори та забезпечуючи розподіл влади.

Другим важливим чинником була міжнародна співпраця та підтримка. Підтримка союзників, зокрема Сполучених Штатів, надавала Південній Кореї фінансову та військову підтримку в складний період її історії, допомагаючи зберегти її незалежність. Третім ключовим аспектом були інвестиції в економіку та освіту. Південна Корея активно інвестувала в освіту, створюючи висококваліфіковану робочу силу, і сприяла інноваціям, що допомогло їй стати конкурентоспроможною на міжнародному ринку. Крім того, важливим елементом було мирне співіснування з Північною Кореєю. Незважаючи на існуючий конфлікт, різні ініціативи, такі як культурний обмін та гуманітарна допомога, допомогли зменшити напругу та сприяли збереженню миру.

Враховуючи це все, можна вважати, що цей приклад Південної Кореї ілюструє, як комбінація політичних, економічних, гуманітарних та міжнародних

заходів може сприяти стабілізації в регіонах, які пережили політичні чи військові кризи.

Щодо військової стабілізації, можна розглянути приклад Косова, який слугує іншим ілюстративним прикладом успішної відновлення стабільності та миру після конфлікту. У 1999 році після інтенсивних збройних конфліктів у регіоні, міжнародні миротворчі сили та гуманітарні організації прибули до Косова з метою відновлення порядку і сприяння мирному врегулюванню.

Перший ключовий аспект в цьому контексті – це присутність міжнародних миротворчих сил, які виконували роль медіаторів і забезпечували безпеку в регіоні. Ці сили допомагали зменшити напругу між конфліктуючими сторонами та забезпечували відновлення порядку, що сприяло зниженню рівня насильства та конфліктів. Розміщення військових спостерігачів та гуманітарна допомога також були важливими чинниками в досягненні військової стабілізації. Військові спостерігачі відстежували дотримання припинення вогню та допомагали у врегулюванні інцидентів. Гуманітарні організації забезпечували необхідну допомогу та медичну асистенцію постраждалим, допомагаючи зміцнити гуманітарний аспект стабілізації [183, с. 561-565].

Крім того, діалог між різними сторонами конфлікту та активна участь міжнародних партнерів, таких як ООН та Європейський Союз, грали важливу роль у досягненні миру та стабільності в Косово. Вони сприяли створенню мирного рішення конфлікту та підтримували процес політичного врегулювання. Поєднання цих факторів створило сприятливі умови для військової стабілізації в Косово та послужило важливим етапом у досягненні політичної стабільності в цьому регіоні.

Доцільно далі особливу увагу приділити тому, у сучасному світі існують численні загрози та виклики, які належить розглядати з особливою увагою, оскільки вони мають потенціал підірвати політичну та військову стабілізацію та порушити існуючий світовий порядок, внаслідок чого можуть виникати загрози для миру та безпеки як на регіональному, так і на глобальному рівні. До цих загроз відносяться:

- тероризм та екстремізм: дії терористичних груп та радикальних об'єднань можуть створювати конфлікти, руйнувати стабільність та викликати загрозу національній та міжнародній безпеці;
- геополітичні конфлікти: суперечки між державами за вплив, території та ресурси можуть призвести до військових конфліктів та загрожувати стабільності у різних частинах світу;
- інформаційна війна: завдання дезінформації та кібератак може підірвати довіру до політичних інститутів, створюючи недовіру та розбіжності серед суспільства та міжнародних акторів;
- кліматичні зміни: зміни клімату можуть викликати конфлікти через боротьбу за обмежені ресурси, водні ресурси та місця проживання, а також можуть призвести до збільшення міграції населення, що підсилює соціальну напругу [191, с. 65-68].

Для вирішення цих проблем та забезпечення стабільності в майбутньому, необхідно приймати комплексні заходи:

- міжнародна співпраця: міжнародні організації, такі як ООН, повинні відігравати активну роль у врегулюванні конфліктів, сприяти дипломатичним переговорам та спільним ініціативам для забезпечення миру та стабільності;
- профілактика та попередження конфліктів: робота з попередження конфліктів та виявлення ризиків дозволить вчасно реагувати на загрози та уникнути конфліктів через дипломатичні зусилля;
- гуманітарна допомога та розвиток: інвестиції в розвиток та гуманітарну допомогу можуть поліпшити умови життя, зменшити бідність та нерівність, що допомагає зменшити соціальну напругу та конфлікти;
- збереження міжнародного правопорядку: дотримання міжнародного права та угод, які регулюють поведінку держав, є важливим для запобігання конфліктам та війнам.

Можливі шляхи вирішення цих проблем та збереження стабільності полягають у спільних зусиллях міжнародної спільноти, дипломатичних ініціативах, інвестиціях у розвиток та попередженні конфліктів, щоб створити умови для миру, стабільності та процвітання у всьому світі.

У підсумку, можна зазначити, що політична та військова стабілізація є критично важливими факторами для забезпечення миру, безпеки та стабільності у сучасному світі. Політичні інституції, демократія та правова держава відіграють ключову роль у політичній стабілізації, забезпечуючи додержання правил і норм управління. Військова стабілізація може бути необхідною у випадках воєнних конфліктів та загроз безпеці, і вона вимагає миротворчих операцій, дипломатії та гуманітарної допомоги.

3.2 Економічне зміцнення та енергетична безпека

У сучасному світі, де глобалізація та технологічні інновації змінюють традиційні економічні та політичні парадигми, питання економічного зміцнення та енергетичної безпеки набувають особливої актуальності. Економічне зміцнення, яке включає в себе стимулювання економічного зростання, стабілізацію фінансових систем і розвиток інфраструктури, є ключовим для забезпечення довгострокової стабільності та процвітання країн. З іншого боку, енергетична безпека, що охоплює надійність постачання енергоресурсів, диверсифікацію джерел енергії та забезпечення сталого доступу до енергії, є фундаментальною для підтримки економічного росту та національної безпеки.

Ці два аспекти тісно пов'язані, адже економічне зміцнення залежить від стабільного та ефективного енергопостачання, в той час як енергетична безпека може бути досягнута лише в стабільному економічному середовищі. У контексті глобальних змін клімату та зростаючої потреби у стійкому розвитку, ці питання

набувають ще більшої ваги, вимагаючи від держав та міжнародних організацій розробки комплексних стратегій, які враховують і економічні, і енергетичні виміри.

Необхідно загострити свою увагу на тому, що основні концепції та цілі економічного зміцнення зосереджені на забезпеченні стабільного економічного зростання, зменшенні бідності, забезпеченні соціальної справедливості та підтримці стійкого розвитку. Одним з ключових аспектів є збалансований розвиток, який включає в себе інвестиції в інфраструктуру, освіту та охорону здоров'я, що сприяє підвищенню якості життя громадян та ефективності робочої сили [224].

Доречно підкреслити, що роль уряду у процесі економічного зміцнення та енергетичної безпеки є многогранною та важливою. Вона охоплює не лише створення сприятливих умов для економічного росту через регулювання ринку, але й розробку та імплементацію ефективної податкової політики, яка стимулює інвестиції та сприяє підприємництву. Інвестиції у громадські добробут, такі як освіта, охорона здоров'я та інфраструктура, є ключовими для забезпечення стабільності та підвищення якості життя населення, що в свою чергу сприяє економічному розвитку [213].

Уряд також відіграє критичну роль у забезпеченні законності та порядку, що є фундаментальним для підтримки бізнес-середовища, залучення іноземних інвестицій та захисту прав власності. Це створює довіру та безпеку серед інвесторів та підприємців, що є необхідним для довгострокового економічного зростання. Крім того, уряди мають важливу роль у стимулюванні інновацій та підтримці наукових досліджень, забезпечуючи фінансування та інфраструктуру для дослідницьких ініціатив [206]. Це особливо важливо у галузях, пов'язаних з високими технологіями, зеленою енергетикою та сталим розвитком, де інновації можуть призвести до значних проривів та підвищення ефективності.

Таким чином, уряди грають вирішальну роль у формуванні умов, які сприяють економічному зміцненню та енергетичній безпеці, створюючи основу для стабільного та процвітаючого суспільства.

Однак, не менш важливими є приватний сектор, який відіграє вагому роль у зміцненні економіки, оскільки підприємства та корпорації стимулюють економічне зростання через створення робочих місць, інвестиції в новітні технології та розвиток конкурентоспроможності. Вони стають джерелом інновацій, пропонуючи ринку нові продукти та послуги, що сприяють технологічному прогресу та підвищенню якості життя. Підприємства приватного сектору також відіграють ключову роль у глобальній економіці, беручи участь у міжнародній торгівлі та інвестиціях [11, с. 89-92]. Це не тільки розширює ринки для їх продукції та послуг, але й сприяє культурному та технологічному обміну між країнами. Крім того, приватний сектор часто виступає як драйвер екологічних ініціатив, впроваджуючи сталі практики в своїх операціях, що сприяє зменшенню впливу на навколишнє середовище.

Приватні компанії також сприяють розвитку локальних економік через створення нових робочих місць, надання навчання та розвитку навичок працівників, що сприяє підвищенню загальної продуктивності та економічного росту. Вони також інвестують у дослідження та розробку, що є ключовим фактором у створенні інноваційних рішень, необхідних для вирішення сучасних викликів, таких як зміни клімату та енергетична безпека.

Так, можна сказати, що приватний сектор є важливим партнером урядів у досягненні національних цілей у сфері економічного зміцнення та енергетичної безпеки, вносячи значний вклад у розвиток економіки та суспільства в цілому.

Особливу увагу, слід приділити міжнародним аспектам економічного зміцнення, зокрема: глобалізаціяї та міжнародній торгівля, які відіграють ключову роль у сучасній економіці. Глобалізація забезпечує тіснішу інтеграцію національних економік, сприяючи вільному перетоку товарів, послуг, капіталу та робочої сили. Це веде до збільшення взаємозалежності між країнами, відкриваючи нові можливості для експорту та імпорту, що може сприяти економічному розвитку та розширенню ринків. Міжнародна торгівля дає країнам можливість

спеціалізуватися на виробництві товарів та послуг, у яких вони мають порівняльні переваги, що підвищує ефективність та знижує вартість продукції [19, с. 56-60]. Це також стимулює конкуренцію та інновації, оскільки компанії прагнуть покращувати свою продуктивність та якість продукції для збереження конкурентоспроможності на світовому ринку.

Приваблення іноземних інвестицій є ще одним важливим аспектом глобалізації. Іноземні інвестиції можуть принести нові технології, знання та капітал, що сприяє економічному зростанню та розвитку. Це також стимулює місцеву економіку, створюючи робочі місця та підвищуючи продуктивність. Обмін технологіями та знаннями між країнами є ще однією важливою перевагою глобалізації [32, с. 156-162]. Цей обмін може прискорити технологічний розвиток та інновації, сприяючи створенню нових продуктів і послуг, які можуть покращити якість життя людей по всьому світу.

Загалом, можна вважати, що міжнародні аспекти економічного зміцнення сприяють диверсифікації економік, збільшенню їх глобальної конкурентоспроможності та підвищенню загального рівня добробуту. Вони відкривають широкі можливості для співпраці між країнами, що сприяє розбудові стабільнішого та процвітаючого глобального співтовариства.

Так, після детального аналізу економічного зміцнення, його концепцій, цілей, а також ролі уряду та приватного сектору, доцільно далі перейти до розгляду енергетичної безпеки. Адже, енергетична безпека є критично важливою для підтримки економічного зростання та стабільності, адже енергія є основою для всіх секторів економіки. Вона включає не лише забезпечення сталого та надійного постачання енергії, але й впровадження ефективних та стійких енергетичних технологій. Перехід до розгляду енергетичної безпеки дає змогу поглибити розуміння того, як енергетичні стратегії впливають на економічне зміцнення, особливо у контексті зростаючих глобальних викликів, таких як зміна клімату, політичні нестабільності та технологічні зміни.

Енергетична безпека визначається як здатність країни забезпечувати достатнє, надійне, доступне та стале постачання енергії для задоволення своїх потреб. Основні компоненти енергетичної безпеки включають різноманітність джерел енергії, надійність енергетичних систем, ефективність виробництва та споживання енергії, а також екологічну стійкість.

Доречно, далі акцентувати увагу на взаємозв'язок між енергетичною безпекою та національною безпекою, який є вельми тісним та комплексним. Енергетична безпека впливає на всі аспекти національної безпеки, включаючи економічну стабільність, оборону та соціальне благополуччя. Залежність від обмежених або ненадійних джерел енергії може створювати економічні та політичні вразливості, які можуть вплинути на суверенітет та незалежність країни [67, с. 29-36].

Країни, що значною мірою залежать від імпорту енергоресурсів, особливо від одного чи кількох зовнішніх джерел, можуть бути особливо вразливими перед лицем політичної нестабільності в експортуючих країнах. Це створює ризик, що обмеження постачання або зміни у ціновій політиці можуть мати безпосередній вплив на економіку та безпеку держави. Крім того, залежність від імпортованої енергії може обмежувати зовнішньополітичні варіанти та стратегічну гнучкість, впливаючи на міжнародні відносини та дипломатію.

Іншим аспектом є потенціал енергетичних ресурсів як засобу геополітичного впливу та контролю. Країни, які мають значні запаси енергоресурсів, можуть використовувати їх як інструмент для здійснення впливу або навіть примусу в міжнародних відносинах [208]. Тому забезпечення енергетичної безпеки стає ключовим елементом національної безпеки, вимагаючи від урядів розробки комплексних стратегій, що включають диверсифікацію джерел енергії, розвиток власних енергетичних ресурсів, інвестиції в альтернативні та відновлювані джерела енергії, а також укріплення міжнародної співпраці у цій сфері.

Не можна проігнорувати той факт, що альтернативні джерела енергії, такі як сонячна, вітрова, гідроенергетика та біоенергія, відіграють вирішальну роль у сучасних зусиллях із забезпечення енергетичної безпеки. Використання цих джерел енергії дозволяє країнам диверсифікувати свій енергетичний мікс, знижуючи залежність від фосильних палив, які часто асоціюються з політичною нестабільністю та коливаннями на світових ринках [185, с. 152]. Така диверсифікація не тільки забезпечує більш стабільне та надійне постачання енергії, але й сприяє зменшенню вуглецевого сліду, що є критично важливим для боротьби з глобальними змінами клімату.

Сонячна енергія, яка використовує фотовольтаїчні панелі для перетворення сонячного світла на електрику, виявилася особливо ефективною у регіонах з великою кількістю сонячних днів. Вітрова енергетика, яка генерує електроенергію за допомогою вітряних турбін, також стала популярною завдяки своїй спроможності виробляти значні об'єми енергії, особливо у морських і прибережних зонах. Гідроенергетика, яка виробляє електрику з водних ресурсів, як і раніше залишається ключовим джерелом відновлюваної енергії у багатьох країнах, особливо там, де є доступ до великих річок чи гірських потоків. Біоенергія, вироблена з органічних матеріалів, також зазнала значного розвитку, особливо у використанні біомаси та біогазу для виробництва електроенергії та тепла [31, с. 7-21].

Ці альтернативні джерела енергії не лише сприяють енергетичній безпеці та зменшенню залежності від фосильних палив, але й відіграють ключову роль у підтримці сталого розвитку, оскільки вони забезпечують екологічно чистішу та стійкішу форму енергії, сприяючи зменшенню викидів парникових газів та забезпеченню більш сталого майбутнього для наступних поколінь.

Також слід наголосити на тому, що вплив енергетичної політики на економічне зміцнення є фундаментальним та не може бути недооцінений. Ефективна енергетична політика, яка охоплює підтримку інновацій, розвиток

альтернативних та відновлюваних джерел енергії, а також забезпечує стабільність енергопостачання, має потенціал значно стимулювати економічне зростання. Вона сприяє розвитку промисловості, зокрема в галузях, пов'язаних з виробництвом та розподілом енергії, створюючи нові робочі місця та сприяючи загальному економічному процвітанню [71, с. 61-65].

Розробка та впровадження передових технологій у сфері енергетики може також підтримувати інші сектори економіки, забезпечуючи їм ефективне та надійне енергопостачання. Це особливо важливо для промислових підприємств, які вимагають стабільного джерела енергії для своєї роботи. Зменшення залежності від імпортованих енергоресурсів та перехід до відновлюваних джерел можуть також допомогти знизити вартість енергії, підвищуючи конкурентоспроможність національної економіки.

Крім того, зосередження уваги на енергетичній безпеці сприяє розробці більш стійких та екологічно чистих способів виробництва енергії. Це сприяє не тільки зменшенню впливу на довкілля, але й відкриває нові можливості для технологічного розвитку, досліджень та інновацій. Впровадження енергоефективних технологій та практик може також призвести до зниження витрат для бізнесу та споживачів, що є додатковим стимулом для економічного зростання. Так, активна та передбачлива енергетична політика є ключовою для підтримки стабільного та стійкого економічного розвитку, сприяючи створенню робочих місць, розвитку промисловості та забезпеченню стійкого майбутнього.

Після глибокого розгляду основних аспектів економічного зміцнення та енергетичної безпеки, доцільно систематизувати та узагальнити цю інформацію у формі таблиці. Такий підхід дозволить чітко відобразити ключові елементи, ролі уряду, вплив на національну безпеку, а також визначити глобальні виклики, з якими стикаються ці дві критично важливі сфери. Таблиця 3.3, що наведена нижче, є спрощеним засобом для зрозуміння та аналізу цих складних тем, сприяючи

кращому розумінню їхньої взаємодії та значення у сучасному глобалізованому світі.

Таблиця 3.3.

Комплексний огляд економічного зміцнення та енергетичної безпеки

Аспект	*Ключові елементи*	*Роль уряду*	*Вплив на національну безпеку*	*Глобальні виклики*
Економічне зміцнення	Стабільне економічне зростання, розвиток інфраструктури, інновації, соціальна справедливість, розвиток освіти, міжнародна торгівля.	Регулювання ринку, інвестиції в громадські добробут та освіту, підтримка інновацій та наукових досліджень.	Забезпечення економічної стабільності, зниження ризиків, підтримка соціальної злагоди.	Адаптація до глобалізації, відповідь на міжнародну конкуренцію, інтеграція з глобальними ринками.
Енергетична безпека	Надійність енергопостачання, диверсифікація джерел енергії, екологічна стійкість, ефективність виробництва та споживання, використання відновлюваних джерел	Розробка енергетичної політики, підтримка альтернативних джерел енергії, забезпечення стабільності енергопостачання.	Зниження залежності від зовнішніх джерел енергії, запобігання енергетичним кризам, забезпечення енергетичної автономії.	Зміна клімату, політична нестабільність в експортуючих країнах, транзит до сталого енергетичного майбутнього.

Авторська розробка.

Отож, можна констатувати, що таблиця 3.1 демонструє взаємозв’язок та різноманітність аспектів, що об'єднують економічне зміцнення та енергетичну безпеку. Вона відкриває широкий огляд ключових елементів, ролей уряду, впливу на національну безпеку та відповіді на глобальні виклики, підкреслюючи їхню взаємозалежність та комплексність. Особливу увагу слід звернути на те, як ефективна енергетична політика та розуміння енергетичної безпеки можуть сприяти стабільному економічному розвитку, тоді як зміцнення економіки може забезпечити більшу енергетичну автономію та стійкість. Таким чином, обидва ці аспекти є ключовими для забезпечення стійкого майбутнього, в якому економічне процвітання йде рука об руку з енергетичною безпекою.

Після ретельного аналізу ключових аспектів економічного зміцнення та енергетичної безпеки, доречно далі дослідити взаємозв'язок між цими двома сферами. Адже, цей взаємозв'язок є особливо важливим, адже економічне зміцнення та енергетична безпека не існують у вакуумі; вони впливають одне на одного у багатьох ключових областях. З одного боку, стабільне економічне зміцнення забезпечує основу для ефективного використання та управління енергетичними ресурсами, а з іншого – енергетична безпека є критичним фактором, який може впливати на економічну стабільність та розвиток. Таким чином, розуміння цього взаємозв'язку є ключовим для розробки ефективних стратегій, які враховують і економічні, і енергетичні потреби національної та глобальної політики.

Взаємозв'язок між економічним зміцненням та енергетичною безпекою є глибоко взаємопідсилюючим та багатогранним. З одного боку, економічне зміцнення сприяє енергетичній безпеці, оскільки стабільна та зростаюча економіка забезпечує необхідні ресурси для розбудови та модернізації енергетичної інфраструктури [106, с. 302-314]. Це включає інвестиції в новітні технології, розвиток альтернативних джерел енергії, які зменшують залежність від фосильних палив, та впровадження інновацій у сфері енергоефективності, що сприяє зниженню витрат на енергію та підвищенню її доступності.

З іншого боку, високий рівень економічного розвитку дозволяє країнам ефективніше реагувати на енергетичні кризи та коливання на світових енергетичних ринках. Міцна економіка може краще адаптуватися до змін у цінах на енергоресурси, забезпечуючи потрібні резерви або інвестуючи у джерела енергії в межах країни.

Додатково, економічне зміцнення відіграє важливу роль у формуванні ефективних енергетичних стратегій, як внутрішніх, так і міжнародних. Це включає активну участь у дослідженнях та розробці нових технологій у сфері енергетики, що сприяє технічному прогресу і зміцненню міжнародної співпраці та дипломатії у

ції галузі. Така співпраця є ключовим елементом для забезпечення глобальної стабільності та розвитку. Розвиток внутрішніх енергетичних ресурсів також є важливим аспектом, оскільки він допомагає знизити залежність від імпортованих енергоресурсів, підвищуючи енергетичну незалежність країни [132, с. 131-136]. Це, у свою чергу, забезпечує більшу безпеку та стабільність, відкриваючи додаткові можливості для міжнародної співпраці та обміну технологіями. Економічно сильні країни часто мають перевагу в доступі до новітніх технологічних інновацій, що сприяє створенню більш ефективних та екологічно стійких енергетичних систем.

Для глибшого розуміння взаємозв'язку між економічним зміцненням та енергетичною безпекою, важливо розглянути конкретні приклади країн, які успішно інтегрували ці аспекти у свої національні стратегії. Ці приклади, представлені на рисунку 3.1, та демонструють, як різні країни використовують свої економічні ресурси і стратегічні ініціативи для забезпечення енергетичної стабільності та стійкості. Вони ілюструють різноманітні підходи до викликів у сферах енергетики та економіки, включаючи інвестиції у відновлювані джерела енергії, розробку нових технологій та формування політик, які підтримують сталий розвиток. Ці приклади є ключовими для зрозуміння того, як можливо досягти збалансованого розвитку у взаємозв'язаних сферах економіки та енергетики.

Рис. 3.1. Взаємозв'язок між економічним зміцненням та енергетичною безпекою з прикладами країн, *розробка автора.*

Після огляду схематичного рисунка, який відображає взаємозв'язок між економічним зміцненням та енергетичною безпекою, доцільно перейти до детального розгляду конкретних країн, що ілюструють ці концепції у практиці. Кожна з цих країн – Японія, Південна Корея, Німеччина, Данія, Швеція, та Канада - демонструє унікальні підходи до інтеграції економічного зміцнення та енергетичної безпеки у своїх національних стратегіях. Їх досвід і досягнення надають цінний інсайт у можливості та виклики, які стоять перед країнами у пошуках балансу між економічним розвитком та енергетичною стійкістю. В наступних розділах ми детальніше розглянемо кожну з цих країн, щоб краще зрозуміти, як вони використовують свої ресурси та стратегічні переваги для досягнення цілей у цих двох важливих сферах.

Цікавим є те, що Японія інвестує значні ресурси в розвиток своєї інфраструктури, що включає транспортні мережі, комунікації та енергетику. Ці інвестиції сприяли створенню однієї з найбільш технологічно розвинених інфраструктур у світі, включаючи швидкісні поїзди та високоефективні міські системи. Це, у свою чергу, підтримує економічне зміцнення країни, забезпечуючи ефективність і надійність в бізнес-процесах та повсякденному житті [172, с. 170].

В свою чергу Південна Корея сконцентрувала свої зусилля на розвитку високих технологій, особливо в областях електроніки, телекомунікацій та автомобілебудування. Країна відома своїми інноваціями та високою якістю продукції, що робить її одним зі світових лідерів у цих галузях. Це дозволило Південній Кореї створити міцну економіку, яка підтримується високим рівнем освіченості населення та активним урядовим сприянням інноваціям [184, с. 62-76].

Заслуговує на увагу також Німеччина, яка має одну з найбільш розвинених економік світу, частково завдяки її активній участі у глобальній торгівлі. Країна відома своїм високим якістю виготовлення продукції, особливо в автомобільній та машинобудівній промисловості. Ця активна торгівля сприяє економічному

зміцненню та створює робочі місця, забезпечуючи внутрішнє та зовнішнє економічне зростання [190, с. 386-387].

Не можна проігнорувати також той факт, що Данія взяла на себе лідерство у використанні відновлюваних джерел енергії, особливо у вітровій енергетиці. Країна встановила собі амбіційні цілі щодо зменшення використання фосильних палив та переходу до відновлюваних джерел енергії. Це не тільки знижує екологічний вплив, але й забезпечує більшу енергетичну незалежність та стабільність [33, с. 88-89]. Крім того, варто відзначити, що Швеція активно інвестує в енергоефективні технології та рішення, що дозволяє країні знижувати свої викиди вуглекислого газу та залежність від імпортованої енергії. Енергоефективність в Швеції охоплює різні сектори, включаючи житлове будівництво, промисловість та транспорт, що сприяє створенню більш стійкої та екологічно чистої економіки [173, с. 8-11].

Останнім, але не менш важливим, є досвід Канади, яка зосереджена на диверсифікації своїх енергетичних ресурсів, включаючи гідроенергетику, нафту, природний газ та відновлювані джерела енергії [201, с. 101]. Це дозволяє країні підтримувати стабільність енергопостачання, зменшувати залежність від одного виду палива та сприяти екологічно стійкому розвитку. Після детального розгляду стратегій та підходів, які використовують різні країни для інтеграції економічного зміцнення та енергетичної безпеки у своїх національних стратегіях, наступним кроком є вивчення сучасних викликів та перспектив у цих сферах. Цей аналіз надзвичайно важливий для розуміння глобальних тенденцій, впливу технологічних інновацій, кліматичних змін та політичної динаміки на економічне та енергетичне майбутнє.

Цілком доцільно відзначити, що сучасний світ зіткнувся з рядом складних викликів, що впливають на економічне зміцнення та енергетичну безпеку. Одним з найбільших викликів є глобальні зміни клімату, які ставлять перед країнами завдання переосмислення та адаптації їхніх підходів до використання енергії. Зокрема, необхідність зменшення викидів парникових газів вимагає значних змін в

енергетичному секторі, зокрема переходу від фосильних палив до відновлюваних джерел енергії. Цей перехід вимагає не тільки технологічних інновацій, але й розвитку нових енергетичних політик, які підтримуватимуть використання відновлюваної енергії та енергоефективності.

Додатково, зміни клімату впливають на різні сектори економіки, включаючи сільське господарство, туризм та інфраструктуру, створюючи додаткові виклики для національного та глобального економічного зростання. Погодні екстремуми, такі як посухи, повені та урагани, можуть мати руйнівні наслідки для економіки, що вимагає від урядів розробки та впровадження адаптивних стратегій для зменшення ризиків та захисту вразливих секторів [206, с. 319-326]. Також зростаюча свідомість про важливість сталого розвитку спонукає уряди та приватний сектор розробляти та імплементувати більш екологічні практики та технології. Це відкриває нові можливості для інновацій та інвестицій, які можуть сприяти економічному зростанню, одночасно забезпечуючи захист довкілля.

В цілому, глобальні зміни клімату та інші сучасні виклики вимагають комплексного підходу до економічного зміцнення та енергетичної безпеки, включаючи інновації, адаптацію та міжнародну співпрацю для досягнення сталого та стійкого розвитку.

Особливу увагу далі, слід приділити технологічним інноваціям, які відіграють надзвичайно важливу роль у вирішенні сучасних енергетичних викликів, пропонуючи передові та ефективні рішення для виробництва, зберігання та використання енергії. Розвиток інноваційних технологій, як-то сучасні батареї для зберігання енергії, дає змогу зберігати великі об'єми енергії, що сприяє більшій гнучкості та надійності енергетичних систем. Це особливо важливо для інтеграції відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна та вітрова енергія, які можуть бути непостійними.

Смарт-гріди, або інтелектуальні енергетичні мережі, також є ключовим елементом в сучасній енергетичній інфраструктурі. Вони дозволяють більш

ефективно управляти постачанням та споживанням енергії, оптимізуючи використання ресурсів та зменшуючи втрати. Інтелектуальні мережі також сприяють інтеграції розподілених джерел енергії та підвищують стійкість системи до зовнішніх перебоїв.

Енергоефективні технології, такі як LED-освітлення, енергоефективні будівельні матеріали та системи управління енергоспоживанням, також відіграють важливу роль у зменшенні загального споживання енергії та викидів парникових газів. Вони не лише покращують екологічну стійкість, але й знижують витрати для споживачів та бізнесів, сприяючи економічній ефективності [222].

Отож, інновації у сфері енергетики відкривають нові можливості для створення більш стійких, ефективних та екологічно чистих енергетичних систем. Вони стають каталізатором для переходу до сталого майбутнього, в якому енергія виробляється та використовується більш раціонально та відповідально.

Також слід відзначити, що політична та економічна нестабільність на глобальній арені стає значним викликом для енергетичної безпеки багатьох країн, особливо для тих, що в значній мірі залежать від імпорту енергоресурсів. Коливання на світових ринках, геополітичні конфлікти та політична нестабільність у країнах-експортерах енергоресурсів можуть призвести до перебоїв у постачанні, що загрожує енергетичній безпеці імпортерів. Така ситуація змушує уряди залежних країн шукати шляхи зменшення цієї залежності та розробки альтернативних джерел енергії.

У цьому контексті важливу роль відіграють міжнародні організації, які можуть сприяти розробці та впровадженню гнучких та різноманітних стратегій енергопостачання. Це включає не тільки диверсифікацію джерел енергії, але й сприяння регіональному та міжнародному енергетичному співробітництву. Така диверсифікація може включати розвиток внутрішніх відновлюваних джерел енергії, як-то сонячної, вітрової та гідроенергетики, а також залучення інвестицій в новітні технології, такі як батареї для зберігання енергії чи розвиток смарт-грідів.

Крім того, уряди можуть впроваджувати політики, спрямовані на підвищення енергетичної ефективності, зменшення загального споживання енергії та стимулювання інвестицій у чисті технології [158, с. 351]. Такі заходи не лише сприяють енергетичній безпеці, але й вносять важливий вклад у глобальні зусилля зі зменшення викидів парникових газів та боротьби зі змінами клімату.

Отже, у відповідь на глобальні виклики, уряди та міжнародні організації відіграють критичну роль у формуванні більш стійкої та безпечної енергетичної системи, здатної адаптуватися до швидко змінюваних умов світової політики та економіки.

Враховуючи вказані виклики, можна зробити висновок, що сучасний світ стоїть перед складним завданням забезпечення сталого економічного зміцнення та енергетичної безпеки у контексті швидко змінюваних глобальних умов. Глобальні зміни клімату, технологічні інновації, політична та економічна нестабільність вимагають комплексного підходу та співпраці на міжнародному рівні. Вирішення цих викликів потребує зміцнення міжнародних партнерств, інвестицій у відновлювані джерела енергії, розвитку нових технологій та адаптивної політики, яка враховує як місцеві, так і глобальні потреби. Розвиток внутрішніх ресурсів та диверсифікація джерел енергії відіграють ключову роль у зниженні залежності від нестабільних міжнародних ринків і забезпеченні більшої енергетичної незалежності. Одночасно, зростаюча увага до енергоефективності та сталого використання ресурсів сприяє зниженню впливу на довкілля та підтримці екологічної стійкості.

У підсумку, для досягнення стабільного та стійкого розвитку в умовах сучасних викликів потрібно забезпечити гармонійне поєднання економічного зміцнення та енергетичної безпеки. Це вимагає не лише стратегічного планування та інвестицій з боку урядів та приватного сектору, але й активної участі громадянського суспільства та міжнародної спільноти для створення більш стійкого майбутнього.

3.3 Розвиток соціальної сфери та інформаційної безпеки

В сучасному світі соціальна сфера є фундаментом для забезпечення стабільного та гармонійного розвитку суспільства, охоплюючи широкий спектр діяльностей та послуг, від освіти та охорони здоров'я до соціального захисту та культурного розвитку. Важливість освіти полягає у формуванні освіченого та компетентного суспільства, здатного адаптуватися до швидких змін сучасного світу та розвивати інновації. Охорона здоров'я, забезпечуючи доступ до якісних медичних послуг, сприяє підтримці фізичного та психічного здоров'я населення, що є критично важливим для загального благополуччя та продуктивності громадян.

Соціальний захист включає в себе системи, які надають підтримку та безпеку найбільш уразливим групам населення, зокрема через пенсійні програми, соціальне страхування та допомогу в безробітті. Ці механізми сприяють зниженню бідності та соціальної нерівності, забезпечуючи соціальну справедливість та рівні можливості для всіх. Культурний аспект соціальної сфери має велике значення для збереження та розвитку національної ідентичності та культурної спадщини. Підтримка мистецтва, музеїв, театрів, та інших культурних інститутів сприяє розширенню світогляду громадян, підвищенню їхньої культурної обізнаності та зміцненню взаєморозуміння та толерантності у суспільстві [48].

Зрозуміло, що соціальна сфера, орієнтована на задоволення базових та розвиваючих потреб людини та є ключовою для формування гармонійного суспільства, де кожен громадянин має можливість до самореалізації та активної участі у житті спільноти. Розвиток соціальної сфери не лише покращує якість життя окремих осіб, але й сприяє загальній стабільності та прогресу суспільства в цілому.

Також слід відзначити, що інформаційна безпека є критично важливою в епоху цифровізації, оскільки вона охоплює захист інформації та інформаційних систем від різноманітних загроз, таких як несанкціонований доступ, використання, розкриття, порушення, зміна або знищення даних. Це включає захист від кібератак,

які можуть походити від зловмисників, хакерських груп, або навіть державних акторів, і які мають потенціал серйозно зашкодити як окремим особам, так і цілим організаціям.

Забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності інформації є основою інформаційної безпеки. Конфіденційність забезпечує, що інформація залишається недоступною для неавторизованих осіб. Цілісність гарантує, що інформація є точною та незмінною, а доступність забезпечує, що інформація доступна для авторизованих користувачів, коли вони цього потребують [81, с. 53-57]. Ця сфера також включає захист персональних даних, що є особливо важливим у світлі зростання обсягів збору та обробки даних корпораціями та урядами. Захист від витоку даних, кібершпигунства та інших форм неправомірного збору чи використання інформації є ключовим для забезпечення приватності та довіри в цифровому суспільстві.

Таким чином, очевидним є те, що у контексті сучасного суспільства, де більшість процесів і взаємодій відбувається в цифровому просторі, інформаційна безпека стає невід'ємною частиною загальної безпекової стратегії. Від банківської системи до урядових служб, від освітніх установ до здоров'я – усі ці сектори залежать від надійних та безпечних інформаційних систем. Тому забезпечення інформаційної безпеки є не тільки технічним завданням, а й критичним аспектом національної та глобальної безпеки.

Цілком логічно відзначити, що розвиток соціальної сфери становить одну з основних складових для забезпечення стабільності та прогресу суспільства. Це обумовлено тим, що соціальна сфера сприяє формуванню рівності і соціальної справедливості, що в свою чергу є важливими аспектами гармонійного функціонування суспільства. Якщо громадяни мають доступ до освіти, охорони здоров'я та культурних ресурсів, це сприяє підвищенню їхнього рівня життя та розвитку потенціалу. Освічене населення здатне краще розуміти власні права та обов'язки, брати участь у громадському житті, і це сприяє створенню стабільних

інституцій та мирного внутрішнього середовища. Водночас, інформаційна безпека набула вельми важливого значення в епоху цифровізації, де інформація стала найціннішим ресурсом [85, с. 58-60]. Захист інформації від кіберзагроз і дезінформації стає першочерговою задачею для забезпечення демократії та економічної стабільності. Інформаційні атаки можуть впливати на рішення уряду, господарську активність та навіть суспільний порядок.

Отже, ефективна інформаційна безпека важлива для збереження стійкості та довіри в суспільстві. Ці дві сфери взаємопов'язані і взаємозалежні. Розвиток соціальної сфери сприяє створенню освіченого суспільства, здатного аналізувати інформацію та відстоювати свої права та інтереси. В той час як ефективна інформаційна безпека забезпечує стабільну основу для функціонування соціальної сфери, вона допомагає уникати хаосу, що може виникнути внаслідок інформаційних загроз. Узгоджений розвиток цих аспектів сприяє створенню міцного, стабільного та прогресивного суспільства, здатного адаптуватися до викликів сучасності та рухатися вперед.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що розвиток соціальної сфери в сучасному суспільстві охоплює ключові компоненти, які формують основу якісного життя громадян. Ці компоненти включають освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та культуру. Освіта є фундаментальним стовпом, який сприяє розвитку освіченого та компетентного суспільства, і її важливість для стабільності та прогресу суспільства не може бути переоцінена. Якісна освіта не лише надає індивідам можливість розвивати свій особистий потенціал, але й відкриває двері до економічних можливостей [156, с. 93-97]. Люди, які мають доступ до високоякісної освіти, зазвичай мають більше шансів на отримання високооплачуваних робочих місць та реалізацію своїх кар'єрних амбіцій.

Крім того, освіта сприяє соціальному розвитку суспільства. Вона формує інформованих та свідомих громадян, які здатні аналізувати інформацію, приймати обґрунтовані рішення та брати участь у громадському житті. Освічене суспільство

більш схильне до співпраці, вирішення глобальних проблем та інновацій. Крім того, освіта сприяє розбудові критичного мислення, толерантності та розумінню різноманітності, що є важливими аспектами гармонійного співіснування в сучасному багатокультурному світі. Загалом, якісна освіта є важливою не лише для особистого розвитку кожної людини, але й для загального прогресу нації та побудови стабільного, розвинутого суспільства, що здатне адаптуватися до сучасних викликів та змін у світі.

Також слід відзначити, що охорона здоров'я також відіграє важливу роль у забезпеченні добробуту громадян та сприяє стабільності та прогресу суспільства. Доступ до якісних медичних послуг є життєво необхідним для підтримки фізичного та психічного здоров'я населення, і це має безпосереднє вплив на якість життя кожної людини. Медична допомога не тільки лікує хвороби, але й сприяє їхньому попередженню, ранньому виявленню та ефективному лікуванню. Ефективні системи охорони здоров'я допомагають знизити соціальні витрати. Правильно організована медична система сприяє ранньому відновленню пацієнтів, що дозволяє їм швидше повертатися до роботи та активного життя [157, с. 141-143]. Це зменшує відсутність на роботі та підвищує продуктивність праці, що, в свою чергу, сприяє економічному зростанню суспільства.

Додатково, охорона здоров'я має соціальний аспект, оскільки вона допомагає підтримувати сімейні структури та сприяє соціальній стабільності. Здорові громадяни можуть бути активними членами суспільства та відігравати важливу роль у вихованні та навчанні наступних поколінь. Загалом, охорона здоров'я відіграє критично важливу роль у забезпеченні добробуту та життєвого комфорту громадян, а також у сприянні економічному розвитку та соціальній стабільності суспільства. Ефективна система охорони здоров'я є необхідною складовою для досягнення цих цілей.

При цьому не слід забувати про соціальний захист, який є ключовим елементом, що забезпечує підтримку та безпеку для уразливих груп населення, і

його важливість для стабільності та прогресу суспільства важко переоцінити [180, с. 36-42]. Цей аспект соціальної сфери включає в себе різноманітні програми, такі як пенсійні програми, соціальне страхування, допомогу в безробітті та інші соціальні виплати. Соціальний захист має за мету забезпечити фінансову та матеріальну підтримку тим, хто опинився в складних життєвих обставинах, таким як літні люди, люди з інвалідністю, безробітні та інші.

Ефективні системи соціального захисту грають важливу роль у зменшенні бідності та нерівності в суспільстві. Вони надають можливість людям мати доступ до необхідних ресурсів та послуг, які допомагають забезпечити основні потреби. Це важливо для створення більш справедливого суспільства, де кожна людина має можливість жити гідно та безпечно, незалежно від свого соціального статусу чи матеріального стану. Крім того, соціальний захист сприяє соціальній стабільності, оскільки він допомагає уникнути економічних та соціальних криз. Відсутність адекватної соціальної підтримки може призвести до невдоволеності та соціальних конфліктів.

Таким чином, ефективний соціальний захист створює умови для мирного та стабільного суспільства, де кожен громадянин відчуває підтримку та безпеку. Загалом, соціальний захист є важливим інструментом для забезпечення соціальної справедливості та підтримки уразливих груп населення. Ефективні системи соціального захисту грають критичну роль у створенні справедливого, стабільного та прогресивного суспільства.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що культура відіграє важливу роль у збереженні національної ідентичності та сприянні різноманітності, і її вплив на стабільність та прогрес суспільства важко переоцінити. Культурна різноманітність визначає багатство та унікальність кожної нації, і підтримка культурних цінностей та ідентичності є необхідною для зміцнення соціальної згуртованості. Збереження та підтримка культурних цінностей та ідентичності важливі для створення почуття належності та приналежності до конкретної спільноти чи нації [189]. Це сприяє

формуванню єдності та підтримує соціальну стабільність, оскільки люди, які ділять спільні культурні цінності, мають більше шансів на спільну роботу та співпрацю.

Окрім того, культурна спадщина є важливим аспектом ідентичності кожної нації. Збереження та передача традицій, мистецтва та історії має велике значення для наступних поколінь і для збереження культурної спадщини. Це робить суспільство більш освіченим та культурно насиченим, сприяючи розширенню горизонтів та розумінню різноманітності. Загалом, культура є ключовим компонентом стабільності та прогресу суспільства, оскільки вона сприяє збереженню ідентичності, розмаїттю та культурній спадщині. Підтримка і розвиток культурних аспектів є необхідними для створення багатошарового та багатокультурного суспільства, яке здатне адаптуватися до сучасних викликів та рухатися вперед.

Особливу увагу слід приділити урядам та неурядовим організаціям, які відіграють надзвичайно важливу роль у розвитку та підтримці цих аспектів соціальної сфери, і їх спільна діяльність сприяє забезпеченню стабільності та прогресу суспільства. Вони виступають ініціаторами та виконавцями політик, спрямованих на покращення якості життя громадян. Один з головних напрямків цієї роботи – інвестиції в освіту та охорону здоров'я. Уряди сприяють доступності та якості освітніх закладів, розробляють програми підвищення кваліфікації вчителів та стимулюють наукові дослідження [199, с. 36-39]. Це допомагає забезпечити населення необхідними знаннями та навичками. Охорона здоров'я також важлива, і уряди забезпечують доступ до медичних послуг, включаючи профілактичну допомогу та лікування.

Крім того, уряди та неурядові організації розробляють та реалізують соціальні програми для підтримки уразливих груп населення, таких як діти, літні громадяни, інваліди та безробітні. Ці програми надають фінансову допомогу та інші ресурси тим, хто потребує. Культурні ініціативи також знаходять підтримку від урядів та неурядових організацій. Вони фінансують проекти, спрямовані на

збереження та розвиток культурної спадщини, підтримку мистецтва та культурних заходів. Це сприяє розкриттю та висвітленню культурних особливостей різних національних та етнічних груп.

Загалом, спільна робота урядів та неурядових організацій у напрямках освіти, охорони здоров'я, соціальної підтримки та культурних ініціатив є важливою для забезпечення стабільності та розвитку суспільства. Вони спільно створюють умови для покращення якості життя громадян та зміцнення соціального капіталу, що сприяє створенню більш справедливого та гармонійного суспільства. Однак, існують виклики, пов'язані з забезпеченням інклюзивності та рівності у соціальній сфері. Це включає подолання бар'єрів доступу до освіти та медичних послуг, а також забезпечення рівних можливостей для всіх членів суспільства. Впровадження інклюзивних політик та програм є ключовим для досягнення більш справедливого та розвиненого суспільства.

Доцільно, далі загострити свою увагу на те, що інформаційна безпека стосується захисту інформаційних систем та даних від несанкціонованих дій, які можуть призвести до їх втрати, зловживань або неправомірного доступу. У сучасному цифровому світі, де велика частина комунікацій та бізнес-операцій здійснюється онлайн, інформаційна безпека стає критично важливою для забезпечення стабільності та довіри в суспільстві. Цифрові технології і Інтернет проникають у всі аспекти нашого життя, від фінансових транзакцій та медичних записів до особистих повідомлень та соціальних мереж [205]. В умовах такої цифрової залежності безпека інформації стає важливою складовою для захисту приватності, фінансового благополуччя та національної безпеки.

Не тільки уряди, але й приватні компанії та окремі громадяни несуть велику відповідальність за забезпечення інформаційної безпеки в сучасному цифровому світі. Це означає, що кожен учасник цифрового простору має бути обізнаним і підготовленим до протидії різноманітним кіберзагрозам, таким як хакерські атаки, віруси, фішинг та інші форми кіберзлочинності. Приватні компанії повинні

інвестувати в надійні технології безпеки, розробляти ефективні політики та процедури захисту даних, а також регулярно проводити навчання своїх працівників з питань кібербезпеки.

Окремі громадяни також мають велике значення в підтримці інформаційної безпеки. Освіта та постійне навчання щодо найкращих практик цифрової гігієни, таких як використання складних паролів, регулярне оновлення програмного забезпечення, обережність при роботі з електронною поштою та соціальними мережами, є ключовими для мінімізації ризиків витоку даних та інших кібератак.

Ураховуючи, що загрози в інформаційному просторі постійно зростають і еволюціонують, інформаційна безпека вимагає неперервної уваги, адаптації та вдосконалення. Це включає розвиток нових технологій захисту, підвищення обізнаності про нові види кіберзагроз та постійне оновлення існуючих систем безпеки [155, с. 93-97]. Спільні зусилля урядів, приватного сектору та громадян є ключовими для створення міцної та безпечної цифрової екосистеми.

Так, доречно відмітити, що основними загрозами для інформаційної безпеки є кібератаки, дезінформація та витік даних, і ці загрози можуть мати серйозні наслідки для суспільства та його стабільності. Кібератаки є однією з найбільших загроз у цифровому віці. Вони можуть бути спрямовані на знищення або викрадення конфіденційної інформації, порушення роботи інформаційних систем, а також наширокий спектр інших цілей, включаючи інфраструктурні об'єкти та політичні інституції. Кібератаки можуть призвести до значних економічних втрат та порушення нормального функціонування суспільства.

Дезінформація, яка поширюється через інтернет, є ще однією серйозною загрозою для інформаційної безпеки. Вона може мати на меті маніпуляцію громадською думкою, формування брехливих переконань та втручання у політичні та громадські процеси. Дезінформація може створювати конфлікти та роз'єднання в суспільстві, а також підривати довіру до медіа та інших інформаційних джерел. Витік даних, в свою чергу, відбувається, коли конфіденційна інформація стає

доступною неуповноваженим особам [212]. Це може призвести до фінансових втрат, порушення приватності та інших негативних наслідків для індивідів і організацій. Витік даних може також використовуватися для шантажу та зловживання інформацією.

Враховуючи це все, можна констатувати, що загрози інформаційної безпеки потребують постійного моніторингу та заходів зі збереження та захисту інформації. Для забезпечення стабільності та прогресу суспільства важливо розробляти стратегії та політики, спрямовані на запобігання цим загрозам та відповідне реагування на них.

Варто звернути увагу на те, що роль держави та приватного сектора в забезпеченні інформаційної безпеки є надзвичайно важливою, і вони взаємодіють, щоб забезпечити стабільність та захист інформаційного простору. Держава, з одного боку, має відігравати активну роль у захисті інформаційної безпеки свого населення та національних інтересів. Це включає розробку та впровадження законодавства, яке регулює інформаційну безпеку, а також створення політик та стратегій, що визначають основні напрямки заходів у цій сфері. Держава повинна також мати механізми для реагування на кібератаки та інші інформаційні загрози, а також співпрацювати з іншими країнами та міжнародними організаціями для спільної боротьби з глобальними кіберзагрозами.

З іншого боку, приватний сектор має великий вплив на інформаційну безпеку, оскільки більшість інформаційних технологій розробляються та управляються приватними компаніями. Бізнеси повинні впроваджувати власні політики та процедури інформаційної безпеки, а також забезпечувати захист даних своїх клієнтів та користувачів. Вони також можуть співпрацювати з урядом у сфері інформаційної безпеки та спільно реагувати на загрози.

Співпраця між державою та приватним сектором важлива для ефективного захисту інформаційної безпеки. Вони можуть обмінюватися інформацією про потенційні загрози, спільно розробляти стандарти та норми безпеки, а також

проводити навчальні заходи для підвищення обізнаності та навичок у сфері інформаційної безпеки [221]. Загальні зусилля держави та приватного сектора є ключовим чинником для забезпечення стійкості та надійності інформаційних систем у сучасному світі.

Неможливо не зазначити, що інтеграція соціальної сфери та інформаційної безпеки є критично важливою для забезпечення сучасного розвитку національної безпеки. Ця взаємодія має ключовий вплив на формування стабільного та безпечного суспільства. Спільність між соціальним розвитком та заходами інформаційної безпеки базується на розумінні, що сильна соціальна сфера сприяє формуванню обізнаного та відповідального суспільства. Громадяни, які мають доступ до якісної освіти, охорони здоров'я та соціального захисту, краще розуміють потенційні загрози інформаційної безпеки та мають навички захисту від них. Таке суспільство може бути більш відповідальним у використанні інформації та більш відчутливим до дезінформації.

З іншого боку, надійна інформаційна безпека захищає соціальну інфраструктуру від цифрових загроз, що сприяє соціальному добробуту. Наприклад, ефективна захист інформаційних систем у сфері охорони здоров'я може запобігти втраті медичних даних та забезпечити надійну медичну допомогу. Захищені освітні інформаційні ресурси допомагають забезпечити неперервний доступ до освіти навіть під час кібератак або інших загроз.

Приклади успішної інтеграції обох сфер у політиках та практиках включають розробку освітніх програм, спрямованих на підвищення рівня кіберграмотності серед населення. Такі програми можуть навчати громадянам навичкам захисту особистих даних та виявлення дезінформації. Також важливо розвивати політики, які одночасно сприяють розвитку соціальної сфери та покращенню систем інформаційної безпеки.

Рекомендації для ефективної взаємодії соціальної сфери та інформаційної безпеки включають створення інтегрованих підходів у сфері законодавства,

інвестицій у соціальну інфраструктуру та технології, а також розробку спільних програм між різними урядовими та неурядовими організаціями. Важливо пам'ятати, що взаємодія цих двох сфер є фундаментальною для створення стабільного та безпечного суспільства в епоху цифрової трансформації.

Для наочного представлення цієї інтеграції, особливо в контексті ширшої системи національної безпеки, нижче наведено структурно-функціональну модель (див. 3.2.). Ця модель ілюструє, як різні аспекти соціальної сфери та інформаційної безпеки взаємопов'язані та взаємодіють у рамках загальної системи національної безпеки.

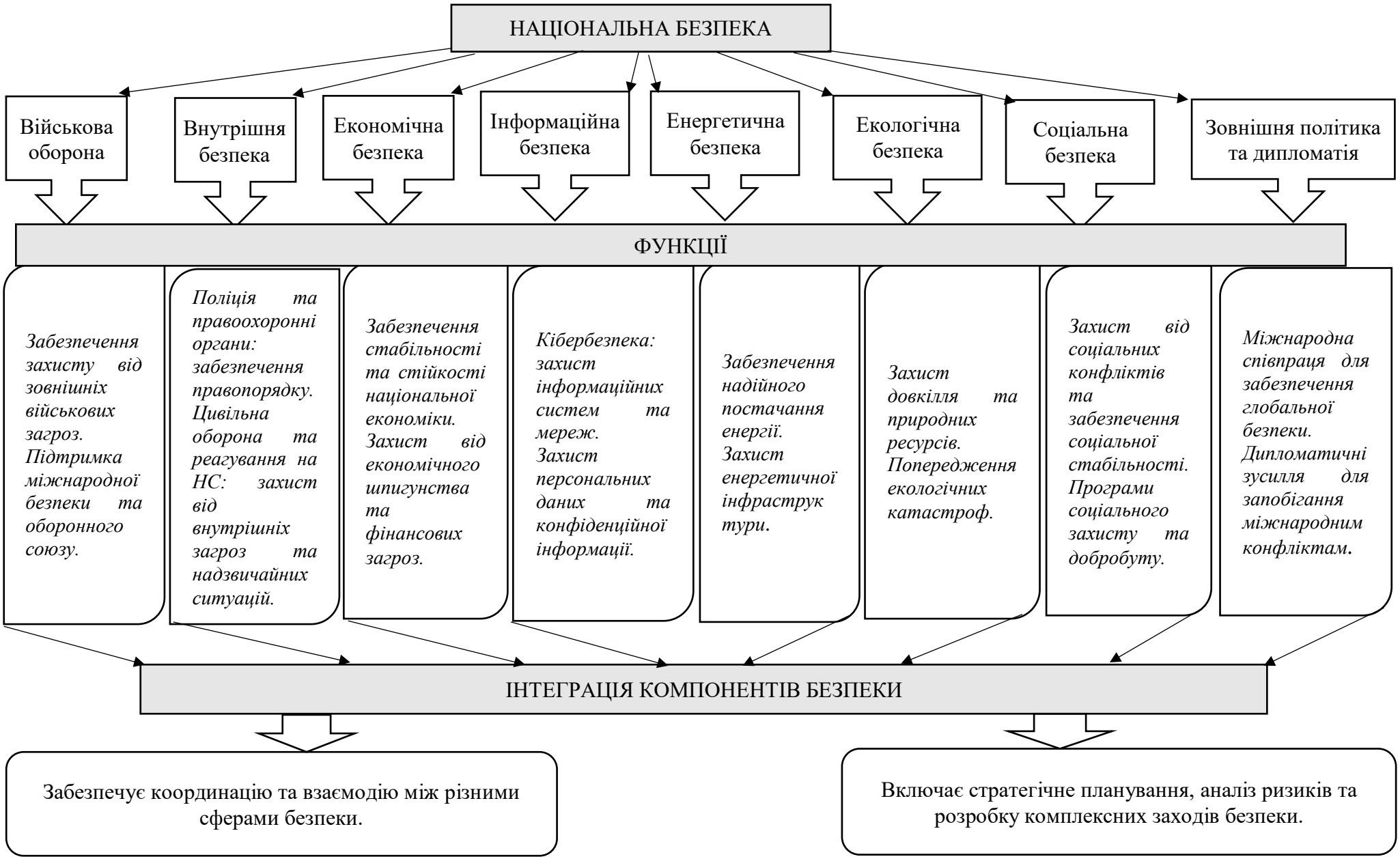

Рис. 3.2. Структурно-функціональна модель національної безпеки, *авторська розробка.*

Після розгляду структурно-функціональної моделі розвитку національної безпеки, стає зрозумілим, наскільки важливим є комплексний та інтегрований підхід до забезпечення безпеки держави. Ця модель підкреслює необхідність злагодженої роботи між різними аспектами безпеки – від соціального розвитку до інформаційної безпеки – для створення ефективної системи, яка забезпечує стабільність та захист на всіх рівнях. Розуміння та впровадження цієї моделі є ключовими для розробки стратегій, які ефективно відповідають на сучасні виклики, з якими стикається національна безпека, та для забезпечення довготривалого розвитку та благополуччя суспільства.

Враховуючи вищезазначене, можна вважати, що розвиток соціальної сфери, який охоплює освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, та культурне розвиток, є фундаментальним для забезпечення якості життя громадян. Інформаційна безпека, з іншого боку, захищає критично важливі інформаційні активи та системи від різноманітних кіберзагроз. Ефективна взаємодія між цими сферами є ключем до забезпечення комплексної безпеки суспільства. Ці дві сфери разом формують основу для стійкого розвитку, де соціальний прогрес та технологічна безпека ідуть рука об руку. Сильна соціальна сфера забезпечує освічене та здорове населення, тоді як надійна інформаційна безпека гарантує захист від сучасних кіберзагроз.

Для подальшого розвитку та ефективної інтеграції цих сфер, рекомендується зосередитися на дослідженнях, які вивчають нові загрози та виклики у цифровому світі, а також розробляють інноваційні стратегії соціального розвитку. Важливо також акцентувати увагу на розвитку політик та програм, які сприяють збалансованому зростанню обох сфер, враховуючи змінні глобальні умови.

3.4 Міжнародна співпраця та інтеграція в міжнародні структури

У сучасному світі міжнародна співпраця та інтеграція мають величезне значення. Глобалізація, швидкий розвиток технологій, зростання міграційних потоків та інші фактори змушують країни та регіони шукати спільні рішення для вирішення численних сучасних викликів і завдань. Міжнародна співпраця та інтеграція стали невід'ємною частиною глобального політичного, економічного та культурного ландшафту.

Значення міжнародної співпраці полягає в тому, що вона дозволяє країнам об'єднуватися для спільного вирішення складних проблем, таких як зміна клімату, боротьба з тероризмом, економічний розвиток та забезпечення миру та стабільності. Це дає можливість обмінюватися ресурсами, знаннями та технологіями, що сприяє загальному підвищенню рівня життя і покращенню умов для людей у всьому світі.

Варто звернути увагу на те, що міжнародна співпраця є невід'ємною частиною сучасного світу, де країни та регіони об'єднують зусилля для вирішення спільних проблем та досягнення спільних цілей. Основи цієї співпраці визначаються рядом ключових принципів і механізмів, які сприяють її функціонуванню і розвитку.

Першою основою міжнародної співпраці є усвідомлення країнами своєї взаємозалежності. В сучасному світі дії однієї країни мають вплив на інші, і ця взаємозалежність створює необхідність спільного реагування на глобальні виклики. Для встановлення правил та норм у міжнародних відносинах використовується система міжнародного права. Міжнародне право включає в себе договори, угоди та конвенції, які регулюють поведінку країн у міжнародних відносинах і забезпечують вирішення спорів [55, с. 21].

Дипломатичні відносини та переговори становлять ще один важливий аспект міжнародної співпраці. Держави використовують дипломатію для вирішення спорів, встановлення взаєморозуміння та ведення переговорів щодо спільних цілей.

Міжнародні організації, такі як Організація об'єднаних націй та Всесвітня торговельна організація, об'єднують країни для спільних дій та розв'язання глобальних проблем. Ці організації створюють форуми для обговорення та координації міжнародних питань.

Економічна співпраця, така як торговельні угоди та економічна інтеграція, сприяє зростанню торгівлі, інвестиціям та розвитку. Вона допомагає зменшити торговельні бар'єри та сприяє розвитку країн. Зрештою, гуманітарна допомога грає важливу роль у міжнародній співпраці, надаючи допомогу в разі природних катастроф, конфліктів або гуманітарних криз. Це демонструє готовність країн допомагати один одному у складних ситуаціях.

Отже, основи міжнародної співпраці включають в себе взаємозалежність, міжнародне право, дипломатію, міжнародні організації, економічну співпрацю та гуманітарну допомогу, і ці аспекти допомагають країнам спільно розв'язувати проблеми та досягати спільних цілей у світі, який стає все більш взаємопов'язаним.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що інтеграція країн у міжнародні структури є важливим аспектом міжнародної співпраці, де країни об'єднують свої ресурси та зусилля для досягнення спільних цілей та зміцнення взаємодії. Процеси інтеграції включають у себе створення об'єднаних структур та механізмів співпраці між країнами, і розглядаються у контексті таких міжнародних організацій, як ЄС, НАТО, ООН та інших.

Цілком логічно відзначити, що нтеграція України у міжнародні структури, такі як Європейський союз, передбачає створення тісних політичних та економічних зв'язків між країною та її партнерами. Основною метою цього процесу є підвищення рівня життя громадян, забезпечення стабільності та безпеки в регіоні та розвиток економіки. Глибока інтеграція, така як та, що існує в ЄС, передбачає створення спільного ринку, де товари та послуги можуть вільно циркулювати між країнами-членами, що сприяє економічному зростанню та збільшенню конкурентоспроможності [75, с. 118-124]. Також важливим елементом інтеграції є

впровадження спільної валюти, як у випадку євро, що спрощує торгівлю та фінансові операції між країнами.

Поміж іншими аспектами глибокої інтеграції важливим є розроблення та впровадження спільних політик, зокрема у сферах торгівлі, конкуренції та імміграції. Це дозволяє країнам-членам працювати разом над вирішенням загальних питань та досягати спільних цілей. ЄС став прикладом такого підходу, де країни-члени делегують певні повноваження та суверенітет на користь спільних органів управління, які визначають політику та стандарти для всього союзу.

Такий рівень інтеграції вимагає від країни-кандидата значного зобов'язання та готовності до адаптації, але водночас відкриває широкі можливості для спільного розвитку та співпраці. Україна, прагнучи до інтеграції у подібні міжнародні структури, повинна бути готовою до викликів та можливостей, які цей шлях може принести.

Неможливо не зазначити, що НАТО відображає важливий аспект інтеграції, а саме військову інтеграцію, де країни-члени взаємно зобов'язані надавати взаємну оборону у разі агресії на будь-яку з них. Ця форма інтеграції має свої особливості та вимоги, спрямовані на забезпечення безпеки та стабільності у регіоні та за його межами. В рамках НАТО країни-члени зобов'язуються спільно використовувати свої військові ресурси та потужності для захисту один одного у випадку військової агресії [142, с. 20]. Це включає в себе надання військової допомоги, спільне вирішення стратегічних питань та оборонних стратегій. Країни-члени НАТО практикують військову координацію, проводять спільні військові навчання та обмін інформацією, щоб забезпечити ефективну реакцію на будь-які можливі загрози.

Ця форма інтеграції покликана забезпечити високий рівень безпеки та захисту для країн-членів, а також сприяти стабільності та миру у світі. Вона вимагає від країн-членів готовності до спільної дії в найскладніших обставинах та зобов'язання дотримуватися спільних стандартів і цінностей. НАТО став прикладом ефективної військової інтеграції, яка допомагає забезпечити безпеку та оборону для своїх

країн-членів і є однією з ключових складових глобальної системи колективної безпеки.

Особливу увагу слід звернути на те, що ООН є прикладом загальної міжнародної організації, де країни співпрацюють у вирішенні різноманітних глобальних питань, ставлячи перед собою завдання забезпечення миру, стабільності та розвитку на всій планеті. ООН виконує низку важливих функцій і виступає в ролі форуму для діалогу та співпраці між різними країнами. Перш за все, ООН відіграє ключову роль у збереженні міжнародного миру та безпеки. Організація впроваджує миротворчі місії в різних конфліктних регіонах світу, сприяючи врегулюванню конфліктів та відновленню стабільності. По-друге, ООН координує гуманітарну допомогу в разі кризових ситуацій та природних лих, надаючи допомогу мільйонам людей, які потребують допомоги та захисту. По-третє, ООН сприяє розвитку та досягненню сталого розвитку на глобальному рівні. Організація встановлює міжнародні стандарти та цілі у сферах освіти, охорони здоров'я, екології та інших аспектів суспільного розвитку [154, с. 60-64].

Загалом, ООН виступає як міжнародна арена для спільного прийняття рішень та вирішення глобальних проблем. Країни-члени працюють разом для досягнення спільних цілей та забезпечення кращого майбутнього для всіх жителів планети.

В цілому, можна сказати, що міжнародні організації, відіграють ключову роль у світовій політиці та сприяють спільній співпраці країн для досягнення загальних цілей та зміцнення стабільності та миру. Принагідно звернути увагу на таблицю 3.4, яка надає огляд основних міжнародних організацій, їхніх цілей та особливостей інтеграції, і підкреслює важливість співпраці між країнами для досягнення спільних цілей у сучасному світі.

Таблиця 3.4.

Огляд міжнародних організацій та особливостей інтеграції

Міжнародна організація	*Основна мета та функції*	*Приклади країн-членів*	*Особливості інтеграції*
Європейський Союз	Підвищення рівня життя громадян,	Франція, Німеччина, Італія, Україна	Створення спільного ринку, спільна валюта

	стабільність та економічний розвиток.	(потенційний кандидат).	(євро), спільні політики і стандарти.
НАТО	Гарантування взаємної оборони та безпеки для країн-членів.	США, Канада, Норвегія, Туреччина, Україна (потенційний кандидат).	Військова інтеграція, спільна військова координація та навчання.
ООН	Збереження міжнародного миру, гуманітарна допомога, розвиток та спільні рішення.	Всі країни-члени ООН.	Об'єднання країн для прийняття міжнародних рішень та розв'язання глобальних проблем.

Розробка автора.

З таблиці 3.4. можна дійти висновку, що різні міжнародні організації мають різні цілі та функції, а також різні особливості інтеграції. Основна спільна риса цих організацій полягає в тому, що вони сприяють спільній співпраці країн для досягнення загальних цілей та зміцнення стабільності та миру в світі. Кожна з них має свої власні механізми та методи досягнення цих цілей, що відображає різноманітність підходів до міжнародної інтеграції.

Зрозуміло, що інтеграція має свої переваги, такі як підвищення економічного зростання, зменшення можливості конфліктів між країнами-учасницями, підвищення впливу на міжнародні рішення та спільне вирішення глобальних проблем. Однак вона також постає перед викликами, такими як необхідність узгодження політики та рішень між країнами, збереження національного суверенітету та вирішення різних питань, які можуть виникнути в процесі інтеграції. Усі ці аспекти відображають складний і різноманітний характер інтеграції країн у міжнародні структури, де кожен конкретний випадок може мати свої особливості і вимагати індивідуального підходу до реалізації спільних цілей і розв'язання проблем.

Необхідно зауважити, що міжнародні організації грають важливу роль у глобальній політиці, сприяючи співпраці між країнами та вирішенню різних глобальних питань. Вплив цих організацій на глобальну політику і сучасний світ в цілому може бути важливим і значущим.

Перш за все, міжнародні організації створюють форуми для діалогу та співпраці між різними країнами. Вони надають можливість країнам обговорювати спільні питання, вирішувати конфлікти та розробляти стратегії спільного дії. Організації, такі як ООН, надають можливість країнам представляти свої інтереси та діяти відповідно до міжнародних норм і стандартів [148, с. 84].

Другою важливою роллю міжнародних організацій є сприяння миру, безпеці та стабільному розвитку. Вони можуть вести миротворчу діяльність, сприяти вирішенню конфліктів, надавати гуманітарну допомогу та працювати над попередженням конфліктів. Наприклад, ООН має миротворчі місії у різних регіонах світу і спільно з міжнародними партнерами допомагає відновленню стабільності та миру [156, с. 186-190].

Міжнародні організації також сприяють розвитку та підвищенню якості життя в різних країнах. Вони можуть здійснювати програми розвитку, сприяти торгівлі та економічній інтеграції, а також працювати над розв'язанням проблем, пов'язаних зі зміною клімату, водними ресурсами та іншими важливими аспектами сталого розвитку.

Загалом, міжнародні організації створюють механізми для спільної дії країн у вирішенні глобальних проблем і забезпеченні миру, безпеки та стабільності у світі. Їх вплив і роль у сучасній глобальній політиці надзвичайно важливі, і вони продовжують виконувати свої функції у зусиллях спільної роботи країн для досягнення спільних цілей.

При цьому не слід забувати про сучасний світ переживає надзвичайно складний період, де глобальні виклики стають більш актуальними та необхідними для розв'язання, ніж будь-коли раніше. Зростаюча взаємозалежність між країнами, швидкість поширення інформації та технологічний розвиток створюють нові обставини і обумовлюють потребу в спільних зусиллях для вирішення цих проблем.

Так, доречно зазначити, що економічні кризи, які можуть виникнути в будь-якому куточку світу, мають потенціал розповсюджуватися на міжнародному рівні,

створюючи загрозу стабільності та розвитку багатьох країн. Такі кризи можуть бути спричинені різними факторами, включаючи економічні збурення, фінансові кризи, світові пандемії або глобальні торгові конфлікти. У цьому контексті спільна робота країн та міжнародних організацій стає надзвичайно важливою для стабілізації фінансових ринків та забезпечення економічного розвитку. Міжнародні організації можуть допомогти у координації заходів та політик для боротьби з кризами, а також розробці спільних стратегій для підтримки країн, що переживають економічні труднощі.

Наприклад, Міжнародний валютний фонд може надавати фінансову допомогу країнам у складних економічних ситуаціях та сприяти реформам, які спрямовані на відновлення стабільності. Також важливою є роль Всесвітньої Торговельної організації у вирішенні торгових конфліктів та забезпеченні рівних умов для міжнародної торгівлі [219]. Отже, співпраця країн та міжнародних організацій є ключовою у вирішенні економічних криз та забезпеченні стабільності та росту світової економіки.

Однак, не менш важливими є міжнародні конфлікти та напружені відносини між країнами, які становлять серйозну загрозу міжнародній стабільності та миру, і вирішення їх вимагає ретельної координації та співпраці на міжнародному рівні. Міжнародні організації та механізми співпраці грають важливу роль у забезпеченні діалогу, врегулюванні конфліктів та підтриманні миру. Перш за все, міжнародні організації можуть виступати у ролі посередників у конфліктах, сприяючи мирним переговорам та дипломатичному вирішенню суперечок. Вони можуть створювати спеціальні місії та комісії для медіації між конфліктуючими сторонами та сприяти досягненню угоди.

По-друге, міжнародні організації можуть надавати підтримку гуманітарним ініціативам у конфліктних регіонах, допомагаючи постраждалим і забезпечуючи гуманітарну допомогу. Це може включати в себе постачання медичних ресурсів, продовольства, притулку та інших необхідних ресурсів для тих, хто постраждав від

конфлікту. По-третє, міжнародні організації можуть спільно з країнами розробляти стратегії та політики для попередження конфліктів. Це може включати в себе спільні міри з роззброєння, заходи для зміцнення довіри між країнами та спільні програми розвитку, спрямовані на підвищення життєвого рівня та стабільності вразливих регіонів [217].

Отож, можна вважати, що міжнародні організації та механізми співпраці грають ключову роль у збереженні міжнародного миру та підтримці стабільності, сприяючи вирішенню конфліктів та попередженню нових напружених ситуацій.

Варто звернути увагу на те, що зміна клімату є найбільш нагальним та загрозливим глобальним викликом, з яким сучасний світ стикається. Її вплив охоплює всі сфери життя нашої планети, включаючи екологію, економіку, суспільство та здоров'я людей, і вимагає негайних та ефективних заходів для зменшення викидів парникових газів та адаптації до наслідків зміни клімату. Перш за все, зміна клімату викликає зростання температур, зміни в погодних умовах та зсуви в екосистемах, що може призвести до серйозних природних катастроф, включаючи повені, суші, лісові пожежі та інші стихійні події. Тому важливо розвивати механізми попередження та відповіді на надзвичайні ситуації для захисту населення та природи.

По-друге, зміна клімату має серйозний вплив на сільське господарство та продовольчу безпеку, збільшуючи ризики для вирощування їжі та доступу до неї. Тут міжнародні організації можуть сприяти розвитку стійких агрокультур, розробці методів адаптації до нових кліматичних умов та сприяти глобальній координації зусиль для забезпечення продовольчої безпеки. По-третє, зміна клімату вимагає негайних заходів для зменшення викидів парникових газів, що викликають глобальне потепління. Міжнародні організації можуть відігравати важливу роль у спільних зусиллях для розробки та впровадження екологічно чистих технологій, підтримки відновлюваної енергетики та створення міжнародних угод щодо зменшення викидів [222].

Зрозуміло, що зміна клімату вимагає глобального підходу та спільних зусиль для забезпечення сталого майбутнього нашої планети. Міжнародні організації мають важливу роль у координації дій та спільному вирішенні цього надзвичайно важливого завдання.

Не можна проігнорувати той момент, що пандемія COVID-19 стала важливим нагадуванням про необхідність міжнародної співпраці у галузі охорони здоров'я та боротьби з інфекційними хворобами. Ця пандемія підкреслила, що глобальні загрози здоров'ю не зупиняються на кордонах країн, і вимагають спільних заходів та координації дій між країнами та міжнародними організаціями. По-перше, міжнародні організації можуть виступати в ролі координаторів та посередників у постачанні медичних ресурсів, вакцин та медичного обладнання для країн, які потребують допомоги. Вони можуть сприяти розробці та розповсюдженню наукової інформації про віруси та методи їхнього лікування.

По-друге, міжнародна співпраця дозволяє об'єднувати зусилля для подолання пандемії та запобігання майбутнім інфекційним викликам. Міжнародні організації можуть спільно фінансувати дослідження нових вакцин та лікування, розробляти стандарти для боротьби з інфекційними хворобами та впроваджувати превентивні заходи. По-третє, глобальні загрози здоров'ю вимагають підтримки та співпраці між країнами в області обміну медичними знаннями та практиками. Міжнародні організації можуть створювати механізми для обміну досвідом у боротьбі з пандеміями та сприяти розробці національних та міжнародних планів готовності до інфекційних загроз [227].

Отже, пандемія COVID-19 наголосила на важливості міжнародної співпраці в галузі охорони здоров'я та підкреслила, що глобальні виклики здоров'ю потребують спільних зусиль та координації для ефективного реагування та запобігання майбутнім загрозам.

Таким чином, доречно підкреслити, що ці глобальні виклики вимагають не лише реакції, але і перегляду та зміни підходів до міжнародної співпраці та

інтеграції. Зростаюча обумовленість сучасного світу вимагає нових перспектив і стратегій, спрямованих на побудову більш стійкого, мирного та справедливого світу для всіх народів та майбутніх поколінь.

Враховуючи вищезазначені виклили, доцільно дал розглянуту успішні приклади інтеграції країн у міжнародні структури, які є цінними досвідченими відомостями, які допомагають зрозуміти, як країни можуть досягти спільних цілей та вигод через співпрацю та інтеграцію. Аналіз таких кейсів надає можливість вивчити політики та стратегії, які сприяли успішній інтеграції, і виділити ключові фактори, що призвели до позитивних результатів.

Один із видатних прикладів успішної інтеграції слід вважати ЄС, який створений після Другої світової війни. ЄС об'єднав країни Європи навколо спільних цілей миру, стабільності та економічного розвитку. Цей кейс відзначається глибокою економічною і політичною інтеграцією, спільною валютою (євро) та спільними політиками у галузі торгівлі та конкуренції.

Одним із ключових факторів успіху ЄС була взаємодія між країнами-членами. Вони здійснювали постійний діалог та спільно приймали рішення, спираючись на принципи демократії та взаємного поваги. Готовність до компромісів була важливим аспектом цієї співпраці, оскільки різні країни мали різні інтереси та погляди. Проте, здатність до знаходження спільних рішень і прагнення до єдності переважали над різницями.

Також, відкритість до спільних рішень та готовність до розвитку спільних політик та стандартів у галузі торгівлі та конкуренції сприяли подоланню бар'єрів для внутрішнього ринку ЄС. Це створило сприятливі умови для зростання торгівлі та економічного розвитку в регіоні. За результатами інтеграції в ЄС було досягнуто більшу стабільність, мир та економічний зріст, що робить ЄС прикладом успішної міжнародної інтеграції, який відзначається спільними цілями, взаємодією та відкритістю до спільних рішень.

Інший приклад успішної інтеграції – це НАТО, який об'єднав багато країн навколо цілі забезпечення колективної безпеки та оборони. Важливими елементами успіху були взаємна довіра, спільна оборонна стратегія та готовність надавати взаємну допомогу у випадку агресії. Взаємна довіра відігравала важливу роль у формуванні НАТО. Країни-члени альянсу довіряли один одному у питаннях безпеки та оборони, що створювало основу для спільної діяльності та координації. Взаємна довіра дозволила НАТО розвивати спільні оборонні політики та військові плани для забезпечення безпеки всіх її членів.

Спільна оборонна стратегія також була важливим фактором успіху НАТО. Країни-члени альянсу спільно визначали загрози та розробляли стратегії для їхнього запобігання чи вразливості. Ця спільна стратегія надавала членам альянсу відчуття єдності та координації у справах безпеки. Готовність надавати взаємну допомогу у випадку агресії була однією з ключових принципів НАТО. Положення статті 5 Ковентської угоди НАТО зобов'язувало країни-члени надавати допомогу іншим членам альянсу у разі атаки на них. Ця готовність до колективної оборони створювала сильний оборонний щит для всіх країн-членів та демонструвала рішучість НАТО в захисті миру та стабільності [6].

Таким чином, успіх НАТО у своєму завданні забезпечення колективної безпеки та оборони базувався на взаємній довірі, спільній оборонній стратегії та готовності надавати взаємну допомогу. Цей приклад інтеграції підкреслює важливість спільної дії та об'єднання зусиль для забезпечення безпеки та стабільності в регіоні та світі.

Враховуючи це все, можна вважати, що вивчення цих кейсів допомагає виявити, ключові фактори успіху, які включають в себе відкритість до співпраці, гнучкість у вирішенні проблем та готовність до взаємодії. Також важливо мати спільні цілі та стратегії, які відповідають потребам країн-учасниць. Дослідження цих кейсів служить важливим інструментом для розуміння та адаптації принципів та підходів, які призводять до успіху в міжнародній інтеграції.

Зважаючи на сучасну ситуацію України та її амбіції щодо інтеграції у міжнародні структури, особливо до Європейського союзу (ЄС), важливо визначити ефективні стратегії та рекомендації для країни, які сприяли б її успішній інтеграції та реалізації цілей у цьому напрямку. Україна має перед собою низку викликів та завдань, і розвиток чітких та збалансованих стратегій є ключовим елементом у досягненні її мети щодо інтеграції.

Так, доцільно наголосити на тому, що Україна повинна чітко сформулювати свої цілі інтеграції в ЄС та інші міжнародні структури. Це може включати забезпечення політичної стабільності, економічного розвитку, підвищення життєвого рівня населення та зміцнення безпеки. Україна повинна чітко визначити свої пріоритети і завдання на шляху до інтеграції, а також розробити стратегії та програми, спрямовані на досягнення цих цілей. Політична стабільність включає в себе зміцнення демократичних інститутів, правової системи та громадянського суспільства. Україна повинна продовжувати реформи у цих сферах та забезпечувати розбудову демократичних процесів. Економічний розвиток передбачає створення сприятливого інвестиційного клімату, підтримку підприємництва та розвиток інфраструктури. Україна повинна реалізовувати економічні реформи та заходи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності та сталого росту.

Підвищення життєвого рівня населення включає в себе соціальні програми, охорону здоров'я, освіту та соціальну захищеність. Україна повинна робити акцент на покращення якості життя свого населення та забезпечення доступу до якісних послуг. Зміцнення безпеки означає забезпечення обороноздатності та реагування на загрози для національної безпеки. Україна повинна продовжувати реформи у галузі оборони та безпеки та співпрацювати з міжнародними партнерами у зміцненні своєї обороноздатності [9, с. 35].

Загалом, чітко сформульовані цілі інтеграції та відповідні стратегії допоможуть Україні ефективно рухатися у напрямку євроінтеграції та досягнення своїх амбіцій у міжнародних структурах.

Також слід відзначити, що Україна повинна активно співпрацювати з Європейським союзом та іншими країнами-членами для підтримки своїх інтересів та досягнення спільних цілей. Розуміння та готовність до взаємодії з іншими країнами є ключовими факторами успіху у процесі інтеграції. Співпраця з Європейським союзом має бути побудована на взаємному довірі та відкритості. Україна повинна активно сприяти діалогу та обміну досвідом у різних сферах, включаючи політику, економіку, культуру та інші. Важливо розробляти спільні проекти та програми, які сприяють покращенню співпраці та взаєморозумінню.

Паралельно зі співпрацею з ЄС, Україна повинна розвивати партнерські відносини з іншими країнами та міжнародними організаціями, що можуть підтримувати її інтеграційні зусилля. Взаємодія з партнерами в регіоні та світі може стати додатковою підтримкою для України в досягненні її цілей. Ключовим аспектом у цьому контексті є готовність до компромісів та спільного пошуку рішень, які задовольняють інтереси всіх сторін. Україна повинна бути відкритою до діалогу та здатною до адаптації у змінних умовах міжнародної співпраці. Отже, активна співпраця з Європейським союзом та іншими міжнародними партнерами, розуміння і готовність до взаємодії є важливими аспектами для України на шляху до інтеграції та досягнення спільних цілей.

Неможливо не зазначити, що інтеграція вимагає змін у внутрішній політиці, економіці та інших галузях, і ця вимога набуває особливої ваги в контексті українського суспільства. Україна повинна бути готовою до адаптації та реформ, що можуть виникнути внаслідок інтеграції, оскільки вступ до міжнародних об'єднань і угод передбачає виконання стандартів і вимог, які можуть бути відмінні від внутрішніх. Це може включати в себе вдосконалення правової системи, реформу публічного управління, підвищення транспарентності та боротьбу з корупцією.

Зміни в економіці можуть стосуватися адаптації до нових торгових умов, створення конкурентоспроможного бізнес-середовища і підтримки малого та середнього підприємництва. Важливою складовою є інвестиції в освіту та інновації, щоб забезпечити кваліфіковану робочу силу та стійкий розвиток. В цілому, інтеграція є викликом і можливістю одночасно, який вимагає рішучих дій та реформ, щоб Україна могла успішно інтегруватися в світове співтовариство і забезпечити сталий прогрес для свого народу.

Крім того, варто відзначити, що активна дипломатична діяльність грає ключову роль у процесі інтеграції України в Європейський Союз. Для досягнення успішного інтеграційного процесу Україна повинна вести діалог та співпрацювати з країнами-членами ЄС та їхніми інституціями [24]. Один з найважливіших аспектів цієї дипломатичної роботи – це активна лобі-робота, яка передбачає встановлення тісних зв'язків з різними рівнями влади, включаючи уряди, парламенти та громадянське суспільство.

Додатково, Україна може співпрацювати з країнами ЄС у рамках спільних проектів та ініціатив у різних сферах. Це може бути спрямовано на підтримку розвитку енергетики, торгівлі, культурного обміну, наукових досліджень та технологічного співробітництва. Спільні проекти сприяють зближенню та взаємному розумінню між Україною та країнами-членами ЄС. При цьому важливо вести діалог та консультації з європейськими партнерами для вирішення спірних питань та спільного вдосконалення правил та стандартів. Такий відкритий і конструктивний діалог сприяє побудові довіри та ефективному вирішенню питань, що виникають на шляху інтеграції.

Завершуючи, дипломатичні зусилля виграють критичну роль у процесі інтеграції України в Європейський Союз. Активна дипломатична діяльність допомагає зміцнювати стосунки з країнами-членами ЄС, сприяє співпраці у різних сферах та спільному розвитку проектів. Це також допомагає забезпечити взаємне розуміння та довіру між сторонами. Для досягнення успішної інтеграції України в

ЄС важливо продовжувати ці дипломатичні зусилля та підтримувати відкритий та конструктивний діалог з європейськими партнерами. Тільки таким чином можна буде реалізувати спільні цілі та зміцнити позицію України на міжнародній арені.

При цьому не слід забувати про внутрішні інституції України, які повинні бути зміцнені та готові до впровадження політик та реформ, пов'язаних з інтеграцією. Це означає, що Україна повинна активно працювати над покращенням своєї адміністративної та правової системи, забезпечити незалежність судової влади, боротьбу з корупцією та забезпечити ефективний механізм виконання міжнародних зобов'язань. Також важливо підготувати кваліфікованих фахівців та кадри, які були б спроможні впроваджувати стандарти та норми ЄС в різних сферах економіки та суспільства. Зміцнення інституцій в Україні є ключовим фактором для успішної інтеграції та підвищення рівня життя громадян.

Особливу увагу слід звернути на те, що інтеграція не повинна призводити до втрати національного ідентитету, а навпаки, має сприяти його збереженню та підсиленню. Україна повинна зберігати свою культурну спадщину, мову, традиції та суверенітет, навіть у рамках інтеграції з Європейським Союзом. Це можливо завдяки тому, що інтеграція може сприяти обміну культурними цінностями та поглибленню культурних зв'язків між Україною та країнами-членами ЄС. Важливо, щоб Україна зберігала свою самобутність та вплив на свої культурні та громадські сфери, одночасно інтегруючись в європейську спільноту. Збереження національного ідентитету під час інтеграції вимагає збалансованого підходу, де культурний обмін та взаєморозуміння сприяють підтримці та розвитку національних цінностей та ідентичності.

Останнім, але не менш важливим, є те, що Україна, будучи членом міжнародних структур, повинна нести спільну відповідальність за вирішення глобальних викликів та підтримку світової стабільності та миру. Інтеграція України в Європейський Союз дозволяє країні активно брати участь у міжнародних діалогах та ініціативах, спрямованих на розв'язання проблем клімату, боротьбу з

тероризмом, збереження природних ресурсів та багато інших глобальних завдань. Україна може спільно з країнами-членами ЄС приймати рішення та впливати на міжнародну арену, щоб досягти спільних цілей. Це передбачає внесок в міжнародну політику, співпрацю в рамках різних міжнародних організацій та підтримку глобальних дипломатичних ініціатив.

Спільна відповідальність передбачає також взаємну підтримку та солідарність у складних ситуаціях, які можуть виникнути в сучасному світі. Важливо, щоб Україна та її європейські партнери спільно працювали над збереженням миру та забезпеченням стабільності у світі, сприяючи таким чином загальному добробуту і безпеці.

Враховуючи вищезазначені стратегії та рекомендації, Україна може розвивати ефективні міжнародні відносини, досягати своїх цілей та сприяти зміцненню міжнародної співпраці в інтересах миру та процвітання. Інтеграція у міжнародні організації, такі як Європейський союз та інші, відкриває широкі можливості для політичного, економічного та соціокультурного розвитку країни. Щоб досягти успіху в цьому процесі, необхідно визначити стратегії та підходи, які відповідають національним інтересам та сприяють співпраці з іншими країнами-партнерами. Нижче подано рис. 3.3, який розглядає ключові аспекти цього завдання та надає загальний огляд стратегій та рекомендацій для України в контексті її інтеграції у міжнародні структури.

Рис. 3.3. Стратегії та рекомендації для інтеграції України в міжнародні структури, *авторська розробка.*

У висновку можна підкреслити, що інтеграція України у міжнародні структури є важливим і складним завданням, яке вимагає уважної розробки стратегій та реалізації конкретних заходів. Незважаючи на виклики, її успіх можливий завдяки належному визначенню цілей, готовності до співпраці з іншими країнами та внутрішнім реформам. Важливо пам'ятати про збереження національного ідентитету та культурної спадщини в контексті інтеграції. Приймаючи участь у міжнародних структурах, Україна може сприяти зміцненню глобальної стабільності та миру. Головна схема та відповідні стратегії та

рекомендації можуть служити орієнтиром для досягнення цих цілей та реалізації інтеграційних планів.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі були оцінені та визначені ключові напрями політичної та військової стабілізації, розглянуто шляхи зміцнення економіки та енергетичної безпеки, а також обгрунтовано розвиток соціальної сфери та інформаційної безпеки. Крім того, було здійснено аналіз впливу міжнародної співпраці та інтеграції у міжнародні структури на політичну, економічну та соціальну стабільність, що виявило переваги та виклики цих процесів для глобального розвитку та міжнародних відносин.

1. Оцінено та визначено ключові напрями для політичної та військової стабілізації, з урахуванням сучасних глобальних викликів та складної динаміки міжнародних відносин. Під час аналізу було встановлено, що критично важливими є розвиток міцних демократичних інституцій, зміцнення верховенства права, та забезпечення активної участі громадян у політичному житті. Військова стабілізація вимагає впровадження стратегій для ефективного реагування на зовнішні та внутрішні загрози, а також участі у міжнародних миротворчих операціях для підтримки глобальної стабільності. Особливу увагу варто приділити ролі міжнародної дипломатії та співпраці у вирішенні конфліктів, просуванні мирних ініціатив та підтримці стабільності у всьому світі. Розробка багатовекторних підходів до міжнародних відносин, які включають дипломатичні зусилля, економічні санкції, та миротворчі операції, є ключовою для адаптації до швидко змінюваних умов міжнародного середовища. Це включає також залучення до міжнародних організацій, формування коаліцій для спільного реагування на

загрози, та обмін інформацією та ресурсами, що підсилює загальну ефективність глобальних зусиль з підтримки миру та безпеки.

2. Розглянуто можливі шляхи зміцнення економіки та підвищення енергетичної безпеки та оцінено їх взаємозалежність і вплив на національну та глобальну стабільність. Після аналізу можливих шляхів зміцнення економіки та підвищення енергетичної безпеки та оцінки їх впливу на національну та глобальну стабільність, стає очевидним, що успішна економічна та енергетична політика є важливою для забезпечення стійкості і безпеки. Суттєвою є взаємодія між економікою і енергетикою, яка має велике значення як для внутрішньої стабільності національної економіки, так і для її ролі на міжнародній арені. Розвиток відновлюваної енергетики, диверсифікація джерел енергії та підвищення ефективності використання енергії стають ключовими стратегічними напрямами для забезпечення енергетичної безпеки. Значущість співпраці з іншими країнами та міжнародної дипломатії у вирішенні конфліктів та зміцненні глобальної безпеки відзначається як фундаментальна для адаптації до швидкозмінного міжнародного середовища. Зроблені висновки підкреслюють необхідність розробки ефективних стратегій, які враховують економічну та енергетичну безпеку, для досягнення стабільності на національному та глобальному рівнях.

3. Обгрунтовано та узагальнено розвиток соціальної сфери та інформаційної безпеки з метою забезпечення гармонійного розвитку та стабільності суспільства. Визначено, що взаємодія цих двох сфер є ключовою для створення міцного та безпечного соціального середовища. Соціальна сфера, яка включає освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та культурний розвиток, є фундаментом для забезпечення основних потреб і прав громадян, в той час як інформаційна безпека забезпечує захист від цифрових загроз, що становлять все більшу небезпеку у сучасному світі. Така інтеграція сприяє формуванню стійкого, просвітленого та безпечного суспільства, готового до викликів сучасності та майбутнього.

4. Під час аналітичного огляду ефектів міжнародної співпраці та включення країн в міжнародні організації на їх політичну, економічну і соціальну стабільність були ідентифіковані основні плюси та мінуси цих дій для світового прогресу та взаємодій між державами. Серед позитивів можна виділити зростання міждержавного співробітництва, що сприяє політичному об'єднанню, економічному розвитку та соціальному злиттю. Це призводить до формування більш стабільних і взаємозалежних міжнародних відносин, збільшення обсягів торгівлі та інвестицій, розвитку інфраструктурних проектів і зміцнення культурного обміну між народами.

Проте, існують і складнощі, включаючи потребу в узгодженні національних політик із загальноприйнятими стандартами, розв'язанні конфліктів інтересів між країнами, а також пристосуванні до швидкозмінних умов в світовій економіці та політиці, що вимагає гнучкості, відкритості до новацій та ефективної системи вирішення конфліктів. Загалом, цей аналіз підкреслює фундаментальну важливість міжнародного співробітництва та інтеграційних процесів для забезпечення стабільності, розвитку та мирного співіснування у сучасному світі, незважаючи на наявні складнощі та проблеми.

ВИСНОВКИ

У цьому дисертаційному дослідженні запропоновано вирішення наукового завдання, що полягає в комплексному аналізі еволюції поняття національної безпеки, вивченні її ролі у зміцненні суверенітету держав, а також розробці стратегій для забезпечення національної стабільності та безпеки, враховуючи сучасні виклики та загрози в Україні та світі.

1. Досліджено еволюцію поняття національної безпеки в історії, з метою виявлення ключових етапів її розвитку та зміни парадигм, які відбувалися під впливом глобальних політичних, соціальних та технологічних змін. В ході дослідження виявлено, що ця концепція піддавалася значним змінам та розширенню з плином часу. Вона поступово перетворювалася з військового аспекту на більш інтегровану та комплексну, включаючи економічні, екологічні, соціальні та кібернетичні складові. Зміни в глобальних викликах, таких як зміна клімату, пандемії та економічні кризи, підкреслили необхідність більш інтегрованого та глобального підходу до національної безпеки. У сучасному світі важливою стала співпраця між державами та міжнародними організаціями для вирішення глобальних проблем та забезпечення колективної безпеки. Ця дослідницька робота сприяє кращому розумінню історичного контексту та еволюції поняття національної безпеки, що важливо для подальших досліджень та розробки стратегій у сфері національної безпеки.

2. Здійснено аналіз основних аспектів сучасних підходів до національної безпеки, з метою визначення комплексного розуміння цієї концепції, що охоплює широкий спектр аспектів життєдіяльності держави та суспільства. У ході аналізу основних аспектів сучасних підходів до національної безпеки було зосереджено увагу на важливості комплексного розуміння безпеки, яке охоплює не тільки традиційні військові та політичні аспекти, але й соціальне благополуччя, економічну стабільність, збереження культурних та громадянських цінностей. Було визначено, що національна безпека є багатогранним поняттям, яке враховує

різноманітні аспекти життя держави та її громадян, включаючи особистісну, державну, громадську, техногенну, екологічну, економічну, енергетичну, інформаційну та кібербезпеку. Також було підкреслено роль різних державних і недержавних організацій у забезпеченні національної безпеки. Важливість адаптації до змінюваних умов сучасного світу та необхідність постійного оновлення стратегій та методів забезпечення безпеки для відповіді на нові виклики була визначена як ключовий елемент у забезпеченні стійкої та ефективної системи національної безпеки.

3. Вивчено роль національної безпеки у забезпеченні та зміцненні суверенітету держави, з метою оцінки її впливу на стабільність і незалежність національної держави в умовах глобальних викликів. Визначено, що національна безпека відіграє вирішальну роль у забезпеченні стабільності та незалежності держави. Виявлено, що ефективне управління національною безпекою вимагає не лише захисту від зовнішніх загроз, але й внутрішнього розвитку, що включає економічну стабільність, політичну злагоду та соціальне благополуччя. Також було підкреслено, що сучасні глобальні виклики, як-от кіберзагрози, економічні кризи та міжнародний тероризм, вимагають глобального підходу та міждержавної співпраці. Встановлено, що гнучкість, адаптивність та інноваційність у стратегіях національної безпеки є ключовими для ефективного відповіді на ці виклики. Висновки дослідження також вказують на необхідність безперервного оновлення та модернізації систем національної безпеки, щоб вони відповідали зростаючим та динамічним вимогам сучасного світу.

4. Проведено аналіз та систематизовано внутрішні та зовнішні виклики національній безпеці України, з метою розробки комплексної стратегії, яка б враховувала специфіку українського контексту та дозволила б ефективно реагувати на широкий спектр потенційних загроз. В ході аналізу виявлено, що Україна зіткнулася з рядом серйозних внутрішніх та зовнішніх викликів, які вимагають комплексного підходу та координованих дій для забезпечення національної безпеки

та стабільності. Внутрішні виклики охоплюють політичну нестабільність, економічні проблеми, соціальні напруження, кібербезпеку, та внутрішній громадянський конфлікт. Зокрема, політична нестабільність створює невизначеність, що негативно впливає на економічне середовище. Економічні проблеми, такі як висока зовнішня заборгованість та інфляція, підривають економічний розвиток. Соціальні напруження, включаючи демографічні зміни та міграцію, впливають на соціальну згуртованість. Зростання кіберзагроз також становить серйозний ризик для безпеки. Зовнішні виклики включають геополітичні напруження, міжнародні конфлікти, економічні санкції, та міжнародний тероризм. Україна знаходиться на перетині важливих геополітичних інтересів, що вимагає активної зовнішньополітичної діяльності та дипломатії. Для ефективного протидії цим викликам Україні необхідно прийняти комплексні заходи, які охоплюють політичну стабілізацію, економічний розвиток, соціальну підтримку, кібербезпеку, а також активну зовнішньополітичну діяльність та міжнародну інтеграцію. Розвиток демократії, боротьба з корупцією, стимулювання інвестицій, підтримка малого та середнього бізнесу, а також співпраця з міжнародними організаціями, включаючи ЄС та НАТО, є ключовими елементами цієї стратегії.

5. Систематизовано та оцінено існуючі стратегії національної безпеки, для визначення їх ефективності у відповіді на сучасні виклики та ідентифікації потреби в їх адаптації до змінюваних умов. В результаті цього аналізу виявлено, що стратегії національної безпеки України ефективно адаптуються до змінних геополітичних та внутрішніх умов, забезпечуючи стійкість у ключових сферах оборони, економіки, соціального захисту та кібербезпеки. Водночас, ідентифіковано потребу у подальшому підвищенні гнучкості та реагуванні на нові виклики, що вимагає постійного перегляду та оновлення стратегічних документів. Загалом, проведене дослідження підкреслює важливість комплексного підходу до національної безпеки, враховуючи широкий спектр внутрішніх та міжнародних факторів, що впливають на стабільність країни.

6. Досліджено ідентифіковані сценарії можливих загроз національній безпеці, з метою розробки гнучких і ефективних стратегій реагування, які можуть адаптуватися до широкого спектру потенційних викликів. Дослідження показало, що ідентифіковані сценарії загроз охоплюють широкий спектр викликів, включаючи військові конфлікти, терористичні акти, кібератаки, економічні кризи, політичні нестабільності та природні катастрофи. Кожен з цих сценаріїв має унікальний вплив на національну безпеку, вимагаючи специфічних стратегій реагування та адаптації. Виявлено, що ефективність стратегій залежить від гнучкості, швидкості реагування та здатності адаптуватися до змінних умов. Наголошено на необхідності інтегрованого підходу, який поєднує національні зусилля з міжнародною співпрацею, забезпечуючи комплексний захист від різних видів загроз. Також важливим є постійне оновлення та модернізація заходів безпеки, щоб відповідати сучасним викликам. Результати дослідження сприяють глибшому розумінню потенційних загроз та зміцненню стратегічного планування в сфері національної безпеки.

7. Вивчено стратегічне планування національної безпеки, з метою виявлення ефективних практик і методологій, які забезпечують стійкість і гнучкість у відповідях на різноманітні загрози. Виявлено, що в рамках вивчення стратегічного планування національної безпеки ключовими є адаптація до швидкозмінних міжнародних умов, інтеграція різноманітних галузевих та регіональних підходів, та активний моніторинг зовнішніх і внутрішніх загроз. Розроблені стратегії, які охоплюють посилення оборонних спроможностей, кібербезпеки, економічної стабільності та політичної резилієнтності, спрямовані на ефективне вирішення широкого спектру сучасних геополітичних викликів.

8. Оцінено та визначено ключові напрями для політичної та військової стабілізації, враховуючи сучасні виклики та динаміку міжнародних відносин, з метою забезпечення комплексної безпеки та стабільності національної держави. В ході оцінки було виявлено, що для ефективної політичної стабілізації необхідна

консолідація демократичних інститутів, забезпечення верховенства права, та активна громадянська участь, що передбачає залучення громадян до політичного процесу та зміцнення громадської довіри до уряду. У військовій сфері ключовими аспектами є розвиток стратегій, що гарантують готовність до відповіді на зовнішні загрози, у тому числі через модернізацію військових можливостей та співпрацю з міжнародними партнерами, а також активна участь у міжнародних миротворчих місіях та ініціативах. Також наголошено на важливості міжнародної співпраці та дипломатії у вирішенні міжнародних конфліктів, зміцненні глобальної безпеки та підтримці стабільності в різних регіонах. Це включає дипломатичні зусилля для вирішення конфліктів, розробку спільних міжнародних стратегій для реагування на кризи та забезпечення глобальної стабільності, а також залучення міжнародних організацій та коаліцій у спільні зусилля. Такий підхід допомагає країнам адаптуватися до швидкозмінних умов у глобальному середовищі, забезпечуючи при цьому мир та безпеку на регіональному та міжнародному рівнях.

9. Розглянуто можливі шляхи зміцнення економіки та підвищення енергетичної безпеки, а також оцінено їх взаємозалежність і вплив на національну та глобальну стабільність, з метою ідентифікації стратегій, що сприятимуть забезпеченню економічного росту та енергетичної незалежності. Після розгляду можливих шляхів зміцнення економіки та підвищення енергетичної безпеки та проведення оцінки їх взаємозалежності і впливу на національну та глобальну стабільність, виявлено, що успішна економічна та енергетична політика є незаперечно важливою для забезпечення стійкості та безпеки. Справжнім фактором є взаємодія між економікою і енергетикою, яка має значення як для внутрішньої стабільності національної економіки, так і для впливу на міжнародну сцену. Розвиток відновлюваної енергетики, диверсифікація джерел енергії та підвищення ефективності використання енергії стають ключовими стратегічними напрямками для забезпечення енергетичної безпеки. Значущість співпраці з іншими країнами та міжнародної дипломатії вирішуванні конфліктів та зміцненні глобальної безпеки

відзначається як фундаментальна для адаптації до швидкозмінного міжнародного середовища. Зроблені висновки підкреслюють необхідність налагодження ефективних стратегій, що враховують економічну та енергетичну безпеку, для досягнення стабільності як на національному, так і на глобальному рівні.

10. Обгрунтовано та узагальнено розвиток соціальної сфери та інформаційної безпеки, з метою виявлення способів підвищення якості життя громадян та забезпечення захисту інформаційного простору від сучасних загроз. З'ясовано, що ефективне функціонування соціальної сфери, яке включає такі важливі компоненти, як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, та культурний розвиток, є невід'ємним для задоволення основних потреб громадян, підвищення їхньої якості життя та сприяння соціальній рівності. З іншого боку, інформаційна безпека відіграє критичну роль у захисті приватності, даних та інформаційних систем від зростаючих кіберзагроз та дезінформації, що можуть підривати як приватну безпеку громадян, так і стабільність державних структур. Особливу увагу слід приділити забезпеченню безпеки в цифровому просторі, оскільки технологічний розвиток і зростання залежності від цифрових технологій збільшують потенційні ризики. Також визначено, що взаємодія між соціальною сферою та інформаційною безпекою не тільки сприяє зміцненню кожної з цих сфер окремо, але й створює синергію, яка сприяє більш ефективному вирішенню сучасних викликів та підготовці до майбутніх змін. Тому розвиток інтегрованих стратегій, які враховують обидві ці сфери, є необхідним для побудови стійкого, безпечного та гармонійного суспільства.

11. Проведено аналіз впливу міжнародної співпраці та інтеграції у міжнародні структури на політичну, економічну, та соціальну стабільність країн, з метою визначення їх ролі у формуванні глобальної стабільності та безпеки. У ході проведеного аналізу впливу міжнародної співпраці та інтеграції у міжнародні структури на політичну, економічну та соціальну стабільність країн було визначено ключові переваги та виклики цих процесів для глобального розвитку та

міжнародних відносин. Переваги включають підвищення міжнародного співробітництва, яке сприяє політичній консолідації, економічному зростанню та соціальній інтеграції. Це веде до створення стабільніших та взаємозалежних міжнародних відносин, збільшення торгівлі та інвестицій, розвитку інфраструктури та зміцнення міжкультурного обміну. Водночас, існують виклики, такі як необхідність гармонізації національних політик з міжнародними стандартами, вирішення конфліктів інтересів між країнами, а також адаптація до швидких змін у глобальному економічному та політичному ландшафті. Це вимагає гнучкості, відкритості до змін, а також ефективного механізму вирішення спорів. В цілому, аналіз підкреслює, що міжнародна співпраця та інтеграція є критично важливими для забезпечення стабільності, прогресу та миру в сучасному світі, незважаючи на існуючі виклики та складності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов, В. І., Ситник, Г. П., Смолянюк, В. Ф. та ін. Глобальна та національна безпека. за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 2016. 784 с.
2. Андреєв С. О. Цивільний захист як напрям державної політики з питань національної безпеки: аналіз законодавчих новацій. Стратегічні пріоритети. Вип. № 4. С. 24-28.
3. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія; наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с. URL: http://idpnan.org.ua/files/antonov-v.o.-konstitutsiyno-pravovi-zasadi-natsionalnoyi-bezpeki-ukrayini-_d_.pdf
4. Антонов В. О. Поняття та зміст системи національної безпеки. *Держава і право*. Вип. № 48. 2010 С. 137-144.
5. Бабій Ю. Удосконалення декомпозиції загроз і небезпек національній безпеці держави у прикордонній сфері. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Вип. № 4 (70). 2016. С. 185-196. URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znpnapv_vtn_2016_4_18.pdf
6. Балан М. І. Планування і прогнозування як необхідні умови безпекової діяльності. Державне управління. *Інвестиції: практика та досвід.* № 6/2019. С. 144-148. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/6_2019/28.pdf
7. Бандурка О. М. Економічна безпека України: виклики та загрози. *Економічна безпека держави в контексті національних інтересів.* 2021. С. 16-18. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cd2f61e9-e400-4620-ba77-88258f1b3384/content

8. Барицька В. Г. Проблеми реформування систему прогнозування та планування соціальноекономічного розвитку держави. *Фінансовий простір*. Вип. №2 (2). 2011. С. 80-82.

9. Беззубов Д. О. Проблеми теорії публічного адміністрування в сфері забезпечення національної безпеки. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. *Серія: Право.* Вип. № 5. 2018. С. 42.

10. Бережна К. Принципи організації та функціонування інститутів влади в Європейському Союзі та Україні: порівняльно-правовий аналіз. Київ: ЗНУ, 2017. 405 с.

11. Бігун У. В., Охріменко О. О. Стратегія енергетичної безпеки України: виклики та можливості. *Молодий вчений*. Вип. № 2 (17). 2015. С. 89-92.

12. Білий В. І., Михальчук В. М. Основні напрями забезпечення національної безпеки держави. Державне управління. *Інвестиції: практика та досвід.* № 17/2021. С. 92-98. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2021/17.pdf

13. Білий Ю. М. Загрози фінансовій безпеці України: смисловий простір державно-управлінського змісту та класифікація. *Інвестиції: практика та досвід*. Вип. № 17. 2018. С. 120-123.

14. Білий Ю. М. Концептуальні засади розробки та впровадження у державно-управлінську практику паспортів загроз фінансовій безпеці України. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* Вип. № 8. 2018 URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1289

15. Богданович В. Ю., Свида І. Ю., Скулиш Є. Д. Теоретико-методологічні основи забезпечення національної безпеки України : монографія у 7 т. Т. 1 : Теоретичні основи, методи й технології забезпечення національної безпеки України за заг. ред. Є. Д. Скулиша. Київ : НА СБ України, 2012. 548 с.

16. Богданович В. Ю., Ільяшов О. А., Комаров В. С. Олексіюк В. В. Підхід до оцінювання безпекового середовища в сучасних умовах ведення збройної

боротьби. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. *Воєнна та інформаційна безпека держави*. № 2(72), 2021. С. 33-39. URL: http://znp-cvsd.nuou.org.ua/article/view/244951/242733

17. Богданович В. Ю., Романченко І. С., Свида І. Ю., Теоретичні основи забезпечення національної безпеки України в умовах позаблоковості. Мо-нографія. Львів: Академія сухопутних військ. 2011. 414 с.

18. Богданович В. Ю., Свіда І. Ю., Скуліш Є. Д. Теоретичні основи, методи й технології забезпечення національної безпеки України: монографія. К.: Наук.вид.відділ НАСБ України, 2012. 548 с.

19. Богма О. С. Енергетична складова економічної безпеки України. Економічний вісник. *Економічна теорія* Вип. №2. 2016. С. 56-60. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2016/2/EV20162_056-060.pdf

20. Боднар І. Р. Інформаційна безпека як основа національної безпеки. *Механізм регулювання економіки*. Вип. № 1. 2014. С. 68-75. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/141443493.pdf

21. Боднар, І. Р. Роль держави у формуванні інформаційної політики. Вісник ЛКА. Вип. № 34. (*Серія економічна*). 2011. С. 291-296.

22. Бодрук О.С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти: монографія. К.: НІПМБ. 2001. 300 с.

23. Бойко А. В. Стійкість національної економіки: теорія, методологія, практика. НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. Київ, 2014. 288 с.

24. Бойко І. Забезпечення внутрішньої безпеки держави органами системи МВС України: актуальні загрози. *Адміністративне право і процес*. Вип. № 8/2020. С. 132-140. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/8/22.pdf

25. Бондар З. К., Житник О. М., Шевченко М. М. Система критеріїв та показників оцінки ефективності стратегічного планування у сфері національної безпеки. *Інвестиції: практика і досвід*. 2017. № 17. С. 110-114.

26. Валевський О. Л. Держава і реформи в Україні: аналіз державної політики в умовах трансформації суспільства : монографія. К.: вид-во НАДУ, 2007. 217 с.

27. Васильців Т. Г., Гринкевич С. С. Формування середовища економічної безпеки підприємництва в Україні. *Економічний часопис* XXI. 2015. № 3-4 (1). С. 24-27.

28. Венцковський Д. Ю. Зовнішньо-економічна безпека України: стан та напрями забезпечення. *Стратегічні пріоритети*. Вип. № 3. 2015. С. 56-63.

29. Висоцький О. Ю., Висоцька О. Є., Шаров Ю. П. Основи державного управління. Частина І. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2008. 52 с.

30. Вишиванюк М. В. Формування системи стратегічного державного управління розвитком регіонів України: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра наук з держ. упр. за спец. 25.00.02. механізми державного управління. Київ, 2013. 40 с.

31. Владимир О. М. Стратегічні напрями розвитку національної економіки України в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. Вісник ТНЕУ, №3. 2019. С. 7-21.

32. Владимир О. М., Малюта Л. Я. Історичні передумови та сучасна економіко-політична необхідність поглиблення україно-турецького співробітництва. Вісник Донецького університету економіки та права. Артемівськ: ДонУЕП, Вип. № 2. 2015. С. 156-162.

33. Владимир О. М., Матвієшин М. Л. Оболонін О. С. Перспективні напрямки зміцнення енергетичної безпеки національної економіки України. Наука, інновації, бізнес: проблеми, перспективи і сьогочасні тренди розвитку: матеріали XI-ої Всеук. наук.-практ. конф., пам’яті почесного професора ТНТУ, академіка НАН України М.Г.Чумаченка., (Тернопіль, 26 травня 2023 р.). Тернопіль: ФОП Паляниця В. А. С. 88-89. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/41467

34. Вовк О. О. Теоретико-правовий аналіз співвідношення понять державної та зовнішньої безпек. Часопис Київського університету права. 2013. № 2. С. 43-48.

35. Вонсович О. С. Національна безпека України в умовах сучасних геополітичних змін. Науковий вісник Дипломатичної академії України. Вип. № 24(2). 2017. С. 18-24.

36. Вонсович О. Стан національної безпеки України в сучасній геополітичній ситуації. Національна і воєнна безпека. *Політичний менеджмент*. Вип. № 1-2. 2012. С. 175-177.

37. Глазов О. В. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. *Сер. : Політологія*. Т. 155, Вип. 143. 2011. С. 42-46.

38. Глобальна та національна безпека. авт. кол. В. І. Абрамов, Г. П. Ситник, В. Ф. Смолянюк; за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ: НАДУ при Президентові України, 2016. 784 с.

39. Глущенко О. О. Функція забКонституційне право. Муніципальне правоезпечення безпеки держави в умовах воєнного стану. Часопис Київського університету права. 2023/1. С. 53-56. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/805-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1499-1-10-20230512.pdf

40. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України. К.: ДП “НВЦ “Євроатлантикінформ””, 2007. 592 с.

41. Горбулін В. П. Національна безпека України: етапи становлення та проблеми наукового й інформаційно-аналітичного забезпечення. *Національна безпека: український вимір*. Вип. 1-2 (20-21). 2008. С. 5-12.

42. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: монографія. К.: НІСД, 2010. 288 с.

43. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегія національної безпеки України в аксіологічному вимірі: від “суспільства ризику” до громадянського суспільства. *Стратегічна панорама*. 2005. №2. С.13-27.

44. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Засади національної безпеки України. К.: *Інтертехнологія*, 2009. 272 с.

45. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: монографія. К.: НІСД, 2011. 288 с.

46. Гордієнко С. Г., Доронін І. М. Стратегічне планування у сфері державної безпеки як прикладна проблема. *Інформація і право*. № 1(44)/2023. С. 168-176. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/16_23.pdf

47. Гордієнко С. Г., Доронін І. М. Державна безпека України в сучасних умовах: проблеми компетенції державних органів. *Інформація і право*. № 2 (37). 2021. С. 81-92. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/12_20.pdf.

48. Грабар Н. С. Інформаційна безпека в умовах становлення глобального інформаційного суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. Вип. № 7. 2019. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1461

49. Гурковський М. П., Сидор М. Я. Поняття національної безпеки як адміністративно-правової категорії. *Соціально-правові студії.* Вип. № 2 (12). 2021. С. 26-32. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3920/1/05.pdf

50. Данільян О. Г., Дзьобань О. П. Національна безпека в контексті євроатлантичної інтеграції України: філософська рефлексія. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. *Серія: Філософія*. Т. 1, № 44. 2020. С. 8-22. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18269/1/Dzeb_1.pdf

51. Данільян О. Г., Дзьобань О. П., Панов М. І. Національна безпека України: сутність, структура та напрямки реалізації: навч. посіб. Харків: Фоліо, 2002. 285 с.

52. Дахно О. Ю. Територіальна цілісність держави як об'єкт національної безпеки. Вісник НТУУ "КПІ". *Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 3/4(27/28). 2015. С. 17-21. URL: http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/119201/113819

53. Демідов Б. О., Величко О. Ф. Волощук І. В. Системно-концептуальні основи діяльності в військово-технічній сфері. Концептуальні основи та елементи національної безпеки. Науково-навчальне видання. Книга 1. К.; Тов. "Март" 2004. 736 с.

54. Дергачова В., Савельєв М. Моніторинг національного розвитку як фактор економічної безпеки держави. *Економіка України*. Вип. № 1. 2010. С. 19-28.

55. Державна політика : підручник. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К. : НАДУ, 2014. 448 с.

56. Державне управління: навч. посіб. А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна; за заг. ред. А. Ф. Мельник. Київ: Знання, 2009. 582 с.

57. Державне управління в умовах глобальної та європейської інтеграції. І. А. Грицяк, Ю. П. Сурмін, О. М. Руденко. Київ: НАДУ, 2011. 761 с.

58. Дзьобань О. П., Настюк В. Я., Бєлєвцева В. В. Проблеми захисту національних інтересів України у сфері державної безпеки в умовах геополітичних трансформацій XXI століття: монографія. Харків, 2013. С. 295.

59. Дзьобань О. П. Національна безпека України концептуальні засади та світоглядний сенс : [монографія]. Х.: Майдан, 2007. 284 с.

60. Дмитрук П. М. Особливості зарубіжної практики забезпечення безпеки в соціально-економічній сфері. *Державне управління: теорія та практика*. Вип. № 2. 2010. URL: http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10dpmses.pdf.

61. Домбровська С. М. Державне управління у сфері безпеки соціально-еколого-економічних систем: монографія С. М. Домбровська, В. В. Коврегін, А. Л. Помаза-Пономаренко, О. М. Колєнов, Харків: НУЦЗУ, 2017. 244 с.

62. Домбровська С. М., Помаза-Пономаренко А. Л., Лукиша Р. Т. Інституціональна державна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах ризиків: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2018. 216 с.

63. Доронін І. М. Національна безпека України в інформаційну епоху: теоретико-правове дослідження: дис. … д-ра юрид. наук.: спец. 12.00.01. Київ, 2020. 539 с.

64. Доронін І. М. Організаційно-правові аспекти трансформації системи сектору національної безпеки та оборони. *Порівняльно-аналітичне право*. Вип. № 6. 2019. С. 230-233.

65. Доронін І. М., Безпекова сутність функцій держави. *Інформація і право*. Вип. № 1(32). 2020. С. 66-79.

66. Дудка Ю. П. Стратегія подолання ризиків та загроз економічній безпеці України в глобалізованій економіці. *Економіка та держава*. Вип. № 3. 2009. С. 23-27.

67. Ейтутіс Г. Д., Попова Д. В. Дослідження складових економічної безпеки України для сталого розвитку держави. Вісник економіки транспорту і промисловості. Вип. № 62. 2018. С. 29-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2018_62_5 3

68. Жиляєв І. Б., Семенченко А. І., Фурашев В. М. Інструменти державного стратегічного управління: національна програма інформатизації. *Інформація і право*. № 1(24)/2018. С. 44-58.

69. Загурська-Антонюк В. Ф. Національна безпека та система державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. Вип. № 5. 2020. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1682

70. Захаров О. І. Глобалізація та її вплив на економічну безпеку. Вчені записки університету “КРОК”. Вип. № 43. 2016. С. 80-88.

71. Івашків І. М., Стефанишин Л. С., Король С. В. Економічні передумови використання відновлювальних енергетичних ресурсів на вітчизняних

підприємствах в умовах розвитку зеленої енергетики. Науково-практичний журнал “Агросвіт”. Київ. Вип. № 13-14. 2020. С. 61-65. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.13-14.61

72. Івашків Ю. Д. Основні етапи теоретичного розвитку механізмів державного управління стратегічним плануванням на регіональному рівні. Вісник АМСУ. *Серія: “Державне управління”*. Вип. № 2 (11). 2014. С. 47-51.

73. Ісаєва Н. І. Шляхи вдосконалення системи стратегічного планування в Україні на сучасному етапі. Економічний вісник. *Економічна теорія*. Вип. №4. 2015. С. 88-96. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2015/4/EV20154_088-096.pdf.

74. Історія політичної думки: підручник за заг. ред. Н. М. Хоми. Л.: “Новий Світ-2000”, 2017. 1000 с.

75. Карпенко О. В. Забезпечення національної безпеки в контексті участі України в діяльності міжнародних організацій. Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. *Серія “Політичне життя”*. Вип. № 2. 2020. С. 118-124. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/8852-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-17772-1-10-20200826.pdf

76. Карпенко О. В. Механізми формування та реалізації сервісноорієнтованої державної політики в Україні : автореф. дис. … д-ра н. з держ. упр. : спец. : 25.00.02; Нац. акад. держ. упр. при ПрезидентовіУкраїни. К., 2016. 37 с.

77. Карташов Є. Г. Державне управління стійкістю регіональних еколого-економічних систем: теорія, методологія, практика: монографія. Київ: ТОВ “ДКС Центр”, 2015. 378 с.

78. Качинський А. Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень : монографія. Київ : НІСД, 2013. 101 с.

79. Качний О. Шляхи вдосконалення системи планування соціальноекономічного розвитку регіонів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 4. С. 109-111.

80. Кельман М. С. Самоорганізація народу як фактор формування громадянського суспільства в Україні: монографія. Львів: Растр-7, 2018. 211 с.

81. Килимник І. І. Інформаційне суспільство та інформаційна безпека. Нові виклики та шляхи подолання інформаційних загроз. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. *Серія Право*. Вип. № 76. частина 2. 2023. С. 53-57. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/05/10.pdf

82. Клопов І. О. Моделювання енергетичної безпеки держави. Український журнал прикладної економіки. Том 1. № 2. 2016. С. 58-66.

83. Клочко О. Семенець-Орлова І. Національна безпека: український вимір. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. *Політичні науки та публічне управління.* Вип. № 2 (62), 2022. С. 66-75. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/2138-Текст%20статті-2916-1-10-20221007.pdf

84. Кобко Є. В. Моніторинг загроз національній безпеці держави: зарубіжний досвід та українські реалії публічно-правового забезпечення. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. Вип. № 1 (106). 2018. С. 122-134. URL: file:///C:/Users/User/ Desktop/Національна%20безпека/1.2/19.pdf.

85. Коврегін В. В. Інноваційний механізм забезпечення економічної безпеки вищого навчального закладу. *Інвестиції: практика та досвід* . 2016. № 10. С. 58-60.

86. Коврегін В. В. Формування ефективної системи державного регулювання економічної безпеки вищих навчальних закладів України: монографія. 2016. 320 с.

87. Козловський С. В. Забезпечення стійкості та розвитку сучасних економічних систем. Вінниця: ТОВ “Нілан-ДТД”, 2017. 554 с.

88. Коломієць О. В. Концепт міжнародної безпеки в контексті глобалізації. Київ : КиМУ, 2013. 427 с.

89. Коломієць О. В. Особливості системи міжнародної безпеки в умовах глобалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-р. політ. наук: спец. 23.00.04. Одеса, 2015. С. 37.

90. Комеліна О. В., Онищенко С. В., Матковський А. В. Економічна безпека держави: оцінювання та стратегічні орієнтири забезпечення: монографія. Полтава: ПолтНТУ, 2013. 202 с.

91. Кормич Л.І., Краснопольська Т. М. Політичні стратегії сучасної України : навч.-метод. посібник. Одеса : Фенікс, 2015. 104 с. (Сер. “Навчально-методичні посібники”). URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/14887/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B8%D1%87%20%D0%9B.%20%D0%86.%20%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97%20%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.pdf?sequence=1&isAllowed=y

92. Корнієвський О. А. Громадські об’єднання у системі національної безпеки держави: монографія. К.: Альтерпрес, 2010. 396 с.

93. Корнієвський О. Національна безпека. Політична енциклопедія. редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. С. 489-490.

94. Костенко Г.Ф. Теоретичні аспекти стратегії національної безпеки. Київ : ДЕМІД, 2002. 144 с.

95. Костьов’ят Г. І. Соціально-економічний розвиток країни в умовах децентралізації. Науковий вісник Ужгородського університету (*Серія Економіка*). Вип. № 1 (47). Т. 2. 2016. С. 95-98.

96. Крук С. І. Інституційний розвиток державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.05. Харків, 2019. 43 с. 6.

97. Курас А. І. Національна безпека України: військово-політичні парадигми. Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса]. 2014. Вип. № 2. С. 230-240.

98. Левицька М.Б. Теоретико-правові аспекти забезпечення національної безпеки орга-нами внутрішніх справ України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ. 2002. 17 с.

99. Левченко О. В., Троцько В. В., Василенко І. С. Уточнення понятійного апарату з питань оцінювання рівня воєнної загрози національній безпеці України. *Наука і оборона.* Вип. № 2. 2014. С. 17.

100. Лемак О. В. Забезпечення національної безпеки як функція держави. Науковий вісник Ужгородського національного університету. *Серія "Право"*. Вип. № 38. Том 2. 2016. С. 64-67. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/12309/1/ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ%20НАЦІОНАЛЬНОЇ%20БЕЗПЕКИ%20ЯК%20ФУНКЦІЯ%20ДЕРЖАВИ.pdf

101. Литвин В. С. Політичні режими сучасності : інституційні та процесуальні виміри аналізу : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 632 с. URL: https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Lytvyn.-Regimes.pdf

102. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки : підручник. Київ : КНТ. 2009. с. 631.

103. Лісовський В. М. Модернізація національної безпеки України в умовах війни з Росією. Науковий журнал "ПОЛІТИКУС". 2021. Вип. № 6. С. 3036.

104. Літвін, Н. М., Січиокно Г. Б. Класифікація актуальних загроз економічній безпеці держави в контексті кризових тенденцій національної економіки. *Вчені записки Університету "КРОК"*, (1 (53), 2019. С. 171-180. URL: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-171-180

105. Лобко В. В. Сучасний стан та проблеми правового забезпечення національної безпеки в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Вип. № 6. 2022. С. 30-36. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2022/5.pdf

106. Мазур І. М. Дефініція поняття "енергетична безпека": денотативний підхід. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Вип. № 8. 2013. С. 302-314. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2013_8_46

107. Макаренко Б. Г. Культура й політична участь особистості: духовна культура як чинник гуманізації політичної участі людини у трансформаційному суспільстві. Дніпропетровськ: Арт-Прес, 2016. 334 с.

108. Макарчук І. М. Оцінка сучасного стану та актуальні загрози економічній безпеці в Україні. *Економічний аналіз*. Т. 21. №. 1. 2015. С. 83-89.

109. Маркович Х. М. Національна безпека України: понятійно-категоріальне осмислення. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. *Серія економічна. Серія юридична.* Вип. 38/2023. С. 10-15. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/838-Article%20Text-1517-2-10-20230725.pdf

110. Медвідь Ф. М. Національна безпека і національні інтереси України: ґенеза і становлення. Дисертація у формі наукової доповіді на здобуття наукового ступеня доктора наук в галузі політології. Київ, 2015. 98 с.

111. Медвідь Ф. М. Національна безпека України в умовах формування європейської системи колективної безпеки. Україна в нових реаліях: політичні, економічні та правові орієнтири розвитку: збірник наукових праць за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції, 17 травня 2011 року. Національний університет ДПС України, НДІ фінансового права. К.: Алеута, 2011. С. 93-98.

112. Медвідь Ф. М. Посилена угода Україна-ЄС в контексті вироблення стратегії національного розвитку. Україна-ЄС: на шляху до нового формату

відносин: матеріали міжнародного “круглого столу” (Київ, 24 квітня 2008 р.). Національний інститут проблем міжнародної безпеки. К.: НІПМБ, 2008. С. 59-68.

113. Медвідь Ф., Чорна М. Безпекова політика України в умовах зовнішньої агресії: нормативно-правове забезпечення. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. Наукові записки. Вип. № 5-6(79-80). С. 117-126.

114. Мельниченко Б., Фігель Н. Основні підходи до розуміння поняття “національна безпека”. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. *Серія: “Юридичні науки”*. Вип. № 2 (30), 2021. С. 68-72. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/aug/24795/11.pdf

115. Мельниченко О. А. Економічна безпека як складова національної безпеки. *Молодий вчений*. Вип. № 2 (17). 2015. С. 1230-1233.

116. Мельтюхова Н. М. Державне управління як єдність діяльності та відносин : монографія. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2010. 204 с.

117. Методика оцінювання зовнішнього безпекового середовища. В. Ю. Богданович, А. М. Сиротенко, О. В. Дублян, О. В. Дейнега. Збірник наукових праць ЦНДІ ЗС України. Київ, 2019. № 2(88). С. 30-37.

118. Методика оцінювання ефективності державного механізму реагування на загрози національним інтересам України: монографія. Г. П. Ситник, В. І. Абрамов, В. А. Мандрагеля та ін.; за заг. ред. Г. П. Ситника та Л. М. Шипілової К.: НАДУ, 2016. 190 с.

119. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2019 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 365 с. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3465/1/%d0%bc%d0%b0%d0%ba%d0%b5%d1%82_%d0%ba%d0%be%d0%bd%d1%84_%d0%bc%d0%b0%d1%80%d1%82-2019-1.pdf

120. Мосейко А. Г. Національна безпека України як об’єкт публічного адміністрування. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. Вип. № 2 (86). 2019. С. 42-52.

121. Мотайло О. В. Основні концептуальні підходи до сутності поняття “національна безпека”. *Право та державне управління*. Вип. № 4. 2019. С. 288-293. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2019/46.pdf

122. Мотайло О. В. Ризики та загрози національній безпеці. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. *Серія: Державне управління.* Том 31 (70) № 5 2020. С. 116-121. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/5_2020/23.pdf

123. Настюк В. Я. Сучасні підходи до визначення сутності та поняття державної безпеки. Сучасний стан та перспективи розвитку сектору безпеки України: публічно-приватні аспекти : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків. 16 квітня 2015 р. Харків. 2015. С. 56-58.

124. Національна безпека в контексті європейської інтеграції України: підручник. Г. П. Ситник, М. Г. Орел; за ред. Г. П. Ситника. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 372. с.

125. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. праці О. С. Власюк. К. : НІСД, 2016. 528 с.

126. Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України : аналіт. доп. [Резнікова О. О., Войтовський К. Є. Лепіхов А. В.] ; за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ : НІСД, 2020. 84 с.

127. Нашинець-Наумова А. Концептуальні підходи щодо забезпечення національної безпеки: інформаційно-правові та інституційні засади. *Підприємництво, господарство і право*. Київ. № 1. 2017. С. 34-39.

128. Нікіпєлова Є. Ґенеза державної політики національної безпеки в Україні в контексті формування системи колективної безпеки в Європі. *Державне управління та місцеве самоврядування.* Вип. № 2 (37). 2018. С. 26–34

129. Олійник О. В. Стан забезпечення інформаційної безпеки в Україні. Юридичний вісник. Вип. № 2(31). 2014. С. 59-65.

130. Онищенко О. С. Національні інформаційні ресурси як інтегративний чинник вітчизняного соціокультурного середовища : монографія [О.С. Онищенко, В.М. Горовий, В.І. Попик та ін.] ; НАН України, Національна бібліотекака України ім. В.І. Вернадського. К., 2014.

131. Організаційно-правові основи стратегії національної безпеки й воєнної безпеки України: практичні аспекти державного управління. М.І.Шпура, І. В. Романов, Ф. В. Саганюк та ін. К.: ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. 238 с.

132. Островерх Л.Л. Економічна безпека та національні інтереси. *Економічна та інформаційна безпека: проблеми та перспективи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 14 квітня 2017 року). Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 131-136.

133. Пасічний Р. Національна безпека України в епоху глобалізації. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку.* Вип. № 24. 2012. С. 108-111.

134. Пашков А. П., Барановська А. С., Телюкова Ю. М. Аналіз загроз національної безпеки України та передовий досвід щодо їх розв’язання. *Національна безпека*. Вип. № 1. 2017. С. 20-25. URL: file:///C:/ Users/User/Desktop/Національна%20безпека/1.2/17.pdf.

135. Пилипенко О. Є. Сучасні проблеми міжнародної безпеки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* Вип. 123 (ч. І). 2014. С. 16-23.

136. Підходи щодо визначення рівня загроз національній безпеці в політичній сфері. Г. П. Ситник та ін. ; за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 2014. 56 с.

137. Політико-правова система України: курс лекцій. навч. посіб. В. Кириченко та ін. Запоріжжя: ЗНТУ, 2016. 203 с.

138. Політична влада і опозиція в Україні: порівняльний аналіз із зарубіжними країнами. Ф. М. Рудич та ін. Національна академія наук України. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2016. 483 с.

139. Політична система сучасного суспільства: навч. посіб. В. Мадіссон та ін. Київ: КНУТД, 2015. 183 с.

140. Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для здобувачів вищої освіти ВНЗ I-IV рівнів акредитації за наук. ред. д-ра політ. н. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. Львів: "Новий Світ 2000", 2015. 779 с.

141. Політологія: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП "Арал", 2018. 540 с.

142. Полтораков О.Ю. Безпека держави та безпека суспільства: специфіка політичного взаємовпливу в національному та європейському контекстах. Київ : "LAT & K", 2009. 300 с.

143. Про національну безпеку України: Закон України від 31 березня 2023 року, № 2849-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

144. Радиш Я. Державне управління в Україні: стан, проблеми та тенденції розвитку. Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування. *Державне управління*. Вип. № № 1 / 2009. С. 11-12. URL: http://www.cppk.cv.ua/i/1131228.pdf

145. Резнікова О. Концептуальні підходи до розробки системи раннього попередження як механізму забезпечення національної стійкості. Вісник Львівського університету. *Серія філос.-політолог. студії*. Вип. № 23. 2019. С. 196-202. URL: http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/23_2019/31.pdf

146. Резнікова О. О. Забезпечення національної безпеки і національної стійкості: спільні риси та відмінності. Вісник Львівського університету. Серія "Філософсько-політологічні студії". Вип. № 19. 2018. С. 170-175.

147. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 456 с. URL: https://www.marshallcenter.org/sites/default/files/files/2022-04/Reznikova_Resilience_UKR.pdf

148. Резнікова, О. О., Войтовський, К. Є., Лепіхов, А. В. Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України : аналіт. доповідь за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ : НІСД, 2020. С. 84.

149. Рокоча В. В. Трансформація системи національної економічної безпеки в умовах глобалізації світової економіки. *Економічна безпека*. Вип. № 10. 2014. С. 71-78.

150. Романенко, Є. О. Принципи і функції державного управління. *Науковий вісник: Державне управління*, (1(1), 2019. С. 91-99. https://doi.org/10.32689/2618-0065-2018-1/1-91-99

151. Рубан А. В. Аналіз загроз державній безпеці України. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2019. С. 109-110.

152. Рубан А. В. Державне управління реформуванням сектору безпеки і оборони України: проблеми та перспективи. *Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України* : матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : ФОП “Кандиба”, 2018. С. 436-437.

153. Рубан А. В. Державне управління у сфері національної безпеки: проблеми та перспективи формування дієвого механізму. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, здоров’я* : тези доповідей XXVII науково-практичної конференції MicroCAD-2019. Ч. IV. Харків : НТУ “ХПІ”, 2019. С. 119.

154. Рубан А. В. Розвиток державної політики щодо забезпечення національної безпеки. Вісник Національного університету цивільного захисту України. *Серія “Державне управління”.* Вип. 1 (10). 2019. С. 60-64.

155. Рубан А. В. Розробка концептуальних засад державного регулювання національної безпеки. Вісник Національного університету цивільного захисту України. *Серія: Державне управління*. 2019. Вип. 2 (11). С. 93-97.

156. Рубан А. В. Удосконалення процесів державного регулювання у сфері національної безпеки: розробка та впровадження ефективного механізму. *Державна та регіони*. 2019. № 2. С. 186-190.

157. Рубан А. В. Формування дієвих механізмів вирішення проблем державного регулювання у сфері національної безпеки. *Публічне управління і адміністрування в Україні.* 2019. Вип. 11. С. 141-143.

158. Рубцов В. П. Державне управління та державні установи: Навч. посіб. для дистанційного навчання В. П. Рубцов, Н. І. Перинська; За ред. дАра соціол. наук, проф. Ю. П. Сурміна К.: УніверА ситет "Україна", 2008. 440 с.

159. Руснак І. С., Хижняк В. В. Національна безпека та підвищення обороноздатності України в контексті нових викликів і загроз. *Стратегічна панорама*. Вип. № 1. 2015. С. 12-20.

160. Рябовол Л. Т. Державний суверенітет: наукові підходи до визначення поняття та ступеня обмежень в умовах глобалізації. Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". *Політологія. Соціологія. Право*. Вип. № 3 (43). 2019. С. 262-266.

161. Рябовол Л. Т. Національна безпека України: структурно-функціональний аналіз. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. *Серія "Право".* Вип. № 1 (1). 2020. С. 25-30. URL: https://law.duan.edu.ua/images/PDF/2020/1/4.pdf

162. Рябцев Г. Політична система суспільства: навч. посіб. Київ: Психея, 2015. 71 с.

163. Сектор безпеки і оборони України: теорія, стратегія, практика: монографія. Ф. В.Саганюк, О. В.Устименко, М.М.Лобко та ін. К.: Академпрес, 2017. 182 с.

164. Семенченко А. І. Методологія стратегічного планування у сфері національної безпеки України: Монографія. К. : НАДУ, 2008. 429 с.

165. Сиволап Л. А. Теоретичні аспекти національної безпеки країни та вплив на неї економічної безпеки. Вісник Приазовського державного технічного університету. *Серія: Економічні науки.* Маріуполь. Вип. 27. 2014. С. 55-62.

166. Сидорчук О. Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.

167. Ситник Г. П. Геополітичний аналіз та прогнозування: навч. пос. Ч. 1 авт. кол. Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянюк, М.М. Шевченко; під заг. ред. Г.П. Ситника. К.: НАДУ, 2014. 152 с.

168. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади). Київ : НАДУ, 2011. 730 с.

169. Ситник Г. П. Національна безпека України: теорія і практика : навч. посібник. Київ : "Кондор", 2007. 616 с.

170. Ситник Г. П., Орел М. Г. Національна безпека в контексті європейської інтеграції України: підручник; за ред. Г. П. Ситника. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 372. с.

171. Ситник Г. П., Орел М. Г. Публічне управління у сфері національної безпеки: підручник за заг.ред. Г.П.Ситника, Київ: Видавець Кравченко Я.О.. 2020. 360 с.

172. Ситник Г.П., Орел М. Г. Основи стратегічного планування національної безпеки : навч. посіб.; за ред. Г. П. Ситника. К. : ВПЦ "Київський університет", 2022. 208 с.

173. Сітнікова Н. П. Довгостроковий сегмент стратегічного планування національного розвитку. *Економіка та держава.* Вип. № 10. 2010. С. 8-11.

174. Скорук О. В. Основи національної безпеки: конспект лекцій. Укладач Олена Володимирівна Скорук. Луцьк : ПП "Поліграфія", 2018. 131 с.

175. Сментина Н. В. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку на мезорівні: теорія, методологія, практика: монографія. Одеса: Атлант, 2015. 365 с.

176. Смолянюк В. Ф. Національні інтереси України: еволюція в політичному часі. Інститут президентства України в системі державної влади України: матеріали наукової конференції. К.: ВПЦ "Київський університет", 2014. С. 240-244.

177. Смолянюк В. Ф. Системні засади національної безпеки України. Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Вип. № 2 (37). 2018. С. 107-126.

178. Собакарь А. О., Нестерцова-Собакарь О. В. Категоріально-теоретичний вимір національної безпеки України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. *Адміністративне право і процес та публічне адміністрування*. Вип. № 4. 2018. С. 107-111. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2019/11/4-18-ua/22.pdf

179. Соколов В.А. Класифікація, функції та завдання аналітичної діяльності в системі забезпечення національної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 16. С. 89-94.

180. Солодка О. М. Пріоритети удосконалення інформаційної безпеки України. *"Інформація і право"* № 3(15)/2015. С. 36-42. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/solodka.pdf

181. Стойко О. Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах: монографія. Київ: Інститут держави і права ім. В. Корецького, 2016. 415 с.

182. Стратегічне планування збалансованого розвитку територіальних соціально-економічних систем в умовах децентралізації: монографія [М.І. Звєряков, А. І. Ковальов, Н. В. Сментина]. Одеса: ОНЕУ, 2017. 175 с.

183. Сурмін Ю. П. Система. Енциклопедія державного управління: у 8 т. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк

(голова) та ін. Київ: НАДУ, 2011. Т. 2: Методологія державного управління. наук.-ред. колегія: Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін., 2011. С. 561-565.

184. Суходоля О. М. Захист критичної інфраструктури в умовах гібридної війни: проблеми та пріоритети державної політики України. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 3. С. 62-76.

185. Суходоля О. М., Харазішвілі Ю. М., Бобро Д. Г., Сменковський А. Ю., Рябцев Г. Л., Завгородня С. П. Енергетична безпека України: методологія системного аналізу та стратегічного планування : аналіт. доп. за заг. ред. О. М. Суходолі. Київ : НІСД, 2020. 178 с.

186. Сухоруков А. І. Синергетичний механізм формування системи економічної безпеки держави. Економічний часопис – XXI. *Економічна безпека*. 2014. № 1-2 (1). С. 19-22.

187. Ткаченко В. І., Смірнов Є. Б., Астахов О. О. Шляхи формування системи забезпечення національної безпеки. Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. Вип. 2 (43). 2015. С. 3-8.

188. Ткачук Т. Ю. Забезпечення інформаційної безпеки у країнах центральної Європи. Юридичний науковий електронний журнал. № 5. 2017. URL: http://lsej.org.ua/5_2017/30.pdf.

189. Ткачук Т. Ю. Правове забезпечення інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції України : дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. ДВНЗ "Ужгородський національний університет", Ужгород, 2019. 487 с.

190. Тупчієнко Л. Національна безпека. Політологічний енциклопедичний словник. за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. Київ: Генеза, 2004. С. 386-387.

191. Хатнюк Ю. А. Аналіз сучасних загроз національній безпеці України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. *Сер.: Юриспруденція.*

Вип. № 43. 2020. С. 65-68. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc43/16.pdf

192. Циганов В. П. Політична безпека і безпечна політика : складові, ознаки, стан, тенденції. Київ : Ніка центр, 2006. 112 с.

193. Чехович Т. В. Забезпечення міжнародної безпеки міжнародно-правовими засобами. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. Вип. № 1. 2013. С. 277-283.

194. Чижов Д. А. Національна безпека як елемент системи забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Держава та регіони. *Серія: Право*, 2021 р., № 4 (74). С. 96-101. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2021/15.pdf

195. Чупрій Л. Політика національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері: концептуально-інституційний аналіз. Київ : ФОП Кожуховський І.І. 2015. 508 с.

196. Шевченко М. М. Функції та завдання системи забезпечення національної безпеки України в сучасних умовах. Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2014. № 3-4. С. 14-24.

197. Шевченко М. М., Бондар З. К., Житник О. М. Система критеріїв та показників оцінки ефективності стратегічного планування у сфері національної безпеки. Державне управління. *Інвестиції: практика та досвід.* № 17/2017. С. 110-114. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2017/23.pdf

198. Шевченко О. А. Еволюція стратегій національної безпеки України протягом років незалежності крізь призму забезпечення економічної безпеки держави. Науковий вісник Ужгородського національного університету. *Серія: Право.* Вип. № 65. 2021. С. 152-159. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/241346/239458

199. Шемаєв В. М., Присяжнюк М. М., Онофрійчук А. П. Соціальні мережі в аспекті інформаційної безпеки. Розвиток теорії та методології. *Наука і оборона*. Вип. № 3. 2019. С. 36-39. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/190351-

%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-556059-1-10-20211013.pdf

200. Шипілова Л. М. Організаційно-правові засади та методологія стратегічного планування забезпечення національної безпеки України: Навч. пос. авт. К.: НАДУ, 2015р. 120 с.

201. Шипілова Л. М. Стратегічне планування у сфері національної безпеки: курс лекцій. Л. М. Шипілова. К: ВПЦ "Київський університет", 2023. 143 с.

202. Шмоткін О. Теоретичні основи правової безпеки. Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку: матеріали II Міжнар. наук. практ. конф. (Острог, 8 черв. 2018 р.). Острог, С. 119-123.

203. Шульга В. А. Європейський досвід формування моделей і систем державного регулювання регіональної економічної політики. Науковий вісник Академії муніципального управління. *Серія "Управління".* Вип. 1. 2014. С. 194–206.

204. Шульга В. І. Сучасні підходи до трактування поняття інформаційна безпека. *Ефективна економіка* № 4, 2015. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5514

205. Шупрудько Н. В., Нароган В. В. Механізми зміцнення економічної безпеки держави з використанням інструментарію монетарної політики. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7687

206. Щуров І. В. Енергетична безпека держави: концепція формування стратегічних векторів зміцнення. Національний університет ім. Юрія Кондратюка. *Економічна безпека держави та суб'єктів господарюванняжиттєво.* № 4 (87). 2022. С. 319-326. URL: http://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/2814/2222

207. Begma, V., Shemayev, V., Radov, D. New directions of military-technical cooperation Ukraine – USA. *Strategic Priorities*, *51*(3-4), 2019. 76-82. URL: https://niss-priority.com/index.php/journal/article/view/266

208. Brown H. Thinking About National Security. Defense and Foreign Policy in a Dangerous World. Colorado, 1983. 288 p.

209. Cohen, R., Mihalka M. "Cooperative Security: New Perspectives on the International Order". 2001. URL: https://www.semanticscholar.org/paper/Cooperative-Security%3A-New-Horizons-for-Order-Cohen-Mihalka/f112834542ab799637d6fe0e1e51fddab2875ec7#:~:text=Abstract%20%3A%20This%20paper%20presents,operation%20in%20Europe%20%28OSCE

210. Fukuyama, Francis. The End of History and the Last Man. New York: Free Press, 1992. URL: https://archive.org/details/TheEndOfHistoryAndTheLastMan/page/n25/mode/2up

211. Getman, A., Yakoviyk, I. National security strategy of Ukraine: history of belated reforms. *Problems of legality*, (147), 2019. 8–22. https://doi.org/10.21564/2414-990x.147.186338

212. Hoffman, F. O. (April. 2009). Hybrid Threats: Reconceptualizing the Evolving Character of Modern Conflict. *Strategic Forum*. Institute for National Strategic Studies Nation of Defense University. No. 240. URL: http://http://www.ndu.edu.inss.

213. Huntington, Samuel P. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York: Simon & Schuster, 1996. URL: https://archive.org/details/clashofcivilizat00hunt

214. Kaufman D., Daniel J., David Scott Clark, and Kevin P. Sheehan. "U.S. National Security Strategy for the 1990s." 1991. URL: https://www.semanticscholar.org/paper/U.S.-National-Security%3A-A-Framework-for-Analysis-Kaufman-McKitrick/c6655ade9245d7cf33ab7928881939a6f0dea916#:~:text=Semantic%20Scholar%20extracted%20view%20of,Kaufman%20et%20al

215. Kuras, A. I. National security of Ukraine: Military-Political paradigms. Scientific Notes 2, 2014. 230-240.

216. Mandrahelia, V. A., Movchan, P. P. (2015). Ukraine's national security in the context of EU Eastern Partnership policy. Scientific-Informative Bulletin of the National Security Academy, 3–4, 2015. 72-82.

217. Morgenthau Hans J. In Defense of the National Interest. University Press Of America, 1982. 306 p.

218. Novytskyi, H. V. ., Shcherbyna, L. I., Pyvovarov, V. V., Kartamysheva, O. Y., Lysodyed, O. Doctrina constitucional de la seguridad nacional de Ucrania. Revista Científica General José María Córdova, 20(38), 2022. 387-406. https://doi.org/10.21830/19006586.902

219. Paul D'Anieri. Ukrainian foreign policy from independence to inertia. *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 45, 2012. 447-456.

220. Reznikova, O. Strategic analysis of ukraine's security environment. *Strategic Panorama*, 2022. 45-53. URL: https://doi.org/10.53679/2616-9460.specialissue.2022.05

221. Solokha D., Kovalova M. The research of methodological ways for increasing the efficiency of use of innovative potential of regional social and economic systems. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 4 (2018) No. 2 March.

222. Sydorchuk, Orystlava G. (2019) "The Social Security Strategy of Ukraine: Sequence of Formation and Implementation Directions." *The Problems of Economy* 2019. 1:176-183. URL: https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-1-176-183

223. The United States of Gas. Why the Shale Revolution Could Have Happened Only in America, Foreign Affairs, May/June 2014, p. 9.

224. The White House. "FACT SHEET: The Biden-Harris Administration's National Security Strategy". The White House. URL: https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/10/12/fact-sheet-the-biden-harris-administrations-national-security-strategy/

225. Wolfers, A. "National Security as an Ambiguous Symbol." Political Science Quarterly 67, no. 4 (1952): 481-502. URL: https://academic.oup.com/psq/article-abstract/67/4/481/7245057

226. Zahorulko, A. National Security Strategy of Ukraine: Conceptual Principles and Efficiency HKJU-CCPA, 20(4), 2020. 677-698.

ДОДАТКИ

Додаток А

Довідка про впровадження

649871

Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»

Україна, 03039, Київ-39, вул. Фрометівська, 2,
Тел. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

МАУП

The Private Joint-Stock Company
«Higher Education Institution
«Interregional
Academy
of Personnel Management»

2, Frometivs'ka Str., 03039 Kyiv, Ukraine,
Tel. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

«17» жовтня 2024 № 4305/1

ДОВІДКА
про участь у науково-дослідній роботі
аспіранта кафедри публічного адміністрування
Дангадзе Северіона Джумбертовича

Дослідження на тему "**Стратегічні напрями розвитку національної безпеки України**" виконане відповідно до наукової роботи НДР Міжрегіональної Академії управління персоналом на тему "Розвиток публічного управління та адміністрування в умовах системних галузевих реформ: соціальні, економічні, безпекові та культурні аспекти" (номер державної реєстрації 0119U100491).

У рамках даної наукової теми НДР автором здійснено всебічний аналіз, оцінку та розробку стратегій у сфері національної безпеки України з урахуванням історичного розвитку, сучасних викликів та майбутніх перспектив, наголошено на важливості комплексного підходу до розвитку національної безпеки, який включає політичну, військову, економічну, соціальну та інформаційну стабілізацію, а також акцентує на значенні міжнародної співпраці та інтеграції.

Здобувач здійснив історичний огляд розвитку концепції національної безпеки, здійснив аналіз сучасних підходів до національної безпеки, визначив її як багатогранне поняття, яке охоплює не лише традиційні військові та політичні аспекти, але й соціальне благополуччя, економічну стабільність, збереження культурних та громадянських цінностей. Таке комплексне розуміння безпеки відображає взаємодію між різними аспектами життя держави та її громадян, у тому числі особистісну, державну, громадську, техногенну, екологічну, економічну, енергетичну, інформаційну та кібербезпеку. У представленій роботі проаналізовано роль національної безпеки у забезпеченні та зміцненні суверенітету держави, з особливим акцентом на важливості адаптації до сучасних викликів. Відзначено, що ефективне управління національною безпекою вимагає не лише захисту від зовнішніх загроз, але й внутрішнього розвитку у сферах економічної стабільності, політичної злагоди та соціального благополуччя. Підкреслено важливість глобальної кооперації та міждержавної співпраці для вирішення глобальних проблем і забезпечення колективної безпеки.

Науковий керівник теми НДР,
доктор наук з державного управління,
професор Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛЮВА

МАУП

Додаток Б

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

1. Дангадзе С.Д. Інституційна стійкість органів державної влади України в контексті забезпечення національної безпеки. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2024. Вип. 41. С. 267-271, https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.41.36, https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2024/41-2024/40.pdf.

2. Могиль, О., & Дангадзе, С. (2024). Євроінтеграційний вектор розвитку публічного управління в умовах надзвичайних обставин в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, (2(74), 56-62. https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-2(74)-8.

Особистий внесок: визначено проблеми забезпечення національної безпеки стратегічного характеру в умовах євроінтеграції в Україні.

3. Leonov, Y., Dangadze, S., Chorna, O., Smentyna, N., & Fialkovska, A. (2024). Examination of strategies and tactics for crisis response in emergency situations. *Multidisciplinary Reviews*, *7*, 2024spe018, https://doi.org/10.31893/multirev.2024spe018. Scopus.

Особистий внесок: визначено механізми реагування на надзвичайні ситуації та шляхи застосування накопиченого досвіду для розбудови суспільств з виоским рівнем безпеки.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

4. Дангадзе С.Д., Бацман Д.В. Досвід організації та функціонування державної служби в Німеччині. Збірник матеріалів ІІ Міжнародної науково-практичної конференції “Інноваційні методи управління економікою в умовах цифровізації бізнесу”: зб. матеріалів конференції (м. Київ, 10 жовтня 2024 р.). С. 134-136.

Особистий внесок: визначені кращі практики професіоналізації кадрів державної служби в контексті посилення безпекових викликів у сучасному світі.

5. Дангадзе С.Д. Розвиток державної служби в Україні: безпековий аспект. Збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції “Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності” (Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 26 травня 2022 р.). 2022, Вип. 14, С. 213-215.

Додаток В

Ключові аспекти сучасних оборонних стратегій: аналіз та заходи

Аспект оборонної стратегії	*Описання*	*Ключові виклики або цілі*	*Приклади заходів*	*Потенційні виклики*
Фізичний розвиток військових сил	Модернізація та розширення арсеналу зброї, техніки, та обладнання. Навчання та підготовка персоналу. Важливість сучасних військових технологій.	Забезпечення переваги у військовій техніці та технологіях, підготовка персоналу до ефективного використання сучасного обладнання.	Оновлення парку бронетехніки, придбання передових беспілотників.	Висока вартість, потреба в технічному обслуговуванні та модернізації, відставання від технологічного прогресу.
Розбудова системи управління	Створення інституцій для координації та управління оборонними операціями. Планування та впровадження реформ у сфері оборони.	Підвищення ефективності взаємодії та управління в оборонній сфері, адаптація до змінних умов безпеки.	Впровадження цифрових систем для управління ресурсами та координації.	Бюрократичні перепони, ризики кібербезпеки, опір змінам зсередини організації.
Підготовка кадрів	Навчання військових стратегій, лідерський розвиток, підготовка спеціалістів у сферах кібербезпеки, медицини, інженерії.	Розвиток висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно реагувати на сучасні виклики у сфері національної безпеки.	Програми обміну з зарубіжними військовими академіями, спеціалізовані курси.	Недостатність фінансування для охоплення широкого спектру навчальних програм, втрата кадрів через міграцію.
Модернізація технічного забезпечення	Розробка та виробництво нових видів зброї та техніки, підтримка та ремонт існуючого обладнання.	Відповідність озброєнь сучасним воєнним вимогам, забезпечення їх надійності та ефективності.	Впровадження новітніх розробок у сфері кібероборони та радіоелектронної боротьби.	Високі інноваційні вимоги, ризик застарівання технологій, обмежений доступ до світових ринків.
Співпраця з міжнародними партнерами	Активна міжнародна співпраця для обміну досвідом, експертних консультацій, та технічної підтримки.	Підвищення обороноздатності через глобальне співробітництво та інтеграцію зі стандартами безпеки.	Участь у міжнародних навчаннях, виставках та спільних дослідженнях.	Політичні розбіжності, стандартні відмінності, залежність від зовнішнього фінансування.

Створено автором.

Додаток Д

Вплив регіональних конфліктів на національну безпеку: аналіз наслідків та стратегії реагування

Аспект впливу регіонального конфлікту	*Наслідки для національної безпеки і стабільності*	*Відповідні заходи реагування*
Наплив біженців	Виникнення гуманітарних криз, що включає масштабні соціальні збурення та економічні виклики для країн, які приймають значну кількість біженців, викликаючи додатковий тиск на внутрішні ресурси, інфраструктуру та соціальні служби.	Організація та реалізація заходів щодо надання гуманітарної допомоги, створення умов для соціальної підтримки, а також сприяння процесам інтеграції біженців у нові соціальні та економічні умови приймаючих країн.
Поширення озброєнь	Підвищення ризику для національної безпеки через потенційне використання зброї терористичними угрупованнями та іншими екстремістськими організаціями, що може призвести до додаткового загострення існуючих конфліктів та спровокувати нові напади.	Здійснення заходів для посилення контролю над обігом зброї, включно з міжнародною співпрацею та координацією дій з метою запобігання її нелегальному розповсюдженню та попаданню в руки терористичних та злочинних угруповань.
Ризик ескалації конфлікту	Ризик залучення сусідніх країн до конфлікту, що може призвести до напруженості в міжнародних відносинах та створити додаткові загрози регіональній та глобальній безпеці через ескалацію військових дій і стратегічних розбіжностей.	Активізація дипломатичних ініціатив та розширення міжнародної співпраці з метою розробки та реалізації спільних стратегій реагування на конфлікти, спрямованих на їх мирне врегулювання та запобігання подальшій ескалації.
Соціальні та економічні виклики	Збільшення навантаження на сектори житлового будівництва, освіти, охорони здоров'я та ринку праці, викликане різким припливом біженців, що веде до дефіциту ресурсів, перенаселення та зниження якості послуг.	Реалізація заходів, спрямованих на забезпечення біженцям доступу до основних соціальних послуг, включно з житлом, освітою та охороною здоров'я, а також адаптація ринку праці для інтеграції новоприбулих і підтримки їхнього економічного включення.
Гуманітарні кризи	Підвищений попит на гуманітарну допомогу та медичне обслуговування для задоволення основних потреб біженців та постраждалих від конфліктів, вимагаючи залучення значних	Встановлення партнерства та координація дій з міжнародними гуманітарними організаціями для ефективного надання гуманітарної допомоги, включно з медичною підтримкою, житлом та іншими необхідними ресурсами для

	ресурсів та координації з міжнародними організаціями.	задоволення потреб постраждалих від конфліктів.
Невизначеність і невпевненість	Зменшення інвестицій та стримування економічного зростання через збільшення ризиків і невизначеності, пов'язаних з триваючими або потенційними конфліктами в регіоні.	Запровадження стабілізаційних ініціатив, що включають програми економічного стимулювання, заходи для залучення інвестицій, а також дії, спрямовані на відновлення міжнародної довіри та інвестиційної привабливості регіону, щоб стимулювати його економічний розвиток та соціальну стабільність.
Поширення загроз	Поширення тероризму, транснаціональної злочинності та контрабанди як прямого наслідку регіональних конфліктів, що створює додаткові загрози для внутрішньої безпеки та міжнародної стабільності.	Зміцнення безпекової інфраструктури та впровадження додаткових заходів безпеки, паралельно з активізацією співпраці з міжнародними правоохоронними агенціями для ефективного протидії тероризму, транснаціональній злочинності та контрабанді.
Можливість нових конфліктів	Повторне спалахування насильства та ризик виникнення нових військових конфліктів, особливо в умовах невирішених територіальних чи політичних суперечок, що може призвести до додаткової нестабільності в регіоні.	Ініціювання превентивних заходів та розширення міжнародного співробітництва з метою виявлення та вирішення нерозв'язаних конфліктів та проблем, що можуть призвести до майбутніх напружень або конфліктів, забезпечуючи таким чином довготривалу стабільність та мир у регіоні.

Створено автором.

Додаток Е

Роль міжнародних організацій у військовій стабілізації та вирішенні військових конфліктів

Міжнародна організація	*Роль у військовій стабілізації*	*Основні аспекти діяльності*	*Методи діяльності*	*Значення та вплив*
ООН	ООН виконує ключову роль у міжнародній військовій стабілізації та вирішенні військових конфліктів. Вона здійснює функції з збереження миру та безпеки в світі протягом десятиліть. Основні аспекти ролі ООН у військовій стабілізації включають миротворчі місії, посередництво та мирні переговори, гуманітарну допомогу та забезпечення міжнародної безпеки.	ООН висилає миротворчі місії для спостереження за дотриманням перемир'я та збереження миру. Вона сприяє мирним переговорам, надає гуманітарну допомогу та може приймати резолюції щодо вирішення конфліктів.	Розміщення миротворців, спостереження за правами людини, гуманітарна допомога, дипломатична діяльність.	Роль ООН полягає в спрямуванні зусиль до врегулювання конфліктів, зменшенню насильства та забезпеченні безпеки та стабільності у світі.
НАТО	НАТО гарантує колективну оборону своїх членів та дотримання принципів міжнародної безпеки. Організація володіє великими військовими ресурсами та експертизою. Основні аспекти ролі НАТО у військовій стабілізації включають колективну оборону, миротворчі місії та стабілізацію регіонів.	НАТО розгорта́є миротворчі місії для врегулювання конфліктів та співпрацює з іншими міжнародними організаціями для забезпечення міжнародної безпеки.	Розгортання військ, співпраця з партнерами, розвиток військової експертизи.	НАТО забезпечує запобігання воєнним конфліктам та збереження миру шляхом гарантування колективної оборони своїх членів та співпраці з іншими країнами.
ЄС	Європейський Союз співпрацює з іншими міжнародними партнерами для досягнення спільних цілей у забезпеченні стабільності та миру в світі. Основні аспекти ролі ЄС у військовій стабілізації включають миротворчі місії, підтримку мирних процесів, гуманітарну допомогу та дипломатичну діяльність.	ЄС розгорта́є свої миротворчі місії для врегулювання конфліктів та підтримки стабільності. Він також активно співпрацює з іншими міжнародними акторами для підтримки мирних процесів та врегулювання конфліктів.	Фінансова підтримка, дипломатичні переговори, розвиток гуманітарних проєктів.	Європейський Союз створює благополучне та мирне середовище для розвитку шляхом співпраці з іншими міжнародними акторами та надання гуманітарної допомоги.

Створено автором.